

Nr 207.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om
ändring i 5 kap. strafflagen, m. m.; given Stockholms
slott den 2 mars 1945.*

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill
Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att an-
taga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i 5 kap. strafflagen;
- 2) lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten; samt
- 3) lag om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och
internering i säkerhetsanstalt.

GUSTAF.

Thorwald Bergquist.

F ö r s l a g
till
L a g
om ändring i 5 kap. strafflagen.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 5 och 6 §§ strafflagen¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande angives samt att i samma kapitel skall införas en ny paragraf, betecknad 6 a §, av nedan intagen lydelse.

5 KAP.

5 §.

Gärning, som begås av sinnessjuk eller den som till sin sinnesbeskaffenhet är att jämställa med sinnessjuk, vare strafflös. Samma lag vare i fråga om gärning, som begås av sinnesslö.

Har någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, må straff ej heller ådömas för gärning, som han i det tillståndet begår.

6 §.

Begås brottslig gärning av någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ehuru han ej är strafflös enligt 5 §; pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort.

Samma lag vare i fråga om brottslig gärning, som begås av någon, vilkens själsverksamhet utan hans eget vållande tillfälligt rubbats, ehuru han ej är strafflös enligt 5 §.

6 a §.

I vissa fall, då någon, som begått brott, till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, må i stället för straff användas förvaring i säkerhetsanstalt. Därom stadgas i särskild lag.

¹ Senaste lydelse, se betr. 5 § SFS 1890 nr 33 s. 1 samt betr. 6 § SFS 1921: 288 och 1937: 464.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946, dock att 6 a § träder i kraft den dag Konungen förordnar.

Genom denna lag upphäves lagen den 18 juni 1937 (nr 464) om ändring i vissa delar av strafflagen, i vad därigenom förordnats, att 5 kap. 6 § strafflagen skall från och med den dag Konungen förordnar erhålla viss ändrad lydelse.

F ö r s l a g

till

L a g**om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten.**

Härigenom förordnas, att 33 § strafflagen för krigsmakten¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

33 §.

Är någon — — — sig skyldig.

Ej skall dödsstraff ådömas för brott, som någon begår innan han fyllt aderton år, ej heller för brott, som begås av någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ehuru han ej är strafflös enligt 5 kap. 5 § allmänna strafflagen, eller som någon begår i annat tillstånd av tillfälligt rubbad själsverksamhet än där avses.

I övrigt — — — strafflagen förmäles.

I fråga — — — eller annan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1942: 379.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Härigenom förordnas, att 1—4 och 9 §§ lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt,¹ vilken lag träder i kraft den dag Konungen förordnar, skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

1 §.

Prövas någon vid brotts begående hava varit och fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt 5 kap. 5 § strafflagen, må domstolen i stället för straff ådöma förvaring i säkerhetsanstalt, därest

1. den brottslige på grund av sin sinnesbeskaffenhet måste antagas vara oemottaglig eller föga mottaglig för straff; och

2. han med hänsyn till den ådagalagda brottsligheten samt på grund av i målet förebragt utredning angående hans sinnesbeskaffenhet och föregåendeandel vandel är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom; samt

3. å brottet eller, där flera brott förövats, å något av dem enligt lag kan följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse.

2 §.

Övertygas någon, — — — i domen.

Förklaras anstånd, som meddelats genom villkorlig dom, förverkat av annan anledning än brott som i 1 § 3. sägs, må domstolen, därest den villkorliga domen avsett sådant brott samt den dömda provas vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala och kan antagas även vid brottets begående hava varit av sådan sinnesbeskaffenhet, under de förutsättningar som i 1 § 1. och 2. angivas, döma honom till förvaring att träda i stället för straff för det brott som föranlett den villkorliga domen och, där han samtidigt finnes förfallen till ytterligare straff, jämväl därför.

3 §.

Finnes någon, som undergår straffarbete eller för sedlighetsbrott ådömt fängelse eller för brott som avses i 1 § 3. undergår ungdomsfängelse eller

¹ Senaste lydelse av 2 §, se SFS 1939:323 och 1943:730.

tvångsuppfostran, vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, och måste det på grund härav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt antagas att han efter frigivningen skall bliva vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, må domstol i den ordning i 6 § andra och tredje styckena sägs döma till förvaring i säkerhetsanstalt att träda i stället för vad av straffet eller tvångsuppfostran återstår.

4 §.

Begår någon — — — eller egendom.

Kan den tilltalade för brottet dömas till förvaring, skall vad i denna lag om internering stadgas icke äga tillämpning. Lag samma vare, där någon förskyller straffarbete på livstid, och skall i sådant fall ådömd internering vara förfallen.

9 §.

Utskrivning från — — — eller slutlig.

Ej må någon utskrivas så länge han är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Har minsta tiden för förvaring bestämts till ett år, skall den förvarade dock utskrivas på prov senast när fyra år förflutit från förvaringens början, såframt ej särskilda skäl däremot äro. Sedan minsta tiden gått till ända, må ock den som befinnes vara i varaktigt behov av vård å sinnessjukhus oavsett sin vådlighet slutligt utskrivas för att intagas å sådant sjukhus.

Om utskrivning beslutar nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 december 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, fråga om *revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser m. m.* samt anför därvid följande.

Den 27 december 1938 uppdrog min företrädare i ämbetet åt strafflagberedningen att upptaga frågorna om den rättsliga behandlingen av förbrytare, vilka begått brott under inflytande av rubbad själsverksamhet, samt om revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser ävensom att i samband därmed behandla frågan om de reformer i organisatoriskt hänseende som kunde finnas lämpliga med avseende å sinnesundersökningar av för brott tilltalade samt vård av sinnessjuka brottslingar. Beredningen har den 31 december 1942 avlämnat betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59). Över betänkandet ha yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Sedan ärendet därefter varit föremål för övervägande inom justitiedepartementet, anhåller jag nu att få upptaga detsamma till behandling såvitt angår frågan om en revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser och vissa därmed sammanhängande frågor.

I. Strafflagens tillräknelighetsbestämmelser.

Gällande rätt.

Gällande bestämmelser rörande psykisk abnormitets inverkan på det straffrättsliga ansvaret för begångna brottsliga gärningar återfinnas i 5 kap. 5 och 6 §§ strafflagen. I det förra av dessa båda lagrum stadgas, att gärning, som begås av den som är avvita eller vilken förståndets bruk genom sjukdom eller ålderdomssvaghet är berövat, skall vara strafflös. Andra stycket av paragrafen innehåller, att om någon, utan egen skuld, råkat i sådan sinnesförvirring att han ej till sig visste, gärning som han i det medvetelslösa tillstånd

förövar likaledes skall vara strafflös. Till dessa bestämmelser om s. k. otillräknelighet ansluta sig bestämmelserna i 5 kap. 6 § om s. k. förminskad tillräknelighet. Sistnämnda lagrum föreskriver, att om någon som begått brottslig gärning prövas därvid hava av kropps- eller sinnessjukdom, ålderdomssvaghet eller annan, utan egen skuld, iråkad förvirring saknat förståndets fulla bruk, ehuru han ej kan för strafflös anses efter 5 §, straffet må efter omständigheterna nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort.

De nu återgivna stadgandena kvarstå praktiskt taget oförändrade sedan tillkomsten av vår gällande strafflag år 1864. Under den tid stadgandena varit gällande har deras tillämpning undergått upprepade förändringar, varvid utvecklingen gått i riktning mot en allt större utvidgning av området för den straffrättsliga otillräkneligheten. Nuvarande tillämpning av bestämmelserna har fördenskull föga gemensamt med den ursprungliga tolkningen.

Rörande utvecklingen av praxis i fråga om tillräknelighetsbestämmelserna har strafflagberedningen uttalat, att denna väsentligen kommit att bestämmas av den medicinska sakkunskapen, då domstolarna endast i ringa omfattning begagnat sin rätt att, med frångående av läkarutlåtandet, självständigt fatta ståndpunkt till frågorna om strafflöshet och straffminskning. Beredningen har tillika hävdad, att till följd av det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation praxis huvudsakligen kommit att bliva beroende av de åskådningar som vid olika tider varit representerade inom medicinalstyrelsen. I fråga om huvuddragen av utvecklingen har beredningen anfört följande.

Bestämmelserna om strafffrihet i 1864 års lag kommo till en början att reserveras för sinnessjuka och sinnesslöa med starkt framträdande sjukliga symtom. Som »sinnesförvirring» räknades därvid icke blott akuta omtöckningar utan även häftiga utbrott hos en del kroniskt sinnessjuka. Angående tillämpningen av SL 5:6, som innebar en nyhet i lagen, synes ovisshet ha rått vid lagens tillkomst. Till en början synes man ha använt lagrummet som en utväg att i svårbedömda fall gå en medelväg. En del psykiska sjukdomstillstånd, som under den föregående tiden hållit på att arbeta sig fram till fullt rättsligt erkännande som strafffrihetsgrund, blevo nu tillsviðare hänförda till 6 §. Sålunda tillämpades denna paragraf till en början ganska allmänt på melankolici. För övrigt förde man hit även andra fall av verklig sinnessjukdom, som icke yttrat sig i mera häftiga symtom och där en viss formell reda kunde konstateras, samt psykopater med starkt framträdande abnormitet och vidare djupt imbecilla personer, närmande sig gränsen till idioti, samt slutligen dövtumma med nedsatt intelligens, beträffande vilka man dock ej fordrade, att imbecilliteten skulle vara lika höggradig. De s. k. partiellt sinnessjuka (företrädesvis sinnessjuka av paranoid typ med fixerade tankevillor men bibehållen formell reda) blevo straffria, om brottet stod i uppenbart orsakssammanhang med de sjukliga föreställningarna, men eljest gingo de partiella sinnessjukdomarna in under 6 §. Detta är i huvudsak de principer, som den dåvarande medicinska centralmyndigheten, sundhetskolegium, tillämpade under det första decenniet, som 1864 års lag gällde. Gränserna för strafffrihet och straffminskning drogos ganska snävt, varjämte sundhetskolegium ställde synnerligen stränga fordringar på bevisningen för psykisk abnormitet.

De sålunda tillämpade principerna synas under 1870-talet hava undergått en förändring. Bedömandet blev mindre formalistiskt, och man tog större

hänsyn till den psykiska sjukdomsbilden i dess helhet än till de isolerade symtomen. Till straffrihetsbestämmelserna överfördes flertalet av de psykiska sjukdomstillstånd, som från början gått in under 6 §, nämligen melankolier och andra verkliga sinnessjukdomar, där patienten är formellt tämligen klar och ordnad. Vidare synas höggradigt imbecilla ha förts över till kretsen av straffria. I stället blev det nu praxis att tillämpa SL 5:6 på en kategori, som förut endast i undantagsfall åtnjutit straffnedsättning, nämligen personer med framträdande psykopatiska karaktärsdrag. Denna utveckling skedde så småningom, men mot slutet av 1800-talet synes den principen i stort sett ha slagit igenom, att verkligt sinnessjuka alltid borde vara straffria. SL 5:6 kom att utom på psykopater tillämpas på lindrigare former av intellektuell undermålighet.

De rättspsykiatriska avgörandena under 1900-talet ha framför allt präglats av en benägenhet att i allt större omfattning hänföra även psykopater under SL 5:5. Utgångspunkten härför synes ha varit rent praktiska överväganden, nämligen olägenheten av att låta utpräglat kriminella och samhällsfarliga brottslingar komma i åtnjutande av straffminskning enligt SL 5:6. Från psykiatriskt håll framhölls, att sådana psykiskt abnorma — psykopater och lindrigt imbecilla — som enligt denna praxis hänfördes under SL 5:6, till stor del utgjordes av särskilt samhällsfarliga och ofta straffoemottagliga brottslingar, som voro i behov av varaktigt omhändertagande, och man hävdade med skärpa, att läkarna här borde, med bortseende från paragrafens ordalydelse, låta sina utlåtanden dirigeras endast av hänsyn till de praktiska konsekvenserna, och att, då någon särskild förvaringsanstalt för förminskat tillräkneliga tillsvidare ej funnes, läkarna borde undvika tillämpning av SL 5:6 och i stället förklara samhällsfarliga psykiskt abnorma antingen otillräkneliga enligt SL 5:5 eller fullt tillräkneliga.

De sålunda framförda synpunkterna synas ha utövat ett väsentligt inflytande på rättspsykiatrisk praxis under 1900-talet, framför allt genom sitt hävdande av att rent individualpreventiva hänsyn borde vara avgörande vid bestämmande av tillämpligt lagrum. Läkarnas benägenhet att undvika tillämpning av SL 5:6 avtecknar sig i de siffror, som ange den procentuella fördelningen på otillräknelighet, förminskad tillräknelighet och full tillräknelighet i medicinalstyrelsens utlåtanden. Medan under tiden 1865—1894 25 % av fallen bedömdes enligt SL 5:6, utgjorde motsvarande tal under tiden 1903—1922 11,7 % och sjönk sedan ytterligare. Då denna praxis motiverats med att strafflagen icke gav möjlighet till att mera varaktigt omhändertaga samhällsfarliga brottslingar, som bedömts enligt SL 5:6, utan tvärtom genom straffminskningen verkade i motsatt riktning, så hade man anledning vänta, att en förändring skulle ske, då sedermera med det svenska straffsystemet införlivades möjligheten till omhändertagande av brottslingar på obestämd tid och 1927 års lag om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare tillkom. Denna tog just sikte på samhällsfarligheten hos de psykopater och intellektuellt undermåliga, vilkas sinnesbeskaffenhet ansågs hänförlig under SL 5:6. Vid tiden för lagens tillkomst uttalades också den förmodan, att så snart staten ställde till förfogande skyddsåtgärder mot psykiskt abnorma brottslingar, skulle praxis med ett slag komma att ändras och SL 5:6 komma att tillämpas i ett mycket stort antal fall, sannolikt vida mer än hälften av alla undersökningsfall.

Det visade sig också, att förvaringslagen omedelbart medförde en förskjutning från SL 5:5 till 5:6. Under det att under tiden 1923—1927 det relativa antalet fall, som bedömts enligt SL 5:6, uppgick till 7,5 %, utgjorde det under tiden 1928—1930 18,9 %, vilket — då totalantalet undersökningar samtidigt var i stigande — motsvarade en ökning av det absoluta antalet

fall enligt SL 5: 6 från 11 till 43 i medeltal om året. Så stor som man förmodat blev dock icke denna förskjutning, och fortfarande hänfördes en del psykopater under SL 5: 5, vilket dock under tiden närmast efter förvaringslagens tillkomst skedde i jämförelsevis ringa omfattning.

Vid mitten av 1930-talet blev en förändring i medicinalstyrelsens praxis åter märkbar. Psykopater kommo att i större utsträckning än tidigare hänföras under SL 5: 5, och då därjämte även SL 5: 6 tillämpades i ett tämligen stort antal undersökningsfall, blev antalet av dem, som bedömdes som fullt tillräkneliga, förhållandevis ringa.

Medicinalstyrelsens nuvarande praxis har av strafflagberedningen sammanfattats sålunda, att till 5 kap. 5 § strafflagen hänföras sinnessjuka och högradigt intellektuellt undermåliga (idioter och klart imbecilla) samt som svårare ansedda psykopater, under det att till 5 kap. 6 § hänföras lindrigt intellektuellt undermåliga (vissa imbecilla och debila) samt många psykopater.

Strafflagberedningen.

Beredningens kritik av nu rådande ordning.

Beredningen har framhållit att, särskilt under det senaste årtiondet, strafffriförklaringarna vid upprepade tillfällen tagits upp till kritisk diskussion såväl inom fackkretsar som bland lekmän. Det ständigt ökade antalet strafffriförklaringar har, uttalar beredningen, tilldragit sig uppmärksamhet och invändningar ha rests mot tendensen att utsträcka 5 kap. 5 § strafflagen att omfatta psykiska tillstånd, vilka tidigare ej lett till straffriförklaring.

Rörande innebörden av den framförda kritiken har beredningen anfört följande.

Ur allmänpreventiv synpunkt har framhållits, att man genom att utsträcka området för strafffriheten riskerade att till otillräkneliga hänföra personer, som icke befunnit sig i ett verkligt psykiskt undantagstillstånd, och att en dylik rättstillämpning måste äventyra straffets allmänpreventiva uppgift. Det har också gjorts gällande, att tillräknelighetsbestämmelserna under senare tid tillämpats på ett sätt, som stode i strid med allmänhetens rättsuppfattning. Härvid har man hänvisat till, att straffriförklaring ej sällan förekommit för personer, vilka för lekmannen framstått som psykiskt normala, samt att ojämnheten i bedömningen och växlingarna i rättspsykiatrisk praxis gåve allmänheten intryck av att de rättspsykiatriska avgörandena präglades av en viss godtycklighet, varför reaktionen mot straffriförklaringarna vore naturlig, då allmänheten vore mycket känslig för att icke inom rättsvärden yppades någon olikhet inför lagen. Dessa och liknande synpunkter hava föranlett antingen krav på inskränkning av området för strafffriheten eller förslag, som gått ut på att bringa reglerna för behandling av straffriförklarade i närmare överensstämmelse med vad som gäller för de förminskat tillräkneliga och för andra brottslingar. Man har vidare på sina håll ansett det ur allmänpreventiv synpunkt ha stor betydelse, vilka åtgärder som vidtoges med den straffriförklarade efter straffriförklaringen, och har hävdad, att intagning å sinnessjukhus innebure en reaktion från statens sida, som trädde i stället för straffet, varför den som på grund av sin sinnesbeskaffenhet ej kunde dömas till straff i stället borde av domstol dömas till intagning på sinnessjukhus eller annan skydds-

åtgärd. Det har även ifrågasatts, att för straffriförklarad, som begått grövre brott, skulle gälla viss minimitid för vård å sinnessjukhus, så att han ej kunde utskrivas förrän minnet av det brott som begåtts hunnit förblekna och allmänhetens reaktion mot brottet försvagats.

De invändningar, som ur individualpreventiva synpunkter riktats mot straffriförklaring av för brott tilltalade, hava företrädesvis gällt grövre brott och hava givit uttryck för den föreställningen, att genom straffriförklaringen bortföle den garanti mot nya brott från brottslingens sida, som ett längre frihetsstraff innebure. Man har fäst uppmärksamheten på enskilda fall, där straffriförklarade jämförelsevis snart blivit utskrivna från sinnessjukhus och sedan recidiverat eller under vistelsen på sinnessjukhus kommit i tillfälle att begå brott, och man har i anslutning härtill hävdadt, att samhällsskyddet icke bleve tillräckligt tillgodosett genom straffriförklarades vård på sinnessjukhus. Under tidigare skeden kunde man även hänvisa till att det icke heller alltid förekom, att sådana straffriförklarade, som voro i behov av omhändertagande, blevo intagna på sinnessjukhus. Genom 1929 års sinnessjuklag skapades emellertid garantier för att varje straffriförklarad, som vid den rättspsykiatriska undersökningen befunnits vara i behov av vård på sinnessjukhus, också blev omhändertagen i någon form.

Beredningen har uttalat, att det numera vore sällsynt att individualpreventiva hänsyn gäve anledning till invändningar mot straffriförklaringar. Efter sinnessjuklagens tillkomst hade i stället uppmärksamheten alltmåra fästs på det förhållandet, att den frihetsförlust i form av vistelse på sinnessjukhus, eventuellt med efterföljande övervakning, vilken i flertalet fall bleve följden av straffriförklaring, vore av så ingripande betydelse för den enskilde, att det kunde ifrågasättas, om man icke här komme i strid med berättigade hänsyn till individens frihet. Beredningen anför härom bl. a., att även för personer, som begått lindrigare brott och kunnat påräkna ett kort frihetsstraff eller villkorlig dom, om de behandlats som tillräkneliga, vistelsen på sinnessjukhus ej sällan sträckt sig över flera år. För den straffriförklarade själv och hans anhöriga hade detta ofta framstått som en oförklarlig disproportion, särskilt när det gällt psykopater och andra icke sinnessjuka psykiskt abnorma, beträffande vilka rent medicinska indikationer för vård på sinnessjukhus ej syntes föreligga.

Härefter har beredningen anført följande.

De här berörda invändningarna mot straffriförklaringar ur synpunkten av deras ingripande betydelse för individen hava fått särskild tyngd på grund av de mindre tillfredsställande förhållanden som rått i fråga om omhändertagande av straffriförklarade. På grund av den stora platsbristen hava sinnessjukhusen haft svårigheter att taga emot det för varje år ökade antalet straffriförklarade, och dessa hava därför i stor utsträckning måst förvaras å fångvårdens sinnessjukavdelningar i väntan på plats på sinnessjukhus. Då fångvårdens sinnessjukvård icke varit beräknad härför, hava straffriförklarade måst sammanföras till provisoriska avdelningar, som icke motsvarat de fordringar, vilka eljest ställas på vårdavdelningar för sinnessjuka och andra psykiskt abnorma, och som icke haft tillräckliga möjligheter att giva de där intagna den medicinska behandling och det tillfälle till sysselsättning, som erfordrats. Icke heller hava avdelningarna medgivit den differentiering av klientelet med hänsyn till psykiskt tillstånd, ålder och asocialitet, som varit

önskvärd. Då vistelsen på dylika provisoriska avdelningar ofta kommit att sträcka sig över flera år och det t. o. m. kunnat förekomma, att det dröjt närmare ett tiotal år, innan en straffriförklarad blivit intagen på allmänt sinnessjukhus, hava dessa förhållanden väckt stort uppseende och även offentligen påtalats.

Beredningen har i detta sammanhang framhållit, att en del åtgärder visserligen vidtagits för att snabbare bereda straffriförklarad vård på sinnessjukhus, men att fortfarande ett icke ringa antal straffriförklarade måste vårdas å fångvårdens sinnessjukavdelningar under avsevärd tid.

Beredningens allmänna synpunkter på en reform.

För egen del har beredningen såsom en allmän utgångspunkt för sitt förslag till nya tillräknelighetsbestämmelser anfört, att det syntes uppenbart att man vid en reglering av den straffrättsliga tillräkneligheten icke hade att utgå från en principiell motsättning mellan allmänprevention och individualprevention samt att en praktiskt tillfredsställande lösning endast kunde nås genom ett samtidigt beaktande av såväl allmänpreventiva som individualpreventiva synpunkter. Uppgiften måste enligt beredningens mening bli att inom ramen för det allmänpreventivt försvarliga tillgodose de individualpreventiva kraven. Beredningen har därom anfört följande.

Allmänpreventivt gör sig främst den synpunkten gällande, att reglerna om den undantagsställning, som tillkommer psykiskt abnorma, böra fixeras och erhålla en sådan utformning, att osäkerhet icke behöver råda om deras innebörd. För att straffrättsskipningen skall kunna tjäna sina allmänpreventiva syften är det ett oavvisligt krav, att den föreställningen icke får vinna insteg hos allmänheten, att de för brottsliga handlingar stadgade straffpåföljderna kunna åsidosättas genom undantagsbestämmelser av diffus och obestämd karaktär. Där lagtexten och rättstillämpningen kunna vara ägnade att åt avgörandena i straffrihetsfrågor giva ett sken av tillfällighet och godtycklighet, måste detta medföra en försvagning av strafflagens allmänna auktoritet, som icke kan undgå att medföra risker med hänsyn till allmänpreventionen. Det torde icke kunna förnekas, att nuvarande formulering av SL 5: 5 och den praxis, som i anslutning härtill utvecklats, ur dessa synpunkter lida av väsentliga brister. Lagrummets ålderdomliga uttryckssätt och dess bristande överensstämmelse med nutida psykologiskt betraktelsesätt och psykiatrisk erfarenhet har gjort, att det icke blivit bestämmande för rättstillämpningen, knappast ens givit någon ledning för denna. Praxis har i huvudsak utvecklat sig oberoende av lagen, men denna praxis har icke fått fast karaktär utan upprepad gång undergått förändringar, varvid dessa förändringar dock icke motsvarats av någon enhetlig uppfattning bland de domare och läkare, som närmast hava att taga befattning med straffrihetsfrågorna. En naturlig följd har blivit, att allmänheten icke kunnat erhålla någon uppfattning om efter vilka principer straffriförklaringar ske. Allmänhetens inställning har präglats av en känsla av rådvillhet och bristande tilltro till rättsskipningen på detta område. För att undanröja denna misstro, vars allmänpreventiva vådor äro uppenbara, är det av vikt, att bestämmelserna om strafffrihet på grund av psykisk abnormitet erhålla en sådan avfattning, att därav tydligt framgår vilka abnormtillstånd som avses, och att området för straffriheten regleras på sådant sätt, att lagen kan bilda utgångspunkt för en fast praxis.

Det är vidare ur allmänpreventiv synpunkt av betydelse, att området för strafffriheten så avgränsas, att det icke kommer i uppenbar strid med eljest i samhället rådande föreställningar om vad ett psykiskt abnormtillstånd innebär. Om strafffriheten utsträcker till sådana personer, vilka eljest i samhället icke intaga någon undantagsställning och vilkas psykiska särdrag icke äro av den art, att de anses kunna motivera vårdåtgärder eller inskränkningar i den civilrättsliga handlingsfriheten eller rätten att innehava allmän tjänst och utöva därmed förenade befogenheter, torde det vara svårt att hos allmänheten skapa och upprätthålla den övertygelse om straffrättsskipningens följdriktighet, som är en förutsättning för dess allmänpreventiva verkan. Å andra sidan måste en alltför långt gående inskränkning av området för strafffriheten medföra ogynnsamma verkningar med hänsyn till allmänpreventionen. Om nämligen straffåtgärder tillgripas mot sådana personer, vilkas allmänna psykiska inkapacitet är uppenbar och oundvikligen ställer dem utanför det vanliga samhälleliga livet, kan detta rimligen icke hava någon avhållande verkan å övriga samhällsmedlemmar utan torde tvärtom å straffrättsskipningen giva ett sken av meningslöshet och orättvisa. Man torde alltså vid reglering av dessa frågor icke kunna bortse från det samband, som består mellan den straffrättsliga särställningen och den ställning en person överhuvud taget intager i samlevnaden med andra människor. Den reaktion mot de senare årens allt talrikare straffröföklaringar, som varit så tydligt märkbar, torde väsentligen hava sin grund i en känsla av att strafffriheten kommit att utsträckas till ett område, där gränsen mellan normalitet och abnormitet är flytande, och har kommit att omfatta även personer, vilka eljest i samhällslivet icke intaga någon undantagsställning. Särskilt har detta varit iögonenfallande, när straffröföklaring på grund av konstitutionella psykopatiska karaktärsdefekter tillämpats beträffande personer, som innehaft allmän tjänst.

Vad angår de individualpreventiva hänsyn, som göra sig gällande beträffande psykiskt abnorma brottslingar, har beredningen uttalat, att de äro av väsentligt annan karaktär än vid normalbrottsligheten samt har därvid framhållit följande.

Psykisk abnormitet måste alltid innebära en ökad svårighet att anpassa sig i samlevnaden med andra människor och att finna sig tillrätta i samhället och därmed i stor utsträckning benägenhet för kriminella handlingar. Den psykiska abnormiteten i dess olika former utgör därför en kriminalitetsfaktor av den största betydelse, och erfarenheten har visat, att särskilt vid grövre brott och vid den kroniska brottsligheten frekvensen av psykiskt abnorma är mycket stor. Då brotten som regel hava sin grund i abnormiteten, och miljöförhållandena — även om deras betydelse icke får underskattas — här spela jämförelsevis mindre roll än vid normalbrottsligheten, måste de individualpreventiva åtgärderna framför allt taga sikte på brottslingens psykiska egenart och söka undanröja risken för nya brott genom en behandling, som går ut på att upphäva abnormtillståndet eller, där detta ej låter sig göra, mildra och motverka symtomen. De för normala brottslingar avsedda straffformerna äro därför här ofta föga effektiva. Där brottet exempelvis uppstått ur sjukliga förföljelsekänslor och vanföreställningar eller har sin grund i en av hjärnförändringar betingad allmän psykisk avtrubbnings, kan ett vanligt frihetsstraff endast verka preventivt genom att för en tid avstånga från möjligheten att begå brott men kan icke hava den uppfostrande och avhållande verkan för framtiden, som avses. Vid vissa former av psykisk abnormitet, framförallt sinnessjukdom, torde frihetsstraff i stället hava motsatt verkan, i det fängelseregimen och särskilt cellvistelsen ogynnsamt påverka de sjukliga

symtomen samt en rationell medicinsk behandling fördröjes och därmed möjligheterna till tillfrisknande minskas, vilket i sin tur medför ökad risk för fortsatt brottslighet. Den psykiska abnormitetens mångskiftande former påkalla en efter fallens egenart individualiserad behandling, och då det här gäller svårbedömda företeelser, som äro av omfattande betydelse såsom orsak till brottslighet, är det ur samhällets synpunkt av största vikt, att medicinsk-psykiatrisk sakkunskap och erfarenhet tagas i anspråk och tillfullo utnyttjas. Betydelsen härav måste starkt understrykas. Det kan i detta sammanhang erinras om, att de psykiskt abnorma kriminella till icke ringa del utgöras av sinnessjuka, vilka före insjuknandet icke visat några kriminella böjelser, och beträffande dessa har ofta en i tid insatt medicinsk behandling kunnat åstadkomma fullt tillfrisknande och därmed eliminerande av risken för nya brott.

Beredningen har härefter uttalat, att även andra hänsyn än de här berörda allmänpreventiva och individualpreventiva gjorde sig gällande i fråga om psykiskt abnormas straffrättsliga behandling. Sålunda vore det av vikt, att bestämmelserna härom finge en sådan utformning, att de icke komme i motsättning till de samhälleliga intressen, som kommit till uttryck i den offentliga sinnessjukvården och sinnesslövården, och att de icke försvårade verksamheten inom dessa grenar av socialvården. Ur den synpunkten vore att uppmärksamma, att för sinnessjuka, som begått brott, icke borde gälla sådana särregler, att de därigenom undantoges från den vård och den kurativa behandling, som den samhälleliga sinnessjukvården hade till uppgift att bereda samtliga sinnessjuka, som vore i behov därav. Å andra sidan måste även beaktas, att ett utnyttjande av den allmänna sinnessjukvården för omhändertagande av kriminella kunde — särskilt när det gällde sådana, vilkas kriminalitet hade sin grund i konstitutionella abnormiteter — medföra en belastning, som kunde vara till men för sinnessjukvårdens terapeutiskt medicinska huvuduppgifter.

Beredningens förslag till nya tillräknelighetsbestämmelser.

På grundval av de synpunkter som nu återgivits har beredningen föreslagit, att de nuvarande bestämmelserna i 5 kap. 5 § strafflagen skulle utbytas mot ett stadgande av innehåll, att ej någon må fällas till ansvar för gärning som han begått under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet.

I jämförelse med de senare årens praxis innebär förslaget, enligt vad beredningen framhåller, en inskränkning såtillvida, att de psykopater — även som vissa lindrigt intellektuellt undermåliga — vilka under de senare åren i stor utsträckning blivit straffriförklarade, falla utanför det straffria området. I sin motivering för förslaget har beredningen särskilt uppehållit sig vid frågan om psykopaternas behandling, men därjämte till diskussion upptagit även frågan om innebörden av begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet samt frågan huruvida straffriheten borde göras beroende av förefintligheten av ett kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och brottet.

Psykopaternas behandling.

Beredningen har utförligt redogjort för sin uppfattning om innebörden av begreppet psykopati, liksom av begreppen sinnessjukdom och sin-

nesslöhet. Härvid har beredningen utgått från att man vid den numera allmänt brukliga indelningen av de psykiska abnormtillstånden i tre huvudformer, sinnessjukdom, sinnesslöhet och psykopati, bygger på dels skillnaden mellan sjukliga förändringar och konstitutionella egenskaper, varigenom sinnessjukdom å ena sidan ställes i motsättning till intellektuell undermålighet och psykopati å den andra, dels ock skillnaden mellan intellektuella brister samt brister på känslö- och viljelivets område, varigenom intellektuell undermålighet avgränsas gentemot psykopati. Psykopati innebure sålunda bestående brister på känslö- och viljelivets område, vilka framför allt framträdde i oförmåga eller svårighet att anpassa sig i samlevnaden med andra människor och vilka hade sin grund i ärftliga anlag eller i sjukdomar och skador, som inträffat så tidigt i barndomen att de blivit bestämmande för karaktärsutvecklingen. Beredningen har beträffande psykopatien vidare anfört:

I jämförelse med begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet är psykopati ett mera obestämt och tänjbart begrepp. När det gäller de egenskaper, vilka ingå som bestående komponenter i en människas psykiska konstitution, måste det nämligen erbjuda särskilda vanskligheter att fastslå vad som bör räknas som abnormt och normalt och att särskilja sådana egenskaper, som få anses innebära psykopatiska karaktärsdefekter, från de psykiska särdrag, som utgöra varianter inom den psykiska normalitetens område. Den osäkerhet, som synes råda angående psykopatibegreppets omfattning, framträder i de skiljaktiga uppfattningar, som även bland fackmän göra sig gällande, särskilt vid bedömande av kriminella handlingar och annan asocialitet som psykiska missanpassningsfenomen. Medan å ena sidan den åsikten har sina förespråkare, att en kriminalitet, som ej endast är av tillfällig natur, i regel får anses tyda på en psykopatisk karaktärsläggning, varna å andra sidan många psykiatriker för att identifiera kriminalitet och psykopati och för att räkna varje karakterologisk egendomlighet som ett psykopatiskt drag, så att endast de mest banala genomsnittsmänniskorna skulle undgå att bli betraktade som psykopater.

Inom de psykopatiska tillståndens stora grupp finnas ett flertal sinsemellan olikartade typer och skiftande symtombilder. Om psykopatibegreppet i sig självt är i viss mån obestämt och gränsbestämningen osäker, så gäller det i än högre grad om de olika typerna av psykopati, att gränserna här äro oklara och övergångarna flytande. Någon allmänt vedertagen indelning i huvudtyper kan icke anses föreligga, och olika vetenskapliga författare följa vid sin typbeskrivning olika linjer. Bland de i den psykiatriska litteraturen beskrivna psykopattyperna kunna nämnas den hållningslösa, viljeslappt ombytliga, den mytomana fantasiilögnaren, den känslökalla, ofta hänsynslöst amoraliska psykopaten, den affektilabila typen, den schizoida enstöringen samt den hyperthyma, fladdrande idérika och ytligt verksamma psykopattyper. Benägenheten för kriminalitet är ingalunda något för psykopater överhuvud taget utmärkande drag utan förekommer i mycket olika utsträckning vid olika former av psykopati. Medan den konstitutionella läggningen i vissa fall, t. ex. hos den hållningslösa och den känslökalla typen, i betydande grad predestinerar för kriminella handlingar, brukar vid andra former av psykopati disharmonien i den psykiska läggningen och den bristande anpassningsförmågan mera sällan taga sig uttryck i asocialt beteende.

Vidare har beredningen framhållit, att vid psykopati det ofta vore väsentligt svårare än vid andra psykiska abnormtillstånd att ställa rätt diagnos.

Vid psykopati gäve de isolerade psykiska symtomen relativt ringa ledning för bedömandet och i stället måste det väsentliga bli en mera ingående kännedom om personens livsföring i dess helhet, varigenom möjlighet erhöles att urskilja miljöinflytandena å ena sidan och de bestående reaktions-tendenserna å andra sidan.

Beredningen har hävdad, att psykopaterna i samhället intaga en väsentligt annan ställning än de sinnessjuka och sinnesslöa, samt har därvid framhållit, att för de båda senare kategorierna den allmänna sinnessjukvården och sinnesslövården hade till uppgift att ingripa, oberoende av om de psykiska sjukdoms- och defekttillstånden tagit sig uttryck i kriminalitet och annan samhällsbesvärighet eller icke, medan däremot någon motsvarande organisation icke funnes för psykopaterna. Härutöver har beredningen i fråga om psykopaternas ställning i samhällslivet anfört följande.

Beträffande psykopaterna, vilka vanligen äro klara och rediga, intellektuellt fullmåliga och arbetsföra personer, saknas praktiskt taget möjligheter att ingripa profylaktiskt på ett tidigt stadium, så länge deras bristande anpassningsförmåga icke manifesterat sig i kriminalitet eller annan asocialitet. Även mycket påtagliga utslag av psykopatisk missanpassning, som för närstående och andra länge kunnat vara anledning till bekymmer, torde sällan giva anledning till några samhälleliga åtgärder, förrän vederbörande formellt kommit i konflikt med samhällsordningen. De psykopater, som omhändertagits på sinnessjukhus, hava som regel blivit intagna där på grund av någon form av ådagalagd asocialitet, och det är endast relativt få psykopater, som av annan anledning intagas på sinnessjukhus. När så ibland dock sker, är det vanligen fråga om intagning på egen ansökan, t. ex. för att undvika behandling som alkoholist, eller intagning med hänsyn till speciella risker, t. ex. självmordsrisk.

Även i andra avseenden än de här berörda intaga psykopaterna en annan ställning i samhället än de sinnessjuka och sinnesslöa. För de båda senare kategorierna gäller t. ex. äktenskapsförbud, vilket icke är fallet med psykopaterna. Överhuvud taget hava sinnessjuka och sinnesslöa en undantagsställning i förhållande till andra människor i samhället, och deras sociala rörelsefrihet och möjligheter att bestämma över sig själva och att med rättslig verkan vidtaga dispositioner äro i olika avseenden starkt begränsade, medan däremot psykopaterna vanligen åtnjuta samma förmåner och friheter som andra vuxna medborgare. Sålunda hava de inskränkningar i den rättsliga handlingsförmågan, som psykisk abnormitet kan medföra enligt förmynderskapslagen, testamentslagen och lagen om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet, framför allt avseende å sinnessjuka och sinnesslöa. Visserligen torde det, med hänsyn till den till sin innebörd mera obestämda termen »annan rubbning av själsverksamheten», icke anses uteslutet att tillämpa dessa civilrättsliga bestämmelser även på psykopater, men i praktiken torde — fränsett de å anstalt intagna — sällan psykopatiska tillstånd utgöra grund för omyndigförklaring eller testamentens och andra rättshandlingars ogiltighet.

Olikheten i psykopaters samhälleliga ställning vid jämförelse med sinnessjuka och sinnesslöa torde särskilt framträda i fråga om allmänna tjänster. I sådan verksamhet kunna ju sinnesslöa på grund av sina intellektuella defekter överhuvud taget icke komma i fråga, och beträffande sinnessjuka giva ju bestämmelserna om sjukledighet och om skyldighet att underkasta

sig läkarundersökning möjlighet att hindra, att ämbets- och tjänstemän, som insjuknat i sinnessjukdom, fortsätta att utöva sina befattningar. Mera komplicerade bliva förhållandena, när det gäller psykopater, vilkas defekter ofta icke äro av den art, att de hindra vederbörande från att skaffa sig utbildning och anställning i allmän tjänst, men senare i den praktiska verksamheten giva anledning till konflikter och svårigheter, som bliva för tjänsten synnerligen menliga. I dylika fall är det för närvarande ofta svårt att få vederbörande avstånd från tjänstgöring, så länge hans psykopati icke tagit sig några kriminella uttryck. Fall av denna art bereda ofta överordnade myndigheter stora svårigheter. Icke så sällan har det inträffat, att ämbets- och tjänstemän, som begått brott i tjänsten — emellanåt förskingringar eller andra brott, som pågått under längre tid — blivit sinnesundersökta och att det då konstaterats, att det hos dem förelegat konstitutionella psykopatiska defekter, som även tidigare gjort sig mycket tydligt gällande. När i sådana fall åtalet lett till straffrifyrkling enligt SL 5: 5, har allmänheten ofta reagerat häremot och haft svårt att förlika sig med den tanken, att bestående karaktärsdefekter, som förelegat hos en person under hela hans verksamhet som vuxen och icke hindrat honom från att utöva allmän befattning, skulle utgöra sådan psykisk abnormitet, som bör befria honom från ansvar för de åtgärder han vidtagit i denna befattning. De invändningar, som ur allmänpreventiva synpunkter riktats mot straffrifyrklingarna och som återspeglas i den allmänna opinionens inställning, torde framför allt ha hänfört sig till dylika fall av psykopati.

Till motivering av förslaget att utesluta psykopaterna från möjligheten att bliva straffrifyrklingade har beredningen anført att det måste, icke minst ur allmänpreventiv synpunkt, anses mindre lämpligt, att personer, vilka eljest i samhällslivet intoge i huvudsak samma ställning som vanliga medborgare, tillerkändes en undantagsställning i straffrättsligt hänseende och, för den händelse de åtalades för brott, behandlades lika med sinnessjuka, ehuru deras konstitutionella abnormitet eljest icke ansåges motivera vårdåtgärder eller annat ingripande från samhällets sida. Man kunde icke bortse från att den misstro mot straffrifyrklingar, som kommit till uttryck, bottnade i en känsla av att området för straffriheten tenderade att utsträckas på ett sätt, som svårligen läte sig förena med straffrättsskipningens allmänna syften. Rättstillämpningen kunde vidare icke undgå att få en prägel av osäkerhet och godtycklighet, när — som fallet varit under senare år — en stor del psykopater straffrifyrklingades, samtidigt med att andra psykopater underkastades vanliga straffåtgärder och åter andra bleve föremål för särskilt stränga straffrättsliga reaktioner (förvaring).

Beträffande den straffrättsliga behandlingen av psykopaterna har beredningen vidare anført följande.

Bland läkare synas meningarna vara delade angående den lämpligaste straffrättsliga behandlingen av psykopater. Det har visserligen icke påyrkats, att alla psykopater, som begått brott, skulle straffrifyrklingas, men många psykiatrer hävda mycket bestämt, att »höggradiga», d. v. s. som svårare ansedda, psykopater böra jämte sinnessjuka och djupare intellektuellt undermåliga hänföras under SL 5: 5. Härvid har man anført, att psykopater äro själsligt defekta människor, som principiellt icke skilja sig från intellektuellt undermåliga, och att det skulle vara fullt konsekvent att hän-

föra alla svårare psykopatier till SL 5:5 liksom de svårare formerna av intellektuell undermålighet, eftersom det i båda fallen rörde sig om abnormtillstånd, som ej vore tillgängliga för vanliga samhälleliga reaktionsåtgärder. Det har vidare gjorts gällande, att återfallsrisken i brott för de psykopater, som straffriförklarats och överlämnats till sinnessjukvården, skulle vara påfallande ringa och att alltså den brottsprofylaktiska och samhällsskyddande effekten av sinnessjukvård av sådana psykopater, som hänvisats därtill, skulle vara god. På läkarhåll har man starkt understrukt behovet av att kriminella psykopater liksom andra psykiskt abnorma komma under behandling av personer med psykiatrisk sakkunskap och erfarenhet, och många synas vara av den meningen, att detta endast kan ske genom vård på sinnessjukhus, eventuellt på särskild psykopatavdelning inom sinnessjukvården. Sålunda framhålles ofta, att det bland psykopaterna finnes en del med benägenhet för reaktiva psykoser och andra svåra patologiska reaktioner och med ett så labilt psyke, att de bäst behandlades med de medel, som funnes till förfogande på ett sinnessjukhus.

Å andra sidan hava en del läkare reagerat mot de senare årens utveckling att låta psykopater i allt större utsträckning bliva föremål för straffriförklaring och överföras till sinnessjukvården. Flera psykiatrer hava uttalat sig för en differentiering på verkställighetsstadiet i stället för den uppdelning av psykopaterna, som sker i samband med domen, då en del straffriförklaras, en del hänvisas till förvaringsanstalt och för en del fixeras någon annan straffrättslig behandling. För en differentiering på ett senare stadium talar bland annat det förhållandet, att bedömningen av psykopater i praktiken erbjuder så stora vanskligheter, att de slutsatser, som vid den rättspsykiatriska undersökningen dragas angående prognosen och den lämpligaste behandlingen, ofta senare visa sig oriktiga, i det en del psykopater utveckla sig i annan riktning efter domen och på grund av domen. Vidare har mot den nuvarande ordningen kunnat framhållas, att det är något opsykologiskt och opedagogiskt att i förväg stämpla en psykopat som konstitutionellt abnorm, när dock den uppfostran, som sedan kommer honom till del, går ut på att mobilisera hans självkänsla och ambition och leda honom i rätt riktning, så att han sedan skall kunna inpassa sig i det vanliga samhällslivet. Det föreligger här alltid en risk för, att ömtåliga och överkänsliga individer känna sig märkta och nedtryckta av denna stämpel, under det att de viljeslappa tacksamt acceptera föreställningen, att de äro abnorma och aldrig kunna bliva annorlunda. Man har på läkarhåll även hänvisat till att psykopatier äro tillstånd av en annan art än sinnessjukdom och sinnesslöhet samt terapeutiskt och socialt intaga en helt annan ställning än de andra tillstånd, som ifrågakomma till straffriförklaring. Åsikten, att intagning på sinnessjukhus skulle vara lämplig behandlingsform för kriminella psykopater, har ingalunda varit enhälligt omfattad bland psykiatrer. Tvärtom hava en del sinnessjukläkare starkt satt i fråga det terapeutiska och brottsprofylaktiska värdet av vård på sinnessjukhus för dylika psykopater och framhållit, att den terapeutiska vård, som är avpassad för de sinnessjuka, kan uträtta föga beträffande psykopaterna, vilka i stället äro i behov av en karaktärsuppfostrande vård med speciell disciplin och med mycket rikare möjligheter till verksamhet och arbetsutbildning, än vad sinnessjukhusen kunna bjuda. Det har i detta sammanhang påpekats, att sinnessjukhusens platsantal icke räckt till för omhändertagande av alla de straffriförklarade, som under senare år förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus, varför en hel del i stället fått tillsvidare vårdas å provisoriska och ur vårdsynpunkt olämpliga sinnessjukavdelningar inom fångvården. Det har vidare framhållits, att de allmänna sinnessjukhusen sakna de differentieringsmöjligheter, som äro erforderliga för uppgiften att vårda de

från psykiatrisk synpunkt olika slagen av straffriförklarade, och att det särskilt vore olämpligt att tillsammans vårda sådana straffriförklarade, vilkas brott förorsakats av sinnessjukdom, och straffriförklarade psykopater, vilkas brottslighet är av mera habituell karaktär. Fall hava påvisats, där vård på sinnessjukhus knappast visat sig hava gynnsam inverkan på psykopater, i det bristen på lämpligt arbete och yrkesutbildning under sjukhusåren kommit att ställa dem hjälplösa och ovana inför de uppgifter, som de möta, när de sedan komma ut för att reda sig på egen hand, och därmed mindre motståndskraftiga mot kriminella impulser. Beträffande kriminella psykopater har man i stället rekommenderat behandling i form av straffrättsliga reaktionsåtgärder av olika slag, valda med hänsyn till individens särart men med differentieringen förlagd till verkställighetsstadiet och med möjlighet att anpassa behandlingen efter de erfarenheter, som göras under strafftiden. För psykopater med benägenhet för nervösa eller psykotiska tillstånd eller eljest särskilt svårskötta fall har man hänvisat till den utbyggnad av den psykiatriska vården inom fångvården, vilken även ur andra synpunkter ansetts önskvärd och erforderlig, samt framhållit, att fångvårdens psykiatriska avdelningar böra ha möjlighet att ge erforderlig specialvård åt psykopater likväl som åt sinnessjuka och sinnesoroliga rannsaknings- och straffångar.

Angående den behandling som bör komma psykopaterna till del har beredningen för egen del anfört följande.

Medicinskt skilja sig de psykopatiska abnormtillstånden — liksom även den intellektuella undermåligheten — från sinnessjukdomarna framför allt med avseende å de terapeutiska möjligheterna. Vid sinnessjukdom äro ju de abnorma symtomen utslag av en sjuklig förändring, icke av den ursprungliga psykiska karaktären, och den terapeutiska verksamheten går ut på att genom behandlingsmetoder av olika art motverka den process, som lett till den psykiska förändringen, samt söka helt eller delvis få bort sjukdomssymtomen och återföra patienten till normal psykisk verksamhet i enlighet med hans ursprungliga förutsättningar. Då de sinnessjuka utgöra sinnessjukhusens egentliga klientel, måste verksamheten vid sinnessjukhusen få sin prägel av denna uppgift. Även om palliativa metoder och uppfostrande behandling givetvis spela en betydande roll vid vården av sinnessjuka, torde dock radikalterapien (medelst rent medicinska eller psykoterapeutiska metoder) här vara den väsentliga. Särskilt de senaste årtiondenas erfarenheter och de nya behandlingsmetoder som visat sig kunna till social prestationsförmåga eller till full hälsa återställa ett antal tidigare som obotliga ansedda sinnessjuka, hava framhävt sinnessjukdomarnas karaktär av sjukliga förändringar, där sjukdomsprocessen är påverkbar genom lämplig behandling och ett återställande av de rubbade psykiska mekanismerna är möjligt. Då det vid psykopati, liksom vid intellektuell undermålighet, är fråga om bestående, ofta medfödda defekter, måste behandlingen här få annan karaktär. Vid intellektuell undermålighet kan man ju icke inrikta sig på att genom medicinsk vård söka återställa ursprungliga psykiska funktioner, utan uppgiften måste i stället bli att taga vara på de — låt vara mycket begränsade — resurser som finnas och genom en härför speciellt lämpad uppfostran odla förefintliga utvecklingsmöjligheter, och det är på denna väg den samhälleliga sinnesslövärdens genom sinnesslöskolor och arbetshem för sinnesslöa ofta åstadkommer så goda resultat. Liknande blir förhållandet vid psykopati. Behandlingen kan här icke gå ut på att eliminera de konstitutionella psykiska defekter, som utgöra de djupare liggande orsakerna till de psykologiska reaktionerna, utan måste taga sikte på

de yttre symtomen och inrikta sig på miljöförhållandena för att söka skapa de med hänsyn till vederbörandes speciella psykiska konstitution gynnsammast möjliga yttre förhållandena samt i övrigt genom en uppfostrande påverkan skapa mera varaktiga motiv för undvikande av sådana handlingar, som giva upphov till konfliktsituationer. På grund av de psykopatiska abnormtillståndens karaktär har psykopatvården alltså icke till sin hjälp några sådana metoder för radikalbehandling, som sinnessjukvården förfogar över, utan blir väsentligen en uppfostrande vård, där en huvudsak måste bli att genom lämplig verksamhet och yrkesutbildning giva psykopaterna möjlighet att med insikt om förpliktelserna för en god levnadsföring utveckla sina positiva egenskaper. Psykopatvården blir samtidigt i hög grad en fråga om sanering av miljön och om psykiskt defekta inpassande i det normala samhälleliga livet.

Vad här framhållits angående de konstitutionella psykopatiska tillstånden har naturligtvis icke giltighet beträffande de neurotiska och psykotiska tillstånd, som ofta kunna uppstå på basis av en psykopatisk karaktärsläggning. Hos många psykopater finnes en benägenhet för depressiva förstämningstillstånd, cellpsykoser, hysteriska omtöckningar och andra reaktiva tillstånd av sinnessjukdoms karaktär, men det är då fråga om akuta sjukliga förändringar av längre eller kortare varaktighet, som i och för sig icke falla under begreppet psykopati, och den vård, som här kommer i fråga, anknyter liksom vid övriga psykoser till sinnessjukvårdens terapeutiska möjligheter. Dessa akuta tillstånd äro ur behandlingssynpunkt ofta gynnsamma, men behandlingens effekt sträcker sig endast till de akuta sjukdomssymtomen och icke till de ursprungliga psykopatiska defekterna.

Beredningen har förklarat sig anse, att den individualiserande behandling, som borde komma sådana kriminella psykopater till del vilka hittills brukat straffriförklaras, kunde åstadkommas inom straffverkställighetens ram. De skäl som ursprungligen kunnat anföras för straffriförklaring och vård på sinnessjukhus av psykopater ägde enligt beredningens åsikt icke giltighet numera, sedan med det svenska straffsystemet införlivats olika former av frihetsberövande på mer eller mindre obestämd tid och med efterföljande övervakning samt det genom dessa behandlingsformer och de åtgärder som den nya lagen om villkorlig dom erbjöde beretts ökade möjligheter till en individualiserande behandling av psykopatiska förbrytare. Särskilt syntes erfarenheterna från ungdomsfängelse böra tillmätas betydelse för frågan om psykopatiska förbrytares behandling. Vid denna straffform skedde en differentiering på verkställighetsstadiet, vilket medfört att ungdomsfängelse, som ursprungligen ej avsetts för psykopater, numera i stor utsträckning tagits i anspråk för vård av unga förbrytare av psykopatisk läggning utan att detta fört med sig några olägenheter. Värdet av en för psykopater och psykiskt normala brottslingar gemensam straffform hade härigenom blivit belyst.

Gentemot invändningen, att vissa psykopater skulle vara för svårskötta för att vårdas på fångvårdsanstalt, har beredningen anført, att denna invändning syntes hänföra sig till ett fåtal psykopater med benägenhet för episodiska förvirringar och andra akuta psykotiska tillstånd, huvudsakligen av reaktiv karaktär. Härutinnan har beredningen ytterligare anført följande.

I den mån brottet har samband med ett dylikt akut tillstånd, kommer även enligt beredningens förslag straffriförklaring att ske, enär fallet blir att

rubricera som sinnessjukdom. Om brottet åter har sin grund i den konstitutionella psykopatiska abnormiteten, synes benägenheten för reaktiva tillstånd — vilken ofta aktualiseras just i samband med rannsakingen — knappast vara tillräckligt skäl för en sådan åtgärd som straffriförklaring. Cellpsykos och andra psykotiska eller neurotiska reaktioner förekomma ju även hos andra fångar än rannsakingsfångar och föranleda då vid behov överflyttning till någon fångvårdens sinnessjukavdelning för vård där, och liknande vård torde kunna beredas även de psykopater det här är fråga om. Det torde icke kunna anföras några skäl för en principiellt olika behandling av dessa båda kategorier, som båda äro i behov av psykiatrisk vård på grund av sjukdomstillstånd, som icke varit upphov till brotten. Då de reaktiva tillstånd, som uppträda under rannsakingstiden, ej sällan hava en utpräglad opportun karaktär, kan det knappast vara tillrådligt att låta dem bilda utgångspunkt för en straffriförklaring. Däremot är det av vikt, att alla på fångvårdsanstalter intagna hava tillgång till psykiatrisk vård och att, där tecken till sinnesoro visar sig, överflyttning skyndsamt sker till sinnessjukavdelning. Det synes beredningen därför angeläget, att fångvårdens sinnessjukavdelningar utrustas med tillräckliga resurser för denna uppgift.

Beredningen har vidare erinrat, att enligt det förslag till omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet beredningen framlagt i sitt betänkande vissa av fångvårdens sinnessjukavdelningar skulle ombildas till rättspsykiatriska anstalter, vid vilka psykiatriskt specialiserade läkare komma att finnas. Dessa läkares sakkunskap borde givetvis tagas i anspråk även för vården av sinnesoroliga fångar. Därjämte borde möjlighet beredas att till allmänt sinnessjukhus överföra fånge, som befunnits lida av sinnessjukdom och vara i behov av specialbehandling, utan att man — såsom för närvarande vore fallet — först måste avvakta strafftidens utgång eller anlita nådevägen.

I fråga om principerna för ett omhändertagande av kriminella psykopater inom straffverkställighetens ram har beredningen anført bl. a.:

Behandlingen av dessa abnormbrottslingar bör i regel gå ut på att genom psykologisk påverkan, en efter deras egenskaper anpassad utbildning och regelbundet arbete söka sätta dem i stånd att klara sig i samhällslivet samt framför allt att under betryggande tillsyn placera dem i sådan miljö, att de i minsta möjliga mån utsättas för sådana yttre inflytanden som äro ägnade att utlösa kriminalitet. Vad särskilt angår anstaltsbehandlingen är vidare att märka, att dessa brottslingar ej sällan äro cellintoleranta och därför icke lämpligen böra behandlas i enrum samt att deras psykiska tillstånd i vissa fall erfordrar behandling av sjukvårdande natur. Frågan om sättet för deras omhändertagande kompliceras ytterligare genom det förhållandet, att de ej sällan tillhöra de mera samhällsfarliga bland brottslingarna; de begå ofta svåra brott och återfallsrisken är betydande. Deras samhällsfarlighet kan vara så utpräglad att samhället, enär fostrande åtgärder förefalla utsiktslösa, av hänsyn till sin säkerhet måste tillgripa mycket långvariga frihetsberövanden.

När de psykiskt abnormas brottslighet är av lindrig beskaffenhet, synas de bästa behandlingsresultaten vara att vinna genom övervakning och rationell miljöplacering samt andra former av kriminalvård i frihet. Om brottsligheten däremot är av sådan art, att frihetsberövande åtgärder nödvändiggöras av all-

mänpreventiva eller andra skäl, är det med hänsyn till det anförda tydligt, att det i många fall får anses olämpligt att gentemot dessa brottslingar tillämpa kortvariga tidsbestämda frihetsstraff.

Vad angår själva straffverkställigheten kan mot tillämpandet av kortvariga tidsbestämda frihetsstraff gentemot abnormbrottslingar anföras att det för närvarande föreligger mycket små möjligheter att anpassa formen för verkställighet av ett sådant straff efter den dömdes psykiska särart. Sålunda kan t. ex. en psykopat, som dömts till några månaders straffarbete, i regel icke placeras i friluftsarbete eller erhålla öppen eller halvöppen anstaltsvård. För fångar med korta strafftider möter det stora svårigheter att åvägbringa ändring i dessa hänseenden genom reformer på straffverkställighetens område. I första hand torde det därför böra övervägas att så långt möjligt undvika kortvariga tidsbestämda frihetsstraff i fråga om abnormbrottslingar.

Det sagda har icke samma giltighet beträffande mera långvariga tidsbestämda frihetsstraff. Redan genom sin längre varaktighet erbjuda dessa straff större möjligheter att giva psykiskt abnorma brottslingar lämplig utbildning och fostran. Efter en reform av straffverkställighetsreglerna torde jämväl i övrigt abnormbrottslingarnas behov av särbehandling bättre kunna tillgodoses inom ramen för dessa straff. Slutligen kan en rationell eftervård åvägbringas genom införandet av en utvidgad villkorlig frigivning. När den brottsliges psykiska abnormitet är särskilt utpräglad och återfallsrisken till följd därav betydande, torde det emellertid, om brottsligheten är av grövre beskaffenhet, i samhällsskyddets intresse ej böra ifrågakomma att tillämpa tidsbestämda straff, även om de äro av längre varaktighet.

Sammanfattningsvis torde kunna sägas, att man beträffande den psykiskt abnorme brottslingen, när anstaltsbehandling är indicerad, alltid bör överväga, huruvida det i samhällets intresse finnes skäl att göra honom till föremål för annan behandling än tidsbestämt frihetsstraff. Resultatet av detta övervägande måste av naturliga skäl bliva olika i skilda fall, beroende på den psykiska abnormitetens art, brottslighetens svårhetsgrad, den strafftid som ifrågakommer, den brottsliges ålder, hans tidigare asocialitet m. m. Ej minst torde man böra taga hänsyn till att ådömandet av en tidsobestämd reaktionsform ofta just till följd av tidsobestämtheten kan innebära ett ökat lidande för individen och därför av hänsyn till denne endast bör tillgripas när övervägande samhällsskyddssynpunkter eller starka individualpreventiva skäl föranleda därtill.

Med utgångspunkt från dessa allmänna överväganden har beredningen till behandling upptagit frågan i vad mån det straffrättsliga reaktionssystemet erbjöde tillräckliga möjligheter för ändamålsenlig behandling av sådana psykiskt abnorma brottslingar, vilka enligt beredningens förslag icke borde bliva straffriförklarade. För beredningens uttalanden i detta hänseende skall jag redogöra senare.

Begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet.

Beredningen har ansett det vara av vikt att förutsättningarna för strafffrihet icke angäves med uttryck, som genom obestämdhet och tänjbarhet kunde medgiva varierande och subjektiva tolkningar. Genom användandet av termerna sinnessjukdom och sinnesslöhet, vilka redan vunnit burskap i svensk rätt, ansåge sig beredningen ha tillgodosett behovet av en så bestämd fixering som möjligt av området för strafffriheten.

Beträffande avgränsningen och den närmare innebörden av begreppet *sinnessjukdom* har beredningen uttalat, att till *sinnessjukdom* hörde ej endast vad som i dagligt tal kallades för *sinnessjukdom* utan även psykiska personlighetsförändringar i samband med åldrandet eller efter hjärnskador, vissa neurotiska spänningstillstånd, tillfälliga omtöckningar och andra tillstånd, vilka innebure en sjuklig förändring av själslivet. I sin betydelse av en sjuklig förändring av själslivet av djupgående natur skilde sig *sinnessjukdom* från de konstitutionella abnormtillstånden och samtidigt uteslötes varjehanda obetydliga rubbningar av den psykiska jämvikten, t. ex. stämningssrubbningar vid lindriga infektioner och liknande alldagliga företeelser. Gruppen *sinnessjukdom* omfattade ett flertal till förlopp och symtombild olikartade sjukdomsformer. De största grupperna utgjordes av schizofren *sinnessjukdom* och manisk-depressiv *sinnessjukdom*, av vilka den förra gruppen inneslöte mer än 60 procent av *sinnessjukhusens* klientel. Till den kroniska förtrycktheten (*paranoia*), som tidigare tillmätts större självständig betydelse, hänfördes numera endast en mindre grupp. Som psykogen *sinnessjukdom* räknades sjukdomstillstånd, vilka väsentligen kunde föras tillbaka på psykiska chocker och påfrestningar som sjukdomsframkallande faktorer. I övrigt upptoge den officiella statistiken under särskilda rubriker *sinnessjukdomar*, vilkas orsaker såtillvida vore kända att de visat sig stå i samband med epilepsi, åldersförändringar, arterioskleros, hjärnskador, syfilis och andra infektioner samt olika former av förgiftning. I praktiken kunde det ofta vara förenat med svårigheter att ställa rätt diagnos och fall, vilka till en början uppfattats som *sinnesslöhet* eller *psykopati*, kunde därför vid närmare observation visa sig vara kroniska tillstånd av *sinnessjukdom*. Likaså kunde närmare forskningar giva vid handen, att ett psykiskt abnormtillstånd borde hänföras till en annan huvudgrupp än man ursprungligen med hänsyn till symtombilden haft anledning antaga. I litteraturen funne man emellanåt, att en psykisk personlighetsförändring efter epidemisk hjärn-inflammation, vilken ej sällan företedde yttre likheter med symtombilden vid konstitutionell *psykopati*, hänfördes till *psykopatierna*, ehuru den enligt den av beredningen angivna begreppsbestämningen vore att räkna som *sinnessjukdom*. De neurotiska tillstånden, som inneslöte alla övergångar mellan lätta nervösa besvär av alldaglig art och grava, ofta starkt invalidiserande neuroser, behandlades i medicinsk litteratur vanligen som en särskild grupp vid sidan av *sinnessjukdomarna*. De neuroser som krävde vård på *sinnessjukhus* brukade utgöras av mera grava fall och dessa syntes böra falla under begreppet *sinnessjukdom*. Vad åter anginge lätta nervösa rubbningar syntes beteckningen *sinnessjukdom* icke överensstämma med detta ords innebörd av en sjuklig förändring av mera djupgående och väsentlig natur.

Beredningen har vidare hävdadt att ett psykiskt sjukdomstillstånds längre eller kortare varaktighet icke vore avgörande för begreppet *sinnessjukdom*. Dit finge också räknas tillstånd av övergående natur, som i dagligt tal ej brukade benämnas *sinnessjukdom*, t. ex. transitoriska epileptiska tillstånd, feber-

omtöckningar och andra akuta förvirringar. I enlighet härmed funne beredningen det icke vara nödigt att bibehålla någon särskild bestämmelse om strafffrihet för brott, begångna under tillfällig psykisk rubbning. Tillstånd av stark affekt, vilka i äldre rättspsykiatrisk litteratur tillmätts en självständig betydelse, bedömdes numera väsentligen efter deras underlag med hänsyn till huruvida affekterna bottnade i sinnessjukdom, psykopatiska karaktärs-egendomligheter eller huvudsakligen normalpsykologiska konflikter. Frågan om straff borde därför bedömas med hänsyn till huruvida affekten bottnade i en psykisk abnormitet av sådant slag, att strafffrihet borde inträda.

I fråga om rusets straffrättsliga betydelse har beredningen anført att de normala verkningarna av alkoholberusning — vilka till sina yttringar och i fråga om omtöckningens grad företedde mycket stora individuella variationer — icke kunde anses innefatta någon sådan psykisk rubbning, som ginge in under begreppet sinnessjukdom. Annorlunda förhölle det sig med det s. k. patologiska ruset, som till sin natur vore ett med epilepsien beslätat psykiskt sjukdomstillstånd, vid vilket de plötsliga och häftiga verkningarna av även relativt små alkoholdoser sammanhänge med speciella svagheter i organismen. Den föreslagna lydelsen av 5 kap. 5 § strafflagen syntes således giva tillräcklig vägledning för bedömande av tillräknelighetsfrågan vid rus. Vad anginge den speciella frågan om straffbarhet vid rus, när detta varit så höggradigt att det kunde ifrågasättas huruvida uppsåt eller vållande förelegat hos gärningsmannen, reglerades denna av den princip, som kommit till uttryck i 3 § förordningen den 16 november 1841 emot fylleri och dryckenskap, i vilket lagrum stadgades att, om någon beginge brott i fylleri, hans tillstånd ej lände honom till ursäkt. Detta stadgande vore alltså gällande.

Beträffande innebörden av begreppet sinnesslöhet har beredningen anført följande.

Begreppet sinnesslöhet är såtilvida mindre fast avgränsat, att det principiellt föreligger kontinuerlig övergång mellan sinnesslöhet och de lättare formerna av intellektuell undermålighet. Termen anknyter till den offentliga sinnesslövdorden och får anses innebära en allmän intellektuell utvecklingshämning, som är så djupgående att den oundvikligen medför en särställning i förhållande till andra människor. Härmed torde dess praktiska tillämpningsområde i huvudsak vara angivet. Det torde icke föreligga något behov av att i lagtexten genom förstärkande uttryck understryka intelligensdefektens svårhetsgrad. Själva begreppet sinnesslöhet förutsätter nämligen, att den intellektuella undermåligheten är höggradig och innebär ett »tillstånd av höggradig själslig utvecklingshämning», vilket uttryck använts i ett tidigare lagutkast, närmast med den danska strafflagen som förebild. Enär tillgängliga intelligensmättningsmetoder — varav endast de mera omfattande synas äga den tillförlitlighet, att de böra komma till användning vid rättspsykiatriska undersökningar — icke kunna giva någon fullständig orientering angående den intellektuella utrustningen utan måste kompletteras med en allmän bedömning av den intellektuella prestationsförmågan, synes innebörden av sinnesslöhet icke böra fixeras till någon bestämd intelligensålder. Vid avgörande av frågan, om sinnesslöhet skall anses föreligga, torde den i intellektuella defekter grundade sociala inkapaciteten böra tillmätas väsentlig betydelse.

Kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och brottet.

Enligt beredningens förslag till ny lydelse av 5 kap. 5 § strafflagen fordras för strafffrihet att gärningen begåtts »under inflytande av» sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Rörande detta krav på att kausalsamband skall föreligga mellan den psykiska abnormiteten och den brottsliga gärningen har beredningen anfört att med den omfattning begreppet sinnessjukdom numera hade och den betydelse som även lindrigare psykiska sjukdomstillstånd kunde ha som orsak till brott det mången gång måste leda till otillfredsställande resultat, om någon åtskillnad icke finge göras mellan brottsliga tendenser som hade sin grund i sjukdomstillståndet och sådana som vore oberoende därav. Beredningen har härvid tillika framhållit, att det vid kriminella handlingar, företagna av sinnessjuka eller sinnesslöa, vanligen förelåge kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och brottet, men att situationen dock stundom kunde vara sådan att kausalsamband måste uteslutas och den brottsliga handlingen helt föras tillbaka på reaktionstendenser som icke hade samband med abnormiteten — exempelvis vid psykiska sjukdomstillstånd med avgränsade sjukdomssymtom, såsom vissa paranoiska tillstånd, eller vid tillstånd inom gränsområdet mellan abnormitet och normalitet, där det psykiska svaghetstillståndet endast berörde vissa delar av den psykiska personligheten. I fråga om kravet på kausalsamband har beredningen vidare anfört följande.

Någon större praktisk betydelse torde denna ändring icke få. Endast där ett kausalsamband kan med visshet uteslutas, bör tillämpning av SL 5:5 ej ifrågakomma, och de fall torde vara relativt få, där så är förhållandet. Som redan framhållits föreligger nämligen som regel ett kausalsamband vid alla mera grava former av sinnessjukdom och sinnesslöhet. Beredningen vill i detta sammanhang särskilt understryka, att när i en sinnessjuka brott kommit till uttryck brottsliga böjelser, som även före sjukdomen icke varit honom främmande, denna omständighet icke får anses innebära ett ovillkorligt bevis för att brottet är oberoende av sjukdomen. De kriminella tendenser, som vid psykisk hälsa framträtt hos en person, bruka nämligen under inflytande av en psykisk sjukdom ofta starkt accentueras, samtidigt som sjukdomen medför ett utplånande eller en försvagning av de hämmande föreställningar, som normalt göra sig i viss mån gällande. Kravet på kausalsamband torde få sin väsentliga betydelse vid sådana gränsfall, beträffande vilka det är tveksamt om de skola räknas till sinnessjukdom eller ej. Domstolen får här möjlighet att under åberopande av att kausalsamband ej föreligger avvisa försök att giva SL 5:5 en alltför vid tolkning, t. ex. om det skulle bliva fråga om att utsträcka paragrafens tillämpningsområde till sådana nervösa reaktioner och andra psykiska symtom, som närmast falla inom området för det normala själslivet. Föreskriften om kausalsamband blir ett medel för domstolen att förbehålla sig det slutliga avgörandet i tillräknelighetsfrågor, och den fyller härutinnan i stort sett samma funktion som i olika utländska lagar och i lagförslag såväl inom som utom landet avsetts med användandet av s. k. psykologiska kriterier i tillräknelighetsbestämmelserna.

I förevarande sammanhang har beredningen vidare anfört, att bestämmelsen om kausalsamband medförde att, liksom enligt gällande rätt, straffrihet

icke kunde ifrågakomma på grund av sinnessjukdom som drabbat den brottslige efter brottets begående.

Upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen.

Beredningen har förklarat sig icke finna något behov föreligga att bibehålla någon motsvarighet till stadgandet i 5 kap. 6 § strafflagen om möjlighet att nedsätta straffet för den som vid brottets begående lidit av själslig abnormitet. Till stöd härför har beredningen i fråga om varaktiga psykiska abnormtillstånd anfört följande.

Såvitt angår sådana varaktiga psykiska abnormtillstånd, som icke böra medföra straffrihet, måste den i SL 5:6 uttryckta regeln anses oändamålsenlig. De brottslingar varom här är fråga lida av medfödda defekter på det intellektuella området eller av konstitutionellt betingade rubbningar i fråga om känslö- och viljelivet. Faran för ett upprepande av det motivläge som föranlett den brottsliga gärningen är fördenskull betydande. Härtill kommer att dessa psykiskt abnorma just på grund av sin abnormitet regelmässigt måste förutsättas vara mindre mottagliga för den med straffet avsedda verkan. Anledning saknas därför att nedsätta frihetsstraffets längd under det mått, som gärningen eljest förskyllt.

Vad angår sådana mera tillfälliga abnormtillstånd, som omfattas av det nuvarande stadgandet i 5 kap. 6 § strafflagen, har beredningen anfört följande.

Vid rättstillämpningen torde det endast undantagsvis ifrågakomma att SL 5:6 tillämpas på annat än varaktiga psykiska abnormtillstånd. Företrädesvis hänförs dit en del psykopater samt lättare intellektuellt undermåliga. Sådana övergående rubbningar av den psykiska jämvikten, som väsentligen hava sin grund i yttre förhållanden, torde i allmänhet anses falla inom området för det normala själslivet och därför icke föranleda tillämpning av SL 5:6. Vad angår sådana affekt- och förvirringstillstånd, som i äldre doktrin och lagstiftning ansetts böra inbegripas under SL 5:6, torde bedömandet numera väsentligen ske med hänsynstagande till huruvida affekten eller förvirringen betingats av något psykiskt abnormtillstånd eller icke. Efter omständigheterna kan på grund härav gärningen bliva bedömd efter SL 5:5 eller 5:6, men där någon bakomliggande psykisk abnormitet ej konstaterats torde i allmänhet den vid gärningen föreliggande, från brottslingens vanliga tillstånd avvikande sinnesförfattningen icke tillerkännas rättslig betydelse.

Beredningen finner den praxis, som sålunda utvecklats, vara ändamålsenlig och böra läggas till grund för bedömandet av hithörande spörsmål. Vad särskilt angår de affekt- och förvirringstillstånd, som icke hava sin grund i något sådant psykiskt abnormtillstånd, som medför straffrihet, torde de i allmänhet mycket rymliga straffskalorna i strafflagen lämna utrymme för utmätande av ett tillräckligt lindrigt straff även i sådana fall som här avses. För förmögenhetsbrottens del har domaren efter ikraftträdandet av 1942 års lagstiftning mycket vida gränser att röra sig inom. Även i övrigt lämna straffskalorna numera domaren stora möjligheter att taga hänsyn till olika situationer och beakta omständigheter av mildrande art. Ofta kompletteras straffskalorna med ett lägre straffminimum vid förmildrande omständigheter. Vid det fortsatta reformarbetet på strafflagens speciella del torde också en ytterligare vidgning vara att förvänta. Den nya lagstiftningen om villkorlig dom ger vidare domstolen ökade möjligheter att taga hänsyn till subjektiva strafflindringsgrunder. Även eljest torde de fall där förhanden-

varon av tillfällig rubbning av den psykiska jämvikten vid brottets begående föranleder ett behov att kunna sätta straffet under straffskalans minimum bliva så pass sällsynta att de böra kunna lösas nådevägen. Särskilt gäller detta de fall, där straffet obligatoriskt utgöres av livstids straffarbete eller straffskalan eljest är mycket snäv.

Beredningen har på nu anförda grunder funnit något behov icke föreligga att bibehålla ett allmänt stadgande om möjlighet att nedsätta straffet under straffskalans minimum för den som vid brottets begående lidit av själslig abnormitet. Samtidigt har beredningen dock vitsordat att frågan möjligen kunde komma i ett förändrat läge, därest vid det fortsatta reformarbetet jämväl andra straffnedsättningsgrunder ansåges böra beaktas och en allmän strafflindringsparagraf funnes av behovet.

För ett särskilt fall har beredningen funnit straffnedsättning allttjämt böra medgivas på grund därav att gärningsmannen vid brottets begående lidit av rubbad själsverksamhet. I 33 § strafflagen för krigsmakten stadgas förbud att ådöma den dödsstraff som vid brottets begående varit av sinnesbeskaffenhet som i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, och beredningen har funnit övertvängande skäl tala för att bibehålla ett dylikt förbud. Anledning att utvidga möjligheterna att ådöma dödsstraff syntes beredningen icke föreligga. En jämkad avfattning av 33 § strafflagen för krigsmakten har emellertid nödvändiggjorts av att beredningen föreslagit upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen. Beredningen har fördenskull framlagt förslag till ändrad lydelse av lagrummet, därvid jämväl vissa jämkningar i stadgandets innehåll i övrigt föreslagits.

Behovet av reformer på det straffrättsliga reaktionssystemets område.

Beredningen har utgått ifrån att — förutom 1939 års lag om villkorlig dom — även 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt skulle träda i kraft senast samtidigt med de av beredningen föreslagna nya tillräknelighetsbestämmelserna. Rörande behovet av reformer i övrigt på det straffrättsliga reaktionssystemets område såsom en konsekvens av den av beredningen föreslagna lydelsen av 5 kap. 5 § strafflagen har beredningen anfört följande.

Beträffande *brottslingar i åldern mellan 15 och 18 år* kan den nuvarande rättstillämpningen visserligen icke anses tillfredsställande, men anledning saknas att införa någon ny behandlingsform för abnormbrottslingarna, då dessas behandling väl kan tillgodoses *dels* genom tillämpning av den nya lagen om villkorlig dom, när denna träder i kraft, *dels* genom omhändertagande för skyddsuppfostran, bl. a. i samband med åtalseftergift, om sådan införes, *dels* ock genom dom å tvångsuppfostran. Det är dock angeläget att en ändamålsenlig differentiering av tvångsuppfostringsklientelet med hänsyn till abnormfallen kommer till stånd, vilket lämpligen synes böra ske genom anlitande av vissa skyddshem för verkställighet av tvångsuppfostran, samt att eftervården för abnormklientelet förstärkes.

I fråga om *brottslingar i åldern mellan 18 och 21 år* kommer den nya lagen om villkorlig dom att få stor betydelse för behandlingen av lindriga abnormfall. De svåraste fallen kunna enligt 1937 års förvaringslag omhänder-

tagas å säkerhetsanstalt, antingen genom direkt dom å förvaring eller genom överföring från annan straffform, när det kan antagas att vederbörande efter frigivningen skall vara vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. I övrigt torde ingen ny behandlingsform erfordras, då ungdomsfängelse, sådant det i praktiken utformats, i huvudsak fyller de anspråk som böra ställas på en straffrättslig reaktionsform mot abnormbrottslingar. En förbättring av behandlingen av till ungdomsfängelse dömda abnormbrottslingar synes dock önskvärd. En verkställd undersökning av återfallsfrekvensen för bl. a. ungdomsfängelseklientelet (se Fångvårdsstyrelsens berättelse för år 1941 s. 53—57) har visat betydligt högre återfallsprocent för abnormfallen, särskilt psykopaterna, än för det övriga klientelet.

Som i undersökningen framhålles saknas emellertid tillräckliga resurser för att kunna göra den i fråga om psykopater och intellektuellt undermåliga särskilt viktiga eftervården verkligt effektiv.

Vad angår anstaltsbehandlingen är det vidare av vikt, att de befattningshavare som tjänstgöra å psykopatanstalterna erhålla en utbildning som gör dem förtrogna med de inom sinnessjukväsendet tillämpade vårdformerna. Härtill torde hänsyn komma att tagas vid den utredning angående fångvårdstjänstemännens utbildning som enligt Kungl. Maj:ts beslut den 6 november 1942 skall verkställas av fångvårdsstyrelsen.

Beträffande *vuxna abnormbrottslingar* kommer tillämpningen av den kvalificerade villkorliga domen enligt 1939 års lag att erbjuda tillfredsställande möjligheter för omhändertagande av sådana brottslingar som med hänsyn till brottets beskaffenhet och övriga omständigheter ifrågakomma till villkorlig dom. För närvarande har domstolen, om villkorlig dom enligt gällande lag ej lämpligen bör ifrågakomma, inga andra möjligheter än att antingen ådöma tidsbestämda frihetsstraff eller tillämpa 1927 års lag om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare. På grund av de i denna lag uppställda snäva förutsättningarna kan förvaring ifrågakomma endast för ett mycket begränsat antal abnormbrottslingar. Särskilt markant har varit, att förvaring huvudsakligen kommit att tillämpas mot egendomsförbrytare, medan de farliga våldsbrottslingarna, som sällan uppfylla de stränga kraven på recidiv eller lång strafftid, i betydande utsträckning lämnats utanför. I något mindre mån har detta även varit fallet med sedlighetsförbrytarna. Läget blir anorlunda efter ikraftträdandet av 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Även med en tämligen extensiv tolkning av det i 1937 års lag uppställda vådlighetskravet är det tydligt att förvaring icke kan komma att tillämpas mot sådana abnormbrottslingar som angripa förmögenhetsvärden av mycket ringa valör, låt vara att deras brottslighet även visar starkt kroniska tendenser. Det är sålunda tydligt att en icke obetydlig restgrupp av abnorma brottslingar kommer att bli utesluten från tillämpning av 1937 års förvaringslag. Såsom recidivister kunna de merendels ej heller omhändertagas enligt 1939 års lag om villkorlig dom. Även en del av de psykiskt abnorma förstagångsbrottslingar som med hänsyn till brottet kunna ifrågakomma till villkorlig dom torde ofta icke kunna göras till föremål härför, eftersom anstaltsbehandling, då sådan är indicerad efter villkorlig dom, kräver den dömdes medverkan.

Beträffande sådana, i allmänhet mindre samhällsfarliga abnormbrottslingar som här avses — recidivister och ostraffade — skulle även efter ikraftträdandet av 1937 års förvarings- och interneringslag och 1939 års lag om villkorlig dom för domstolen icke återstå annat än att döma dem till kortvariga tidsbestämda frihetsstraff. Ovan har framhållits att detta i många fall får anses olämpligt. Det förtjänar därför att övervägas, huruvida inrättandet av

en ny behandlingsform vid sidan av de tidsbestämda straffen skulle vara motiverat med hänsyn till behovet att på rationellt sätt omhändertaga dessa abnormbrottslingar.

Vid sitt övervägande av frågan om behov föreligger att inrätta en särskild behandlingsform för psykiskt abnorma brottslingar som icke äro att betrakta som vådliga har beredningen stannat vid att detta spörsmål bör lösas i samband med frågan om särbehandling av arbetsskygga brottslingar och alkoholistbrottslingar. Beredningen har även verkställt förberedande utredning angående införandet av en inom vissa gränser tidsobestämd straffform, förslagsvis benämnd *arbetsfängelse*, som när behov därav föreligger skulle tillämpas i stället för tidsbestämda straff och vars klientel väsentligen skulle hämtas från de nämnda tre brottslingskategorierna.

Den ifrågasatta straffformen arbetsfängelse skulle för abnormbrottslingarnas del innebära att de fall där tidsbestämda frihetsstraff för närvarande måste tillgripas i stället skulle i viss utsträckning bliva föremål för den nya behandlingsformen. Det synes emellertid sannolikt att arbetsfängelse dessutom skulle draga till sig en del relativt lindriga fall där förvaring enligt 1937 års lag kan ifrågakomma. Med hänsyn därtill synes det böra upptagas till övervägande huruvida icke förvaringens tillämplighetsområde bör begränsas till de svårare fallen och om man då lämpligen kan sammanföra förvaring och internering till en gemensam behandlingsform, lagtekniskt konstruerad som straff och förslagsvis benämnd *säkerhetsfängelse*. På detta sätt skulle man erhålla en serie obestämda straff, gemensamma för skilda brottslingstyper, vid vilka differentiering äger rum på verkställighetsstadiet: ungdomsfängelse och arbetsfängelse för skilda åldersklasser samt säkerhetsfängelse för de utpräglad samhällsfarliga av båda åldersgrupperna.

På grund av den genomgripande betydelse för hela straffsystemet som den kriminalpolitiska nybildningen arbetsfängelse skulle erhålla anser beredningen att spörsmålet bör närmare övervägas och att förslag i ämnet bör framläggas först i samband med den utredning om det straffrättsliga reaktionssystemet i dess helhet som uppdragits åt beredningen men som tillsvarende skall anstå enligt departementschefens beslut den 23 december 1939.

Beredningen anser icke att frågan om inrättandet av en ny behandlingsform för vissa abnormbrottslingar nödvändigt måste aktualiseras av det nu framlagda förslaget till ändrade tillräknelighetsbestämmelser. Den avlastning från sinnessjukvården av psykopater och intellektuellt undermåliga som blir en följd av den föreslagna nya lydelsen av 5 kap. 5 § strafflagen synes nämligen till övervägande del komma att avse brottslingar som antingen kunna erhålla lämplig behandling i samband med s. k. kvalificerad villkorlig dom enligt 1939 års lag eller utan större olägenhet kunna ådömas tidsbestämt frihetsstraff eller ock fylla rekvisiten för förvaring enligt 1937 års lag. För de mellanfall, där viss vådlighet visserligen får anses föreligga men de begångna brotten detta oaktat icke framstå som särskilt grova, synes emellertid förvaringen i sin helt tidsobestämda form innebära en onödigt hårdhet. För vissa undantagsfall åter, där den psykiskt abnorme brottslingens samhällsfarlighet är synnerligen utpräglad, torde maximum för den i 1937 års lag medgivna minsta tiden (12 år) böra höjas.

I anslutning till det sålunda anförda har beredningen framlagt förslag till vissa ändringar i reglerna om utskrivning och minsta tid i 1937 års förvaringslag. För dessa förslag skall redogörelse lämnas i ett senare sammanhang.

Beredningen har ytterligare betonat att behovet av psykiatrisk expertis måste i full utsträckning tillgodoses vid säkerhetsanstalterna och att möjlig-

heter borde finnas för rationell vård genom överförande vid behov till sinnessjukavdelning eller sinnessjukhus. Därjämte har beredningen funnit det vara av synnerlig vikt, att en ändamålsenlig differentiering av abnormklientelet komme till stånd och att detta önskemål beaktades vid det fortsatta utbyggandet av anstaltsväsendet för förvarade. Av särskild betydelse har beredningen jämväl funnit det vara att fängvårdspersonalens utbildning bleve rationellt ordnad samt att därvid personalen å säkerhetsanstalterna bibragtes kännedom om de inom sinnessjukvården praktiserade vårdformerna, t. ex. genom personalutbyte. Som ett oeftergivligt krav har beredningen betecknat att möjligheter för en effektiv eftervård av förvaringsklientelet skapades, när detta genom ikraftträdandet av 1937 års lag och efter genomförande av beredningens förslag till nya tillräknelighetsbestämmelser bleve väsentligt utvidgat. Tillräckliga anslag borde ställas till fängvårdsstyrelsens förfogande för att möjliggöra organiserandet av en eftervård som direkt toge sikte på abnormklientelet's särskilda behov.

Yttranden.

Yttranden över strafflagberedningens betänkande ha efter remiss avgivits av justitiekanslersämbetet, rikets hovrätter, rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping, statskontoret, fängvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, sinnessjuknämnden, interneringsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms och Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, medicinska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutets lärarkollegium. De sålunda hörda myndigheterna ha i vissa fall bifogat yttranden av underordnade myndigheter. Sålunda har bl. a. fängvårdsstyrelsen vid sitt utlåtande fogat yttranden av sjukvårdsläkarna vid fängvårdens sinnessjukavdelningar. Medicinalstyrelsen har överlämnat infortrade yttranden från direktionerna för samtliga statens sinnessjukhus, vilka i allmänhet hänvisat till yttrande av vederbörande sjukhuschef, ävensom yttranden av sjukhusdirektionerna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Sjukhusdirektionen i Göteborg har vid sitt yttrande fogat yttrande av styresmannen för Lillhagens sjukhus.

Tillfälle har vidare beretts vissa sammanslutningar att avgiva yttrande över betänkandet. I anledning härav ha yttranden inkommit från följande sammanslutningar eller deras styrelser, nämligen föreningen Sveriges härads-hövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges landsfiskaler, föreningen Sveriges stadsfiskaler, Sveriges advokatsamfund, svenska psykiatriska föreningen, svenska läkaresällskapet och Sveriges läkarförbund. Svenska läkaresällskapet, vars yttrande grundas på ett av sällskapets sektion för psykiatri och neurologi avgivet förslag, har bifogat särskilt yttrande av sällskapets sektion för social medicin jämte ett däri åberopat utlåtande av docenten Gösta Rylander. Sveriges läkar-

förbund har hänfört sig till ett av professorn Olof Kinberg till förbundet avgivet yttrande, vilket publicerats i Svenska Läkartidningen för år 1943.

Allmän översikt av yttrandenas innehåll.

Beredningens uttalanden och förslag i fråga om tillräknelighetsbestämmelsernas utformning ha utan utförligare motivering i allo tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *Göta hovrätt, majoriteten inom Göteborgs rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, rådhusrätten i Norrköping, polismästaren och kriminalpolisintendenten i Stockholm, landsfogden i Malmöhus län, poliskammaren i Göteborg, föreningen Sveriges landsfiskaler och föreningen Sveriges stadsfiskaler.*

Tillstyrkande yttranden föreligga jämväl från *hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms rådhusrätt, fångvårdsstyrelsen, ungdomsfängelsenämnden, överståthållarämbetet, t. f. förste stadsfiskalen i Stockholm, länsstyrelserna i Stockholms och Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, landsfogden i sistnämnda län, föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges landsfogdar.* I flertalet av dessa yttranden ha dock beträffande detaljspörsmål vissa erinringar gjorts mot beredningens förslag.

En välvillig inställning till beredningens principiella utgångspunkt att inskränka det straffria området kommer till uttryck även i andra yttranden, i vilka dock uttalas tvivel huruvida beredningens förslag att helt utesluta psykopaterna från det straffria området utgör en tillfredsställande lösning av de föreliggande problemen. Yttranden av denna innebörd föreligga från *justitiekanslersämbetet, Svea hovrätt, med instämmande av krigshovrätten, hovrätten för Övre Norrland, minoriteten inom Göteborgs rådhusrätt, interneringsnämnden, landsfogden i Stockholms län, karolinska institutets lärarkollegium, föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund och svenska läkaresällskapetets sektion för social medicin* ävensom docenten *Rylander* i det av nämnda sektion åberopade utlåtandet av honom.

Kritik av beredningens principiella ståndpunktstaganden har framförts framför allt av *medicinalstyrelsen.* Därjämte ha beredningens uttalanden och förslag kritiserats av *sinnessjuknämnden, socialstyrelsen, medicinska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund, svenska psykiatriska föreningen* och *svenska läkaresällskapet* samt professor *Kinberg* i det av *Sveriges läkarförbund* åberopade utlåtandet av honom. I dessa yttranden hävdas med större eller mindre skärpa, att jämväl psykopater böra kunna straffriförklaras samt att erforderlig vård kan beredas dem endast inom sinnessjukvårdens ram.

Att psykopater, åtminstone i viss omfattning, böra kunna straffriförklaras, anse jämväl många av de *enskilda läkare,* vilka avgivit yttrande i ärendet. I flera yttranden från läkarhåll förordas emellertid att sinnessjukvården helt befrias från psykopatvården. Rörande den närmare utformningen av de nya tillräknelighetsbestämmelserna ha dock i många av de sist omnämnda yttrandena gjorts vissa erinringar.

Psykopaternas behandling.

Åtskilliga yttranden innehålla uttalanden, som innebära ett instämmande i beredningens kritik av gällande rätt och dess tillämpning. *Svea hovrätt* har sålunda anfört:

Strafflagens tillräknelighetsbestämmelser härröra från en tid, då uppfattningen av hithörande företeelser även i sakkunniga kretsar var en helt annan än för närvarande. Reglerna äro avfattade i ordalag, som äro främmande för modern psykiatrisk uppfattning, och i detta läge ha läkarna i stor utsträckning ansett sig kunna och böra vid bedömningen av hithörande frågor mer eller mindre fullständigt bortse från lagens innehåll och låta de individuella vårdsynpunkterna träda helt i förgrunden. Då domstolarna i känslan av bristande egen sakkunskap i flertalet fall ansett sig ej böra frångå de utlåtanden som avgivits från sakkunnigt håll, har följden blivit, att tillämpningsområdet för 5 kap. 5 och 6 §§ strafflagen och särskilt för förstnämnda lagrum utvidgats vida utöver vad som vid bestämmelsens tillkomst varit avsett. I lekmanakretsar har man ofta haft svårt att förlika sig med denna utveckling, som ansetts ägnad att undergräva straffbudens allmänpreventiva verkan och leda till resultat, som framstode såsom godtyckliga och kränkande för kravet på likhet inför lagen. Denna uppfattning har väl till stor del berott på bristande insikt i psykiatriska frågor och bristande förståelse för att den anstaltsvård, som de straffrifyrkklarade i regel bli underkastade, av dem ofta uppfattas såsom ett lidande, lika stort eller kanske större än straffet. Men det lärer ej kunna med fog förnekas, att genom utvecklingens gång de allmänpreventiva synpunkterna alltför mycket skjutits åt sidan, och det är uppenbarligen betänkligt, att på ett så viktigt område den allmänna opinionen i stor utsträckning ställer sig oförstående till rättstillämpningen, som söker sig nya vägar oberoende av alltjämt gällande lagbud.

Att behov föreligger av en reform i fråga om tillräknelighetsbestämmelserna och det rättsområde i övrigt, som betänkandet avser, har understrukits av *justitiekanslersämbetet*, som därjämte anfört att nya föreskrifter i ämnet borde vara av beskaffenhet att undanröja den misstro som tillämpningen av tillräknelighetsbestämmelserna i särskilda fall framkallat hos allmänheten. Jämväl *interneringsnämnden* har framhållit, att de gällande tillräknelighetsreglernas oklara avfattning möjliggjort tendenser att alltmer utvidga otillräknelighetens område samt att det syntes i hög grad önskvärt att genom lagändring hejda denna utveckling. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har i likhet med landsfogden i länet uttalat, att den kritik som riktats mot de nuvarande tillräknelighetsbestämmelserna och tillämpningen av dem icke torde kunna jävas, samt att den föreslagna omredigeringen av 5 kap. 5 § strafflagen förefölle ägnad att leda till en fastare och med den allmänna rättsuppfattningen mera förenlig lagtillämpning än den hittillsvarande. Uttalanden av enahanda innebörd ha gjorts i flera andra yttranden. *Karolinska institutets lärarkollegium* har, bland andra, anfört, att kollegiet funne starka skäl tala för det berättigade i beredningens åtgärder att söka åstadkomma ett beskärmande av möjligheterna att hänföra åtalade psykopater till den grupp abnormala som ej ställdes till ansvar utan omhändertoges av samhället för vård. Ett instämmande i denna synpunkt innebure dock icke, att kollegiet i

alla avseenden delade beredningens åsikter om gränsen mellan ansvarsfrihet och straffbarhet eller kunde godtaga den formulering som 5 kap. 5 § strafflagen skulle erhålla enligt förslaget. I det yttrande, som på begäran av *svenska läkaresällskapets sektion för social medicin* avgivits av docenten *Rylander*, har anförts följande.

Beredningens strävan att genom 5 §:s formulering söka avgränsa området för straffrifyrklaring synes delvis berättigad, både med hänsyn till allmänpreventiva skäl och på grund av den växlande praxis, som under senare år förekommit, då det gällt avgöranden i fråga om straff eller strafffrihet för kriminella psykopater. Undersökningsläkarnas personliga inställning till denna fråga har varit ganska olika och medfört olika slutsatser i utlåtanden. Domstolarna ha haft svårt att följa några enhetliga riktlinjer på grund av de gällande tillräknelighetsbestämmelsernas ålderdomliga formulering.

Den straffrättsliga behandlingen av de kriminella psykopaterna har orsakat mycken tvekan även ur vårdsynpunkt. Lämpligheten att omhändertaga dem å sinnessjukhus har varit föremål för synnerligen delade meningar både inom psykiatriska och rättspsykiatriska kretsar. En mindre del av de kriminella psykopaterna böra visserligen på grund av sin höggradiga abnormitet omhändertagas å sinnessjukhus men den större delen (t. ex. de viljeslappa, emotionellt labila och andra hållningslösa, känslökalla och amoraliska) kunna icke i vanlig mening sägas vara i behov av vård å sinnessjukhus. Det är deras kriminalitet, som skulle utgöra den omedelbara intagningsorsaken, ehuru med bakgrund av en konstitutionell abnormitet. Inom straffverkställighetens ram föreligger dessutom möjligheter till ett ganska differentierat behandlingssätt av detta abnormklientel. Sedan de kompletteringar av straffverkställigheten genomförts, vilka beredningen varmt förordar, kunna yngre kriminella psykopater erhålla kvalificerad villkorlig dom med dess förbättrade kontroll, tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse, medan de vuxna likaså kan dömas villkorligt eller till tidsbegränsat straff eller till förvaring å säkerhetsanstalt.

Som instämmanden i den kritik beredningen anfört mot tillämpningen av gällande bestämmelser om tillräknelighet torde få betraktas jämväl sådana yttranden av enskilda läkare, i vilka förordats att psykopaterna skiljas från sinnessjukvården. *Sjukhuschefen vid Ryhovs sjukhus* har exempelvis anfört, att det måste anses i högsta grad upprörande, att vården av de psykiskt sjuka skulle kombineras med omhändertagande för förvaring av allehanda kriminella element, samt att det syntes vara ett oavvisligt krav att sinnessjukhusen, såsom beredningen föreslagit, befriades från psykopaterna och att de asociala imbecilla omhändertoges på specialanstalter. Likartade uttalanden föreligga från åtskilliga andra sjukhuschefer. *Sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus* har anfört följande.

Den som i egenskap av sjukhuschef en lång följd av år tjänstgjort vid ett större sinnessjukhus, där ett flertal för brott tilltalade, otillräkneligförklarade och för vård intagna psykopater av båda könen varit intagna, har fått en alltför riklig erfarenhet av hur olämpligt och för sinnessjukvården skadligt det är att blanda in kriminella psykopater i sjukhusets övriga klientel. Detta förhållande är för övrigt påtalat sedan länge och från flera håll.

När jag ansluter mig till beredningens förslag, gör jag detta i första hand med tanke på de sinnessjuka och deras vård och behandling på sinnessjukhusen. Det är en bjudande nödvändighet för sinnessjukvården, att den blir

befriad från det kriminella psykopatiska inslaget. Men jag ansluter mig till beredningens förslag även med tanke på psykopaterna. — — — Sinnessjukhusen äro vård- och kuranstalter för sinnessjuka, alltså för *sjuka* människor, men ha inga eller obetydliga resurser att i korrigering och uppfostrande syfte påverka de *konstitutionellt* betingade psykopatiska undantagstillstånd. Beredningens förslag att omhändertaga psykopaterna i annan ordning än på sinnessjukhusen är sålunda, enligt min mening, i hög grad ägnat att främja både sinnessjukvården och psykopatvården. Självfallet skall psykopaten, därest han drabbas av sjukdom, i vanlig ordning beredas den vård, sjukdomen kräver.

Att psykopater som begått brott icke böra straffriförklaras och omhändertagas för sinnessjukvård har hävdats jämväl av *fångvårdsstyrelsen*, som framhållit såsom sin uppfattning, att psykopaterna kunde erhålla lämpligare behandling inom fångvårdens ram än å sinnessjukhus. Styrelsen har anfört följande.

Vad angår psykopaterna och de lindrigt intellektuellt undermåliga vill styrelsen ansluta sig till de allmänna synpunkter, som beredningen anfört till stöd för att de icke böra åtnjuta straffrihet. Det synes uppenbart, att dessa kategorier, vilkas själsliga abnormitet icke i och för sig föranleder vårdåtgärder av sinnessjukvårds natur, icke heller i samband med lagföring för brott böra överföras till sinnessjukvården, så mycket mindre som den behandling, de böra erhålla, icke är likartad med den, som tillämpas beträffande sinnessjukhusens övriga klientel. Styrelsen vill i detta sammanhang understryka den av beredningen anförda synpunkten, att det är opsykologiskt och opedagogiskt att i förväg stämpla en psykopat som konstitutionellt abnorm, när den blivande behandlingen skall gå ut på att väcka hans ansvarskänsla och sätta honom i stånd att finna sig tillrätta i samhällslivet.

Vad psykopaterna och de lindrigt intellektuellt undermåliga behöva är icke sjukvård utan pedagogisk fostran, yrkesutbildning och eftervård. De allmänna sinnessjukhusen, i huvudsak avsedda för ett helt annat klientel, äga icke tillräckliga förutsättningar att kunna omhändertaga dessa intagna på ett sådant sätt, att de under anstaltsvistelsen kunna effektivt beredas för ett socialt liv i frihet. Detta beror bl. a. på sinnessjukhusens bristande differentieringsmöjligheter, som leda till att straffriförklarade psykopater ofta nog måste sammanföras med straffriförklarade, som äro sinnessjuka. Olämpligheten av ett dylikt sammanförande har vid flerfaldiga tillfällen påtalats även från läkarhåll. I de fall, där psykopater eller oligofrena placeras i särskilda anstalter, möter den olägenheten, att å dessa med hänsyn till vårdkapaciteten mycket stora anstalter ett sammanförande sker av inbördes mycket olika patienter, unga och gamla, djupt förkomna och tillfällighetsbrottslingar. Även med en uppdelning av klientelet på olika avdelningar kan det icke undgås, att en gemensamhet skapas, som även med sorgfällig övervakning medför moraliska och sociala vådor. Även arbetsförhållandena inom sinnessjukvården äro av naturliga skäl icke tillrättalagda för ett klientel, som i första hand måste erhålla yrkesutbildning och tränas att arbeta efter mönster, som så nära som möjligt ansluter sig till det fria arbetslivets förhållanden.

Hur värdefull och oumbärlig den medicinska expertisen än är i fråga om behandling av människor, som förete avvikelser från det normala, kunna medicinska åtgärder åtminstone icke på medicinens nuvarande stadium avlägsna konstitutionella eller anlagsbetingade brister i personligheten. Sinnessjukvården nödgas därför inför dessa fall i huvudsak lita till psykologisk och

pedagogisk behandling. Sådan behandling kan med större framgång praktiseras på anstalter, som icke ha sjukvård som sin väsentligaste uppgift. Erfarenheten från verksamheten på förvarings- och ungdomsanstalter bestyrker detta. Psykopater och intellektuellt undermåliga, som vid sinnesundersökning hänförs under 5 kap. 5 § strafflagen men sedermera efter interneringsnämndens hörande ådömts förvaring, visa sig i regel lämpade för den behandling, förvaringen erbjuder. De anspråk, som å förvaringsanstalten ställas på den intagnes arbetsförmåga och ihärdighet i arbetet — det må vara i jordbruk, vilket t. ex. vid anstalten å Hall har en betydande omfattning, eller i verkstadsdrift — stärka hans självkänsla, och genom att han undgått strafffriförklaringen har han också undgått att berövas tilltron till sig själv och känslan av eget ansvar. På liknande sätt förhåller det sig med de psykopater och intellektuellt undermåliga, som dömas till ungdomsfängelse. Med den differentiering, som råder på detta vårdområde, kunna abnormfallen omhändertagas på särskilda för dem avsedda anstalter, där behandlingen inriktas på att genom fostran till arbete och pedagogisk ledning återföra dem till ett socialt liv. Enligt styrelsens mening torde det icke råda någon tvekan om att en psykopat eller intellektuellt undermålig erhåller en för honom tjänligare behandling, därest han intages å en ungdomsanstalt för 25—50 intagna av samma ålder och samma typ än om han intages på ett sinnessjukhus, som är avsett för ett vida större och mycket heterogent klientel.

Styrelsen kan i detta sammanhang icke heller underlåta att framhålla, att behandlingen av de straffriförklarade givit anledning till en ofta återkommande och tidvis mycket skarp kritik. Ända sedan den nya sinnessjuklagens tillkomst har man räknat med att sinnessjukhusen skulle övertaga de flesta av de straffriförklarade, som vårdas på fångvårdens sinnessjukavdelningar. Utvecklingen har emellertid kommit att gå i helt annan riktning. Trots det fortsatta utbyggandet av sinnessjukhusen ha dessa icke tillnärmelsevis kunnat mottaga de straffria i den omfattning, som beräknats. Platsbristen å de statliga sinnessjukhusen beror bl. a. på ökningen av antalet straffriförklarade. Med den utvidgning av straffriheten, som genom praxis kommit till stånd under senare år, ha allt flera för brott tilltalade personer kommit att hänföras under 5 kap. 5 § strafflagen. Utvecklingen har gått i den riktningen, att allt flera psykopater och lindrigt intellektuellt undermåliga förklarats straffria. Denna tendens har emellertid icke motsvarats av en ökad villighet från sjukhusläkarnas sida att taga emot ett större antal straffriförklarade. Tvärtom har styrelsen i många fall konstaterat obenägenhet från sjukhusens sida att bereda plats för sådana straffriförklarade, som icke äro i egentlig mening sinnessjuka. I betraktande av sinnessjukhusens ovan berörda bristande resurser är en sådan hållning från sjukhusens synpunkt sett förklarlig. Följden har blivit, att de straffriförklarade kommit att stanna kvar längre än beräknat på fångvårdens sinnessjukavdelningar, och någon lättnad härutinnan lär icke heller vara att förvänta i framtiden. Även sedan det nyuppförda Sidsjöns sjukhus nu öppnats, synes antalet personer, som avvakta plats å sinnessjukhus, uppgå till omkring 3 300. Detta antal torde emellertid komma att stegas, bl. a. till följd av den pågående förskjutningen mellan åldersklasserna. Det verkliga underskottet av vårdplatser har nyligen av medicinalstyrelsen beräknats till 5 000. Ytterligare omkring 2 750 vårdplatser beräknas kunna anskaffas genom provisoriska paviljonger och genom utbyggande av redan befintliga sinnessjukhus, men ännu år 1949 skulle enligt en av medicinalstyrelsen framlagd beräkning kvarstå ett underskott av 2 200 platser.

Om det skall lyckas att inom rimlig tid komma till rätta med behandlingen av abnormfallen, är enligt fångvårdsstyrelsens mening den av beredningen föreslagna begränsningen av straffriheten den enda möjliga utvägen. I den

mån psykiatrisk vård erfordras vid behandlingen av psykopater och lindrigt intellektuellt undermåliga kan den åvägabringas inom fångvården. En förstärkning av den psykiatriska expertisen kommer även det abnormklientel till godo, som redan nu omhändertages å fångvårdens anstalter.

Beredningen förutsätter, att de nya lagarna om villkorlig dom samt om förvaring och internering i säkerhetsanstalt få träda i kraft senast samtidigt med beredningens förslag till ändrade tillräknelighetsbestämmelser. De psykopater och intellektuellt undermåliga, som enligt hittills tillämpad praxis pläгат straffriförklaras, skola enligt beredningen erhålla s. k. kvalificerad villkorlig dom eller dömas till förvaring i säkerhetsanstalt eller till tidsbestämt straff. För de yngre åldersgrupperna skola skyddsuppfostran, tvångsuppfostran och ungdomsfängelse ifrågakomma. Enligt styrelsens mening torde det ifrågavarande klienteletets vårdbehov kunna tillgodoses inom ramen för ovannämnda behandlingsformer, dock under förutsättning att vissa reformer genomföras. Såsom beredningen framhållit är det av vikt, att psykiatrisk vård i mån av behov kan beredas alla å fångvårdsanstalt intagna. I detta hänseende innebär den föreslagna utbyggnaden av fångvårdens sinnessjukavdelningar väsentliga förbättringar. Även den föreslagna befogenheten att för specialbehandling överföra å fångvårdsanstalt intagen till allmänt sinnessjukhus är av betydelse i detta sammanhang. Tillräckliga anslag böra ställas till fångvårdsstyrelsens förfogande för en ytterligare utbyggnad av yrkesutbildningen vid ungdoms- och säkerhetsanstalterna och till förstärkning av eftervården åt det klientel, som utskrivs eller frigives från fångvårdens anstalter. Beträffande anstaltsorganisationen för förvarade ansluter sig styrelsen till det av beredningen framlagda önskemålet om en utbyggnad, som möjliggör ökad differentiering av de intagna.

Styrelsen har slutligen framhållit, att genomförandet av det förslag om ändringar i 1916 års verkställighetslag, som framlagts vid 1943 års riksdag, komme att medföra möjligheter att behandla psykopater och intellektuellt undermåliga, som dömts till tidsbestämda straff, under mera öppna former, samt att genomförandet av förslaget om obligatorisk villkorlig frigivning komme att innebära en välbehövlig förbättring av eftervården åt samma kategorier. Åvägabringandet av en förbättrad utbildning av fångvårdspersonalen finge också betydelse icke minst för en rationell behandling av abnormklientelet.

Rörande möjligheterna att bereda psykopater erforderlig vård inom fångvårdens ram har vidare *interneringsnämnden* — som dock ifrågasatt, huruvida icke vissa allvarligare fall av psykopati alltjämt borde kunna föranleda straffriförklaring — anfört följande.

I fråga om den straffrättsliga behandlingen av sådana själsligt abnorma, som icke böra straffriförklaras, kan nämnden i huvudsak ansluta sig till vad strafflagberedningen anfört. En konsekvens av den inskränkning av otillräknelighetens område, som förslaget innebär, blir att vissa grupper abnorma, som hittills brukat straffriförklaras, skulle överföras till förvaringsinstitutets tillämpningsområde. Detta är enligt nämndens mening riktigt och lämpligt. Förvaringsinstitutet, för vars tillämpning nämnden i första hand är ansvarig, synes väl ägnat att mottaga detta klientel. Härvid förutsättes emellertid, såsom i betänkandet framhållits, att de förvarade verkligen erhålla rationell behandling av ändamålsenligt utbildad personal samt framför allt en eftervård, minst lika god som den de från sinnessjukhusen utskrivna straffriförklarade nu kunna få. Såväl för dessa ändamål som för tillgodoseende av anstaltsbehovet krävas ökade anslag.

Vad särskilt angår vården av själsligt abnorma unga brottslingar har *ungdomsfängelsetnämnden*, som anslutit sig till de av beredningen anförda allmänna synpunkterna på bestämmandet av området för straffriheten, uttalat att ungdomsfängelse i och för sig vore väl lämpat som behandlingsform för icke alltför svåra abnormfall, framför allt genom sin relativa tidsbestämddhet och den ändamålsenliga differentieringen samt tack vare möjligheterna till yrkesutbildning, i vilket hänseende ungdomsanstalterna torde fördelaktigt skilja sig från vissa sinnessjukhus. Av vikt vore emellertid att tillräckliga medel ställdes till förfogande för en verkligt effektiv eftervård. Nämnden har också velat understryka vikten av att befattningshavarna vid de för psykopater avsedda ungdomsanstalterna erhöles en utbildning, som gjorde dem förtrogna med inom sinnessjukväsendet tillämpade vårdformer.

I det yttrande, som avgivits av *sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus*, har beredningens förslag angående psykopaternas behandling i huvudsak tillstyrkts med den motiveringen att, även om vården av psykopaterna rätteligen hörde sinnessjukvården till, de medicinska synpunkterna i förevarande hänseende syntes böra vika för andra samhälleliga intressen, som talade för att psykopaterna underkastades straffbehandling. I yttrandet har anförts bl. a. följande.

Uppenbart är att läkekonstens målsmän icke kunna frånga den uppfattningen, att uppgiften att vårda psykopaterna i huvudsak åvilar dem. I läkekonstens uppgifter i samhället ingår ju att bereda kroniskt sjuka och invalider, såväl missbildningar som sekundärinvalidier, lindring i deras lidanden. I denna sin uppgift samarbetar läkekonsten med en mängd olika sociala vårdorgan.

Det är följaktligen helt naturligt, att läkekonsten vill förbehålla åt sig vården även av psykiska missbildningar, vare sig dessa — såsom beträffande de intellektuellt underutvecklade — huvudsakligen avse förståndslivet, eller — såsom beträffande psykopaterna — huvudsakligen känslö- och viljelivet. Att i dessa fall samarbetet med andra sociala vårdorgan måste vara synnerligen intimt är uppenbart, men i sitt arbete måste läkekonsten vara i möjligaste mån fri och intaga en central ställning, och dess principer måste vara de grundläggande. Detta betyder naturligtvis på intet sätt, att andra viktiga samhälleliga synpunkter — av exempelvis allmänpreventiv art eller bottnande i skäligen krav på enkelhet och schablonisering — icke beaktas. Kräva dessa obetingat, att individerna beredas obehag eller skadas, så måste läkarna även finna sig häri. Läkekonstens målsmän måste emellertid fordra skälig bevisning, att samhälleliga krav verkligen nödvändiggöra att, ifråga om omhändertagandet av abnorma brottslingar, läkekonsten underordnas icke-medicinska principer för omhändertagandet.

Med hänsyn härtill måste problemet om kriminella psykopaters omhändertagande granskas och därvid måste givetvis de socialt-empiriska och de biologiskt-empiriska synpunkterna skänkas det största beaktande.

Det måste då först fastslås, att ur individualpreventiv synpunkt är att förebygga sådant omhändertagande, som icke hämmas av individualpreventionen ovidkommande bestämmelser. Ett strafförfarande måste därför a priori generellt sett vara underlägset den medicinska linjen för omhändertagandet, vid vilken individens objektiva förbättring ju är huvudsyfte och vid vilken åtgärder i detta syfte kunna utan hänsyn till fastlåsta regler genomföras. Detta synes icke ha framhållits av beredningen. Tvärtom är beredningen angelägen

att söka påvisa brister i den bevisning, som från sinnessjukvårdens sida förebogs för att styrka, att sinnessjukvården, trots att den ej utrustats med skäliga resurser, lyckats särdeles väl med uppgiften att omhändertaga straffriförklarade psykopater.

Vid granskning av de praktiska lösningar, som kunna tänkas om — i motsats till beredningens förslag — den medicinska linjen gives företräde, framställer sig dels 1) möjligheten av specialanstalter för psykopater inom sinnessjukvårdens ram, dels 2) möjligheten av fristående psykopatanstalter inom rikets sjukvårdsorganisation.

Det förstnämnda alternativet, som innebär en utbyggnad av den inom sinnessjukvården befintliga organisationen för vård av psykopater, måste icke blott ur ekonomisk utan ur en rad andra synpunkter givas företräde. Samorganisation med den egentliga sinnessjukvården medför en betydande förenkling beträffande de omhändertagnas vård, enär den egentliga sinnessjukvårdens resurser stå till förfogande bl. a. vid de psykiska undantagstillstånd, som hos psykopater ofta uppträda. Därjämte skulle dessa anstalter väl lämpa sig för vård av uppenbarligen potentiellt samhällsfarliga psykopater, där ännu intet inträffat, som kan föranleda åtal och där alltså straffriförklaring ej kan ifrågakomma. Vidare skulle en tillfredsställande lösning av läkarvården kunna vinnas och därjämte kunde dessa psykopatanstalter även tjänstgöra som rättspsykiatriska undersökningsstationer.

I detta sammanhang må anföras det missvisande i att beredningen som skäl mot sinnessjukvård åt straffriförklarade psykopater framhåller, att flera sinnessjukläkare påpekat, att sinnessjukhusens regim icke passar för psykopaterna. Påpekandet betyder ju ingenting annat än att sinnessjukvården ej i tillräcklig mån utrustats med behövliga särskilda resurser för vård av detta klientel. Precis samma sak gäller fångvården, och kunde alltså anföras som skäl för fångvårdens olämplighet att omhändertaga psykopaterna.

Vad beträffar de allmänpreventiva synpunkterna, så synes straffbehandlingen vara att föredraga, men endast under den förutsättningen, att tiden för omhändertagandet i det särskilda fallet icke maximeras eller att maximtiden sättes synnerligen hög. I annat fall torde den allmänpreventiva verkan av den nuvarande betydligt humaniserade straffbehandlingen bli avsevärt underlägsen den allmänpreventiva verkan, som kan förväntas av tidsobestämd internering å psykopatanstalt inom sinnessjukvården. Vad vidare beträffar de allmänpreventiva synpunkterna, så synes det motiverat att undersöka, om ej antalet psykopater bland samtliga kriminella är så litet, att deras undantagande från straffbehandlingen redan på grund härav måste spela en liten roll för strafflagens allmänpreventiva verkan. Då man av betänkandet ser, att av de som blivit undersökta — alltså redan presumtivt sinnesabnorma — ej mindre än 16,7 % blivit normalförklarade och 28,7 % halvabnormförklarade medan strafffrihet ifrågakommit i 53,2 %, så torde med hänsyn jämväl till att normalförklaring ingalunda är inskränkt till dem, som förövat blott ringare brott, den slutsatsen vara berättigad, att antalet normala brottslingar är så överlägset antalet abnorma, att strafflagens allmänpreventiva verkan härigenom tillgodoses — även om man till äventyrs hyser den uppfattningen, att straff verkar bättre allmänpreventivt än sinnessjukvård. — — —

Av de viktigare synpunkterna av mera principiell natur, som måste anläggas beträffande frågan om medicinsk linje eller straffbehandlingslinje för psykopaternas vidkommande, återstår att beröra vedergällningssynpunkterna. Det torde väl icke kunna förnekas, att det är dylika synpunkter, som äro avgörande för det allmänna rättsmedvetandet i kriminella frågor eller den uppfattning om rättvisa, som är tillfinnandes hos den allmänna opinionen. Att den sistnämnda är beträffande de särskilda fallen felaktigt eller i varje fall

ofullständigt orienterad är uppenbart. Andra synpunkter och bevekelsegrunder än objektivt klarläggande ligga bakom de krafter, som utforma den allmänna opinionen.

Det faller utanför undertecknads erfarenhetsområde att taxera betydelsen av detta motiv för att underkasta å känslö- och viljelivets område abnorma och på grund härav kriminella människor straffbehandling, låt vara en avsevärt förbättrad och humaniserad sådan. Med hänsyn till den allmänna kulturella standarden i landet borde det dock finnas skäl betvivla, att detta motiv är tillräckligt starkt för att undanhålla ifrågavarande sjäsligen missbildade och lytta människor den vård, till vilken de ur humanitär synpunkt böra ha rättighet. Frågan om detta motivs betydelse är emellertid enligt mitt förmenande den centrala i hela den föreliggande problemställningen. Med hänsyn till vad som anföres i betänkandet, har undertecknad kommit till den uppfattningen att nu ifrågavarande motiv är av så avgörande betydelse, att straffbehandling av psykopater icke kan undgås, och att sålunda de biologiskt-empiriska synpunkterna måste träda tillbaka.

I fortsättningen av yttrandet uttalas, att om man bestämmer sig för straffbehandling av kriminella psykopater nödiga vårdformer måste skapas inom fångvårdens ram. Härom anföres bl. a.:

Den väg, vilken beredningen tänkt sig för att praktiskt lösa de uppkommande svårigheterna att få de olika brottslingarna att fylla de olika formella kraven på kvalifikation för lämpligt omhändertagande, nämligen skapandet av en ny straffform, arbetsfängelse, har ställts på framtiden såsom för genomgripande. Men även om den genomfördes, torde den visa sig otillräcklig. Det finnes exempelvis en rad sexuellt abnorma, som icke ha något som helst gemensamt i behandlingsavseende med arbetsskygga alkoholister och andra psykiskt abnorma. Jag tänker här särskilt på recidiverande exhibitionister och sedlighetssårande uppträdande fetischister.

Att reda sig med villkorliga domen, frihetsstraffen och förvarings- och inrättningslagen av år 1937 går ännu mindre. Visserligen kommer det »till övervägande del», för att citera beredningens formulering, att vara fråga om fall, där så låter sig göra, men det är väl ändå icke godtagbart att ett antal abnorma människor skola bli föremål för oriktig behandling.

Med hänsyn till den humanisering och utveckling överhuvudtaget, som fångvården på senare år undergått ej minst vad beträffar den psykiatriska sidan av vården och särskilt med hänsyn till av beredningen föreslagna betydande förbättringar av denna, innefattande bland annat ökad psykiatrisk kompetens hos fängelseläkarna, synes dock ej i och för sig omöjligt, att inom fångvårdens ram bereda de psykiskt abnorma en i huvudsak tillfredsställande vård, trots de för sådan hinderliga bestämmelser, som med hänsyn till strafförfarandet måste förefinnas.

Å andra sidan har vad beredningen föreslagit i fråga om psykopaternas behandling i åtskilliga yttranden från medicinskt håll föranlett bestämda gensagor. Därvid har hävdats, att det vore felaktigt att undantaga psykopaterna från möjligheten att bli straffrifyklarade samt att den rätta behandlingen av psykopaterna vore att omhändertaga dem inom sinnessjukvården.

Innan redogörelse lämnas för dessa yttranden torde särskilt böra nämnas, att *medicinalstyrelsen* i anledning av den kritik beredningen riktat mot nuvarande praxis i fråga om det rättspsykiatriska bedömandet anført följande.

Att praxis beträffande tillräknelighetsbestämmelserna i stor utsträckning kommit att bestämmas av den medicinska sakkunskapen är helt naturligt, och att den blivit beroende av »de åskådningar, som vid olika tider varit representerade inom medicinalstyrelsen» torde vara ett uttryck för att medicinalstyrelsen följt med i den psykiatriska vetenskapens utveckling. Allt eftersom nya erfarenheter ha gjorts på det vetenskapliga området eller nya åsikter framförts har medicinalstyrelsen kritiskt granskat dessa och i sitt ställningstagande i rättspsykiatriska frågor sökt följa den uppfattning, som vid olika tider kunnat anses som representativ.

Strafflagberedningen har framhållit, att antalet straffriförklaringar ständigt ökat, vilket har tilldragit sig uppmärksamhet, och invändningar ha rests mot tendensen att utsträcka SL 5:5 till att omfatta psykiska tillstånd, vilka tidigare ej lett till straffriförklaring. Medicinalstyrelsen vill i detta sammanhang påpeka att beredningens ofta återkommande uttryck om »det ständigt ökade antalet straffriförklaringar» är något vilseledande. De absoluta talen för dem, som bedömts enligt SL 5:5, förete visserligen en kontinuerlig ökning, men antalet undersökningsfall har ju också ökat högst väsentligt hela tiden och *den procentuella siffran* på antalet 5:5-or är i stället förvånansvärt konstant, omkring 53—54 %. Det kan sålunda icke utan vidare påstås, att en utvidgning av området för strafffrihet har ägt rum.

Beträffande spörsmålet om psykopaternas behandling har utifrån allmänna kriminalpolitiska synpunkter *socialstyrelsen* anfört, att mycken misstro mot straffrihetsinstitutet sannolikt skulle undanröjas, därest domstolarna, i stället för att blott förklara psykiskt abnorma tilltalade för strafflösa, direkt förordnade om deras intagande på sinnessjukhus eller om annan lämplig skyddsåtgärd. Det skulle därmed bli klargjort, att en kriminalpatient, om han också icke dömdes till straff, dock icke undginge att bli socialt ansvarig för brott mot samhällets lagar. I styrelsens yttrande har vidare anförts följande.

Psykopater äro, liksom de sinnessjuka och sinnesslöa, abnorma och ofta missanpassade individer. Både deras anhöriga och personer, sysselsatta inom samhällets socialvård, veta nog samt besked härom. Psykopatier finnas av skilda slag, och till en del rör man sig här på ännu icke utforskade områden, men det är i varje fall fråga om mer eller mindre utpräglade sjukdoms- eller abnormtillstånd, och vårdproblemet är därför väsentligen ett problem av medicinsk art. Detta sakförhållande har icke som sig bör beaktats i betänkandet. Psykopatiska fångars särskilt ogynnsamma reaktioner gentemot vård på fångvårdsanstalter bagatelliseras med en hänvisning till att även normala brottslingar kunna fara illa av de behandlingsmetoder, som tillhöra straffverkställighetens område. Det är dock givet, att dessa metoder bli särskilt olämpliga beträffande de psykiskt abnorma. I samband med diskussionen av frågan om formerna för en straffrättslig särbehandling av vissa psykiskt abnorma brottslingar komma problemets komplikationer i viss mån till synes i betänkandet, och det erkännes här, att ifrågakarande brottslingars psykiska art erfordrar »differentierande» åtgärder och i vissa fall »behandling av sjukvårdande natur». Det göres emellertid gällande, att abnormbrottslingarnas behov av en särbehandling bättre än nu bör kunna tillgodoses inom straffverkställighetens ram, efter det att vissa reformer där ha genomförts, varvid tillämpning av långvariga frihetsstraff för deras vidkommande anbefalles. Här möter en uppfattning om straffsystemets möjligheter, vilken ter sig som ett återfall i ett inhumant och redan föråldrat åskådningssätt. De

fångvårdsanstalter, som komma att tillhöra även ett reformerat straffsystem, kunna icke rimligtvis vara lämpade för de psykiskt abnorma. Fångvård kan icke ersätta sjukvård. Fångvård åsyftar i sig själv strafflidande, icke sjukvård; och där utbildar sig gärna en viss disciplinanda och av straffanstalten präglad mentalitet, som icke hör samman med vård av själssjuka individer.

Det synes vara uppenbart, att psykopatiska kriminella som regel måste behandlas som sjuka människor. Styrelsen anser sig för sin del böra hävda, att vårdbehovet för denna grupp bäst tillgodoses inom sinnessjukvårdens ram. De mera svårskötta fallen böra överföras på särskilda avdelningar inom sinnessjukhusen, tills en mera rationell lösning av hela problemet om lämplig vård åt personer, som förete psykiska rubbningar och på grund härav äro farliga för andras personliga säkerhet eller störande för allmän ordning och säkerhet, kan komma till stånd.

Icke heller det nuvarande förvaringsinstitutet synes kunna motsvara kravet på en lämplig form för en särbehandling av vissa psykiskt abnorma brottslingar, såsom det i betänkandet förutsättes. Enligt styrelsens mening har strafflagberedningen här icke beaktat, att det ursprungliga syftemålet med förvaringsinstitutet i verkligheten måste anses ha blivit i väsentlig mån förfelat i och med det att man i själva verket här har fått en straffanstalt i stället för en vårdform, särskilt avpassad för de psykiskt abnorma. Den nya lagen av år 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt har icke skapat nödiga förutsättningar för en ändring av detta system, trots att den där avsedda behandlingen lagtekniskt är konstruerad som skyddsåtgärd och icke som straff. Den upptager nämligen icke behöriga föreskrifter om anstaltens ställande under medicinsk ledning och förseende med i sinnessjukvård skolad vårdpersonal. Beredningen har visserligen förutsatt, att »vården av sinnesoroliga fångar» vid behov skulle kunna tillgodogöra sig den medicinska sakkunskapen vid de rättspsykiatriska undersökningsanstalter, som enligt förslaget skulle anknytas till fångvårdens sinnessjukavdelningar. Dessa fylla dock enligt beredningens egen framställning icke nutida krav på anstalter för sinnessjukvård. Några konkreta förslag att göra sinnessjukavdelningarna inom fångvården till fullmåligena sinnessjukvårdsanstalter har beredningen icke framlagt. Det synes också vara mycket osannolikt, att man inom straffverkställighetens ram överhuvud skulle kunna erhålla fullgoda dylika anstalter och därmed ernå en tillfredsställande behandling av psykiskt abnorma brottslingar.

I betänkandet åberopas i detta sammanhang erfarenheten från ungdomsfängelserna. Den omständigheten, att även psykopatiska förbrytare där ha kommit att vårdas, har uppenbarligen spelat en mycket väsentlig roll för strafflagberedningens ståndpunktstagande till frågan om abnormbrottslingars behandling överhuvud. Erfarenheterna från dessa fängelser torde emellertid ha tolkats alltför gynnsamt i nämnda hänseende. Det erkännes dock även i betänkandet, att behandlingen av till ungdomsfängelse dömda abnormbrottslingar icke har varit utan brister trots en viss »differentiering» av klientelet, och det uttalas i detta sammanhang, att fångvårdstjänstemännen äro i behov av en utbildning, som gör dem mera förtrogna med de inom sinnessjukväsendet tillämpade vårdformerna.

Enahanda tankegångar som kommit till synes i socialstyrelsens yttrande ha utvecklats av professor *Kinberg*, som anför:

Det är ett inte bara av läkare som sysslar med behandling av psykiskt sjuka och abnorma människor utan också av en stor mängd personer som i olika

sammanhang utövar annan människovårdande verksamhet nogsamt känt faktum att de s. k. psykopaterna i eminent grad intar en undantagsställning i samhället, ity att de mycket ofta är socialt missanpassade och därför gång på gång påkallar ingripanden av olika människovårdande institutioner. Deras konstitutionella abnormitet anses också i så hög grad motivera vårdåtgärder att framställningar gång på gång gjorts av olika myndigheter till statsmakten om särskilda åtgärder för vård av dessa s. k. psykopaler. Inom alkoholistvården, såväl den öppna vården som anstaltsvården, äro de ett crux som vållar hart när oöverbärliga svårigheter. Hela bottenskiktet i samhället — asociala parasiter, »lösdrivare», prostituerade m. fl. — vimlar av »psykopater» för vilka lämpliga vårdåtgärder ännu saknas och som fördenskull på mångfaldiga sätt vållar sina närmaste och andra människor bekymmer, lidanden och faror. Det är också en tidsfråga när samhället måste vidta särskilda vårdåtgärder för denna stora skara av samhällsstörande, ofta manifest och kroniskt kriminella och nästan alltid potentiellt kriminella element. Av det beklagliga faktum att sådana åtgärder ännu inte vidtagits drar nu beredningen den säregna slutsatsen att dessa »psykopater» i straffrättsligt hänseende inte heller bör »tillräkännas en undantagsställning», att straffrättsliga såråtgärder för »psykopater» skulle vara endast en förmån för dessa, medan strafflagberedningen helt synes förbise det för lagstiftaren dock ännu viktigare faktum att det vore en förmån för samhället att finna lämpliga vårdformer för detta i hög grad särartade klientel, både när dess missanpassning yttrar sig i ett samhällsstörande och skadligt beteende som inte rubriceras som brott och när de begått brottsliga gärningar. — — —

De senaste decennierna av den kriminalpolitiska utvecklingen här i landet har haft en mycket tydlig tendens att ersätta straffen med skyddsåtgärder, med ett enda av vissa omständigheter betingat undantag (det s. k. ungdomsfängelset som dock, trots sin tekniska straffkaraktär, uttryckligen sagts vilja arbeta med de sociala metoder som tillhör skyddsåtgärderna). Visserligen har det praktiska förverkligandet inte hållit jämna steg med den ideala tendensen. När förvaringsanstalten för vissa abnorma brottslingar skulle ta konkret form yrkades av åtskilliga inom nutida kriminalpolitik orienterade läkare att den skulle ställas under medicinsk ledning. Detta skedde emellertid inte, utan anstalten har ända sedan den kom i bruk år 1928 stått under ledning av vanliga fångvårdstjänstemän med tillhjälp av personal utbildad som vanliga fångkonstaplar. Följden härav är att anstalten hela tiden varit och alltjämt är en maskerad straffanstalt. När beredningen nu vill göra den även formellt till en straffanstalt är detta kanske uttryck för en lofvärd önskan att låta sken och verklighet så långt möjligt sammanfalla, men på samma gång ett avsteg från de principer som legat till grund för den kriminalpolitiska utvecklingen här i landet under de senaste årtiondena.

Beredningens förslag till formulering av de s. k. tillräknelighetsbestämmelserna och därmed sammanhängande radikala omläggning av viktiga principer för den kriminalpolitiska behandlingen av brottslingar är uppenbart reaktionära och stridande mot de tendenser till en humanisering och rationalisering av kriminalpolitiken som under senare decennier på ett mycket markerat sätt gjort sig gällande här i landet.

Jämväl i andra yttranden har till särskilt bemötande upptagits beredningens påstående att psykopaterna i samhällslivet icke intaga någon särställning. Medicinalstyrelsen har i detta hänseende anslutit sig till vad sjukhuschefen vid Ulleråkers sjukhus, professor B. Jacobowsky, anfört i ett till styrelsen avgivet yttrande. Detta yttrandes innehåll är

i väsentliga delar lika lydande med det yttrande, som avgivits av *medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala*. Sistnämnda yttrande innehåller i nu ifrågavarande hänseende följande.

Psykopatien förlänar i sina svårare former i regel sin bärare en samhällelig särställning. På de statliga sinnessjukhusen vårdades enligt beredningens utredning den 31 december 1941 281 manliga och 201 kvinnliga icke kriminella psykopater, vartill komma alla de som vårdats på de tre stora städernas kommunala sinnessjukhus, där antalet icke straffriförklarade psykopater är ännu större. På alkoholistanstalterna liksom bland lösdrivarna utgöra psykopaterna en betydande del. Bland dem som efter självmordsförsök intagas på lasarett utgöra psykopaterna likaledes flertalet, vartill komma de många fall, där anhöriga till asociala eller besvärliga psykopater söka råd hos läkare. Att de gravare, icke kriminella psykopaterna icke äro omhändertagna i större utsträckning torde bero på den omständigheten, att den offentliga psykopatvården icke blivit i tillräcklig grad utbyggd. Vårdplatserna vid kriminalasylen i Växjö och psykopatavdelningen vid Sidsjöns sjukhus äro otillräckliga, de kunna ej ens mottaga alla straffriförklarade manliga psykopater, och för kvinnliga psykopater finnas överhuvud taget inga speciella vårdmöjligheter.

Även om man ser problemet från den psykologiska sidan lämnar beredningens argumentering rum för bestämda invändningar. Beredningen skriver: »I sin betydelse av en sjuklig förändring av själslivet av djupgående natur skiljer sig sinnessjukdom från de konstitutionella abnormtillstånden». Denna distinktion kan fakulteten icke tillerkänna generell giltighet. En sinnessjukdom kan vara av mycket lindrig art och endast medföra lindriga och för icke-fackmannen svårt iakttagbara själsliga förändringar, medan ett konstitutionellt abnormtillstånd kan vara utomordentligt djupgripande och svårartat och medföra de mest vittgående följder för vederbörandes sociala anpassning.

I enlighet med vad ovan anförts kan fakulteten icke ansluta sig till beredningens förslag att generellt undantaga psykopatierna från de tillstånd, som medföra strafffrihet, men kan så långt följa beredningens ståndpunkt att den anser att strafffrihet bör begränsas till de svåraste formerna av psykopati, vilka oavsett det åtalade brottet medfört en oförmåga till normal social anpassning. Därest man väljer en sådan väg, torde även de betänkligheter av allmänpreventiv art, som psykopaternas generella exculpering skulle medföra falla bort, och såväl allmänpreventionens som individualpreventionens intressen skulle kunna tillgodoses därigenom att vissa straffriförklarade psykopater bereddelse vård å specialavdelningar inom sinnessjukvården, där vården finge en mindre sjukvårdsbetonad karaktär och mera inriktades på en reedukativ regimbehandling än på de för vård av vanliga sinnessjuka avsedda avdelningarna (ävensom möjligen genom införande av en minimivårdtid).

I beredningens argumentering intaga de nuvarande otillfredsställande vårdmöjligheterna för psykopaterna inom sinnessjukvården en framträdande plats. Denna vårdtekniska fråga torde vara av underordnad betydelse, då den utan svårighet skulle kunna lösas, och den bör uppenbarligen icke få inverka vid det principiella avgörandet rörande psykopaternas straffrättsliga behandling. Det är otvivelaktigt riktigt att den statliga sinnessjukvården har stora svårigheter med det ständigt ökande antalet straffriförklarade psykopater, vilka icke passa på de för sinnessjuka avsedda avdelningar, där de måste vårdas, vilket medför svårigheter för dem och för de där vårdade sinnessjuka. Ökningen av de straffriförklarade psykopaterna på de statliga sinnessjukhusen har gått med en oroväckande hastighet och synes särskilt ha vållat de statliga sjukhus stora svårigheter, som äro belägna i närheten av de stora städerna, vilkas kommunala sinnessjukhus på grund av ett mellan staten och städerna upp-

rättat avtal äro befriade från skyldigheten att vårda straffriförklarade. Sammanförandet av kriminella psykopater och icke kriminella sinnessjuka på gemensamma vårdavdelningar är enligt fakultetens mening från humanitär och medicinsk synpunkt utomordentligt olämpligt. Om de befintliga psykopatavdelningarna vid statens sinnessjukhus kompletterades med ytterligare ett antal och området för psykopaternas straffrihet inskränktes i enlighet med ovanstående, skulle psykopaternas vårdfråga kunna lösas helt inom den nuvarande sinnessjukvårdens ram, och i viss utsträckning troligen utan några nybyggnader. Detta anser fakulteten vara den lämpligaste lösningen.

Det torde i detta sammanhang böra framhållas, att psykopatvården är det mest försummade psykiatriska vårdområdet. Många psykopater, hos vilka alkoholism eller lösdriveri endast är ett symptom på deras allmänna psykiska abnormitet, vårdas nu på alkoholist- eller tvångsarbetsanstalter, där de efter utskrivningen ständigt recidivera, emedan deras psykiska abnormitet gör en social anpassning omöjlig. För detta klientel liksom för andra kategorier av vårdbehövande psykopater finnas inga adekvata vårdmöjligheter, och en utbyggnad av den statliga sinnessjukvårdens möjligheter att i erforderlig utsträckning omhändertaga psykopater skulle därför även tillgodose ett allmänt socialmedicinskt behov. Tilläggas bör att en rationell utbyggnad av sinnessjukvårdens möjligheter att omhändertaga vårdbehövande psykopater, således ej blott straffriförklarade, kan förväntas ha en betydelse även ur allmän brottsprofylaktisk synpunkt.

Svenska psykiatriska föreningen och svenska läkaresällskapet, vilkas yttranden i allt väsentligt äro lika lydande, ha anfört följande.

Beträffande psykopaternas vård på sinnessjukhus må erinras, att utvecklingen går i den riktningen att mer svårskötta psykopater av viss typ överföras till specialavdelningar, där huvudvikten lägges på en mediko-pedagogisk behandling med yrkesutbildning eller arbetsterapi. Emellertid äro platserna på sådana specialavdelningar ännu otillräckliga, varför många psykopater få gå på vanliga sinnessjukavdelningar. Detta har medfört besvärligheter och irritation samt givit upphov till önskemålet att sinnessjukhusen skulle befrias från psykopaterna. Dessa vårdtekniska problem kunna emellertid lösas på administrativ väg och böra därför icke anföras som motiv för ifrågavarande lagändring. Det är icke heller förenligt med läkarekallets värdighet att skjuta ifrån sig ett vårdklientel, som otvivelaktigt tillhör läkarens arbetsområde men som av praktiskt-tekniska skäl vållar svårigheter.

Beredningen synes ha utgått från den uppfattningen, att alla kriminella psykopater, som äro i behov av anstaltsvård, skola uppfostras, korrigeras eller yrkesutbildas och att detta lämpligen bör ske å fångvårdens anstalter. Då emellertid psykopaterna både i diagnostiskt och terapeutiskt hänseende äro ett av psykiatriens mest brännande problem är det uppenbart att även behandlingen av dessa psykopater är en medicinsk- psykiatrisk angelägenhet, som bäst kan tillgodoses inom sinnessjukvårdens ram.

Åtskilliga enskilda läkare, som avgivit yttrande i ärendet, ha utvecklat liknande synpunkter som i de senast refererade yttrandena. Sålunda har exempelvis *t. f. sjukhuschefen vid Vipeholms sjukhus* — som visserligen erkänt det olämpliga och rent av skadliga i att blanda in kriminella psykopater i sinnessjukhusens övriga klientel — starkt ifrågasatt huruvida det vore lämpligt att överföra psykopaterna till fångvården och dess organ. I yttrandet har anförts:

Just emedan psykopaterna utgöra det psykiatriskt och kriminologiskt mest problematiska kapitlet böra de göras till föremål för särskild uppmärksamhet från läkarnas sida. I stället för att utlämna psykopaterna åt straffverkställighet och fångvårdsanstalter av olika slag bör den medicinska sakkunskapen på av läkare ledda sjukvårdsinrättningar göra dem till föremål för medicinsk undersökning och vård. Psykopatvården är icke en fångvårdens angelägenhet utan bör som annan abnormvård handhas av den medicinska centralmyndigheten. I praktiken torde detta kunna ske antingen genom fortsatt inrättande av särskilda psykopatavdelningar vid sinnessjukhusen eller hellre genom byggandet av kriminalhospital enligt det mönster professor Kinberg föreslagit.

Sjukhuschefen vid Sidsjöns sjukhus har särskilt framhållit, att ett genomförande av beredningens förslag skulle medföra en dualism i vården av psykopater, samt har därvid anfört följande.

Ett mycket stort antal psykopater intages för vård å sinnessjukhus, utan att de gjort sig skyldiga till någon brottslig handling. Det finnes för många av dessa individer f. n. ingen annan, lämpligare vårdform. Åtskilliga av dem äro varken kriminella eller asociala men skulle kunna betecknas som familjebesvärliga, i andra fall åter faller bördan av de psykiska abnormsymtomen uteslutande eller huvudsakligen på vederbörande själv och ödelägger hans livs- och arbetsglädje. Orsaken till att behovet av vård på sinnessjukhus blir akut i dylika fall kan växla. Ofta är det fråga om en konflikt-situation i hemmet, bristande anpassning i en ny miljö, insufficiens inför nya arbetsuppgifter, psykoneurotiska pålagringssymtom och omtöckningsförstämningstillstånd.

Så länge plikten att omhändertaga vuxna anstaltsvårdbehövande psykopater i stor utsträckning åvilar sinnessjukhusen skulle ett genomförande av strafflagberedningens förslag leda till en dualism i fråga om samhällets sociala och straffrättsliga behandling av psykopaterna. En person, som intagits för vård på sinnessjukhus och vistats där längre eller kortare tid, skulle sålunda därest han åtalas för något tidigare begånget brott, kunna ådömas straff, trots att han vid brottstillfället befann sig i samma psykiska tillstånd, som motiverat hans intagande för vård på sinnessjukhus. Även av rent praktiskt psykiatriska skäl synes en möjlighet böra hållas öppen till straffri-förklaring av svåra psykopater. Dessa ha benägenhet för psykoneurotiska och exogena reaktioner, som ofta nödvändiggöra deras vård på sjukhus.

En närmare utredning vore önskvärd av frågan, om icke i större utsträckning än som nu sker vissa straffriförklarade, företrädesvis grava psykopater, borde vårdas på särskilda sjukhus eller sjukavdelningar. F. n. finnas vid S:t Sigfrids sjukhus och Sidsjöns sjukhus specialavdelningar för mera svårskötta kriminella psykopater, men man kan tänka sig ett fortsättande på den inslagna vägen i och med inrättande av ett särskilt sjukhus även för andra straffriförklarade, vilkas psykiska egenskaper indicerade sådan vård. Till dessa sjukhus kunde även hänvisas andra samhällsbesvärliga psykopater än straffriförklarade. Bland nu ifrågavarande kategorier finnas många, som mindre väl lämpa sig för vård gemensamt med andra sjuka, på vilka de kunna utöva ett ogynnsamt inflyande. På ett eventuellt specialistsjukhus kunde också behovet av pedagogisk fostran och ordnad yrkesutbildning av de intagna bättre tillgodoses.

Att ett genomförande av beredningens förslag skulle leda till en dualism i fråga om behandlingen av psykopaterna har framhållits jämväl av *sinnessjuknämnden*, som anfört följande.

De brister, den hittillsvarande vården av psykopater onekligen är behäftad med, bero enligt nämndens förmenande ej på fel i det rådande vårdsystemet, utan på att detta system ej givits möjlighet att erhålla tillnärmelsevis behöfligt antal vårdplatser. Trots dessa förhållanden talar nämndens erfarenhet för att bättre resultat uppnåtts vid behandling av psykopater inom sinnessjukvården än genom någon annan reaktionsform från samhällets sida. Beredningens förslag till inrättande av särskilda psykopatanstalter inom fångvården skulle medföra en dubbelorganisation, vilken ofrånkomligt måste ställa sig kostsammare och ingalunda bättre än ett anordnande av motsvarande antal platser inom ramen av den redan befintliga sinnessjukvårdsorganisationen. Däremot skulle en utveckling av fångvården genom anpassning av straffformen, tillkomst av nya strafftyper samt ökad användning av tidsbestämda straff och efterföljande övervakning innebära ett stort framsteg. En viss del av det klientel, som av blandad social och psykiatrisk anledning hittills omhändertagits inom sinnessjukvården på grund av oemotaglighet för relativt kortvariga, tidsbestämda straff, skulle härigenom kunna avlastas från sinnessjukhusen. Vid ikraftträdandet av den nya lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt torde ökade möjligheter till användande av sådana anpassade straffformer komma att föreligga.

Sinnessjuknämnden anser sig alltså ej kunna biträda beredningens förslag till inrättande av särskilda psykopatanstalter inom fångvården, men vill starkt betona önskvärdheten av, dels att tillräckligt antal platser beredes inom sinnessjukvården och att differentieringsmöjligheterna inom densamma ökas, dels att den nya lagen om förvaring och internering snarast möjligt sättes i kraft, och att nya strafftyper införas inom fångvården.

I andra yttranden har särskilt framhållits, att en del mera svårartade psykopater vore lika »sjuka» som åtminstone lindrigare psykosfall, och att det fördenskull säkerligen vore olyckligt att generellt upphäva psykopati såsom grund för straffriförklaring.

Karolinska institutets lärarkollegium har i detta hänseende anfört följande.

Beredningen har enbart angivit sinnessjukdom och sinnesslöhet som orsak till strafffrihet och principiellt velat hänföra psykopaterna till straffverkställigheten, även om inom dennas ram vissa former av särbehandling kan komma i fråga. Emellertid förete många psykopater så djupgående psykiska anomalier, att deras tillstånd ur medicinsk och social synpunkt måste betecknas som allvarigare än det hos många lindrigt sinnessjuka eller defekt-läkta. Som exempel härpå kan anföras vissa mytomana, affektexplosiva och hysteriska psykopater. Många gånger är det för övrigt omöjligt att under observationstiden ställa differentialdiagnosen mellan t. ex. en grav schizoid psykopati och en smygande schizofreni eller mellan en atypisk schizofreni och en hysteri. Om misstanke på sinnessjukdom kan berättiga att den tilltalade hänföres under 5 §, så må med skäl befaras att dylika misstankar i oberättigat stor utsträckning komma att åberopas i sådana fall, som rättspsykiatern icke anser böra omhändertagas inom fångvården. Visserligen medger beredningens motivering till den föreslagna formuleringen till 5 § en ganska vid tolkning av begreppet sinnessjukdom i förhållande till begreppet psykopati, om detta sistnämnda tillstånd är förenat med allvarliga beteenderubbningar. Som en vattendelare i stort mellan det kriminella abnormklientel, som skall överlämnas till sjukvården och det, som skall överlämnas till fångvården, använder beredningen upprepade gånger den defi-

nitionen att tillämpningsområdet för 5 § skall inskränkas till sådana psykiskt abnorma individer, vilka, oberoende av om de begått brott, intaga en särställning i samhället. Nu är det så, att många psykopater med ideligen isättande reaktiva symtom ofta ha vårdats å sinnessjukhus, neurosavdelningar eller stått under nervläkarvård i andra former, innan de blivit kriminella. Andra ha underhållits av anhöriga eller varit rotlösa existenser, som samhället biträtt genom sina sociala hjälporgan. Dylika psykopater borde enligt beredningens eget resonemang hänföras till 5 §. Ytterligare anför beredningen att psykopater med akuta reaktiva psykiska sjukdomstillstånd, under vilka brottet ägt rum, böra straffriförklaras. Trots dessa medgivanden, vilka helt stå i samklang med de medicinska resonemangen, kan man dock icke bortse från faran av att formulera 5 § på ett sådant sätt som skett. Risk finnes, att domstolarna såsom en reaktion emot de kritiserade tendenserna att hänföra alltför många psykopater till 5 §, överhuvud taget kommer att vägra att straffriförklara dylika individer, hur allvarliga reaktiva symtom de än uppvisa och hur nödvändig sjukvård än ter sig ur medicinsk synpunkt.

Lärarkollegiet finner därför, att mycket starka skäl tala för ett tillägg till 5 § av liknande art som förekommer i den danska strafflagen. Motsvarande danska paragraf stadgar straffrihet för handlingar, som företagits av personer, vilka äro otillräkneliga på grund av sinnessjukdom eller tillstånd som bör jämföras därmed. Förslagsvis skulle den av beredningen föreslagna formuleringen av 5 § kunna fullständigas genom tillägget »eller sådan psykisk sjukdom, som med hänsyn till dess inflytande på handlandet är att jämföras med sinnessjukdom». Det förefaller även möjligt, att detta tillägg skulle kunna underlätta domstolarnas kontroll av, att psykopater i olämplig utsträckning straffriförklaras. Om läkaren i sitt utlåtande angiver, att den tilltalade befunnit sig i ett med sinnessjukdom jämförligt tillstånd, så har domstolen anledning att med särskild noggrannhet granska hans utredning och slutsatser. Om tillägget icke finnes att åberopa, så måste den möjligheten tagas med i beräkningen, att psykopater i viss utsträckning komma att segla under falsk flagg, vilket givetvis måste bereda domstolsledamöterna, vilka sakna medicinsk utbildning, stora svårigheter att genomskåda.

T. f. sjukvårdsläkaren vid fångvårdens sinnessjukavdelning å Långholmen har anförde:

Så som 5 § ter sig i strafflagberedningens förslag är den föredömligt klar och lättfattlig — sinnessjukdom och sinnesslöhet äro ju begrepp, vilka äro åtminstone relativt lätta att avgränsa enligt allmänt vedertagen uppfattning. Utanför dessa gränser falla emellertid en del psykiska abnormtillstånd, som åtminstone från läkarehåll anses motivera en straffriförklaring. Av dessa äro de svåra psykopatierna de viktigaste och även de mest omstridda. Strafflagberedningen har av många skäl ansett det vara olämpligt att dessa individer straffriförklaras och har föreslagit, att de i stället skola — där de icke dömas i vanlig ordning — intagas på ungdomsfängelse, förvaringsanstalt etc. Mot detta kan en del erinringar göras. Det måste då förutskickas, att det här endast är fråga om en procentuellt ganska liten del av undersökningspatienterna och endast sådana psykopater, som äro höggradigt abnorma och förete särskilt svåra uppförandeanomalier, som icke äro straffemottagliga och mycket ofta dessutom äro straffintoleranta. Av personer, som haft att göra med dem, ha de uppfattats såsom svårt abnorma individer, ja ibland t. o. m. såsom sinnessjuka. Att straffa dessa individer är både inhumant och ur medicinsk synpunkt felaktigt. Det har framhållits, att de icke passa på sinnes-

sjukhus, där de ofta äro svåra att disciplinera och inverka ofördelaktigt på de övriga, icke kriminella patienterna. Sinnessjukhusen ha inte heller möjligheter till lämplig arbetsterapi och ännu mindre till yrkesutbildning. Detta är alldeles riktigt. Men det synes mig i så fall vara så mycket mera angeläget, att man fortsätter på den linje man slagit in på i och med att en ny avdelning för dylika straffrifyrkklarade inrättades på det nyöppnade sinnessjukhuset i Sundsvall. Trots allt bjuder nämligen denna vårdform på flera fördelar jämfört med vården inom fångvårdens anstalter, även om dessa utbyggas och differentieras ytterligare. På ett ungdomsfängelse eller vanligt fängelse måste dessa svårt abnorma individer vara ytterligt svåra att handskas med och utöva ett demoraliserande inflytande, som icke blir mindre än nu är fallet på sinnessjukhusen. Den icke medicinskt skolade personalen på fångvårdsanstalterna har ofta ej den inställning som fordras gentemot abnormklientelet. Strafflagberedningen har visserligen hänvisat till en nu pågående utredning angående fångvårdstjänstemännens utbildning, som kan väntas resultera i att särskild utbildning i sinnessjukvård anordnas för befattningshavare vid psykopatanstalterna, men då man icke tror sig kunna få heltidsanställda läkare med tillräcklig specialkompetens till dessa anstalter, måste vården dock bli mindre tillfredsställande ur medicinsk synpunkt. En del av dessa psykiskt abnorma kunna också förväntas bli intagna på vanliga fängelser, där den medicinska vården måste bli ännu mera otillfredsställande. Vad som här sagts gäller även beträffande en del konstitutionellt homosexuella eller på annat sätt sexuellt abnorma individer.

Även i yttranden från icke-medicinskt håll har ifrågasatts, huruvida beredningens förslag att helt undantaga psykopaterna från det straffria området vore lämpligt. Sålunda har *Svea hovrätt* anfört:

Ur allmänpreventiv synpunkt vore det utan tvivel tillfredsställande, om den av beredningen föreslagna enkla och för lekmannen lättbegripliga regleringen kunde genomföras. Hovrätten, som vid ärendets prövning saknat tillfälle till rådplägnings med representanter för psykiatrien, har emellertid stannat i tvekan, huruvida den anvisade vägen är i oförändrat skick framkomlig.

Hovrätten vill sålunda ifrågasätta, huruvida beträffande själslyten gränsen mellan tillräknelighet och otillräknelighet verkligen kan dragas på föreslaget sätt, så att allenast till förståndsutvecklingen hänförliga lyten kunna medföra straffrihet, medan alla lyten, som beröra vilje- och känslolivet, anses falla på andra sidan gränsen. Det förhåller sig visserligen så, att lyten av förstnämnda slag lättare falla i ögonen och att det på den grund även för lekmannen framstår såsom helt naturligt, att den sinnesslöe förklaras strafffri. Men ju mera insikten i psykiatriska frågor vinner spridning, dess naturligare ter det sig även utanför de sakkunnigas krets, att verkligt allvarliga fall av psykopati vid det straffrättsliga bedömandet likställas med sinnessjukdom och sinnesslöhet. Ett uttryck härför är att från allmänhetens sida numera vård på sinnessjukhus ej sällan påkallas i fall av denna art. Av strafflagberedningens betänkande framgår även, att ett betydande antal psykopater under diagnosen sinnessjukdom intages till sådan vård, ehuru deras själsliga defekt ej tagit sig uttryck i brott. Såvitt hovrätten av tillgängliga uppgifter kan bedöma, är bland vårt lands psykiatri den meningen förhärskande, att åtminstone verkligt svåra fall av psykopati äro att hänföra till sinnessjukdom i den bemärkelse, vari detta begrepp tages i sinnessjuklagen. Enligt strafflagberedningens mening skulle emellertid det av beredningen åberopade statistiska materialet tyda på att psykopaters intagning på sinnessjukhus vanligen icke betingas av rent medicinska vårdsynpunkter utan väsentligen sker av sociala skäl.

Vilka synpunkter varit avgörande, då psykopater intagits till vård på sinnessjukhus, kan ej av hovrätten bedömas. Om det förhåller sig så att även med svår psykopati behäftade brottslingar kunna erhålla tillfredsställande vård på förvaringsanstalt eller eljest vid undergående av straff i sådana former som strafflagberedningen tänkt sig, lär den omständigheten att vissa psykopater, som ej begått brott, alltså vårdas på sinnessjukhus ej få anses i och för sig utgöra något avgörande argument emot beredningens förslag. Å andra sidan möter det ur allmänpreventiv synpunkt knappast något hinder att likställa verkligt svåra fall av psykopati med sinnessjukdom, och möjligen kunna praktiska fördelar vinnas vid bestraffningssystemets utformning, om detta klientel hänföres till sinnessjukhusen.

Justitiekanslersämbetet har anmält liknande betänkligheter. Även *landsfogden i Stockholms län* har ansett, att man finge räkna med att kategorin psykopater måste innefatta även sådana fall av allvarliga psykiska rubbningar att straffrihet under vissa omständigheter borde kunna ifrågakomma. Möjligen kunde också andra fall av psykiska rubbningar tänkas förekomma, vilka icke kunde hänföras till sinnessjukdom eller sinnesslöhet i teknisk mening men som ändå indicerade en sådan grad av otillräknelighet att straffrihet borde kunna medgivas.

Interneringsnämnden har uttalat, att det vore vanskligt att säga, huruvida det lyckats beredningen att angiva gränsen mellan den själsliga abnormitet som skulle medföra straffrihet och annan själslig abnormitet på ett så klart och nöjaktigt sätt att den avsedda gränsdragningen kunde väntas verkligen bli följd i tillämpningen. Nämnden har i anslutning därtill yttrat:

Beträffande de lättare psykopatierna torde visserligen numera råda ganska stor enighet om att de icke, såsom i hittillsvarande tillämpning alltemellanåt skett, böra föranleda straffrihet. För en sådan psykopat krävas nämligen, i motsats till vad som gäller om sinnessjuka och sinnesslöa, i regel inga åtgärder från samhällets sida annat än på grund av det begångna brottet. Beträffande svårare psykopatier åter har från visst psykiatriskt håll hävdats, att de icke låte sig skilja från sinnessjukdom. Från detta håll har framhållits, att en sådan psykopat, liksom en sinnessjuk eller sinnesslös, vore ur stånd till normal anpassning i samhället och därför i behov av samhällelig vård oavsett om han begått brott eller ej.

Tydligt kan det möta avsevärda svårigheter att skilja mellan sinnessjukdom och sinnesslöhet, å ena, samt psykopati, å andra sidan. Nämnden finner det därför sannolikt, att nyssnämnda mening, enligt vilken grav psykopati måste likställas med sinnessjukdom, kommer att göra sig gällande i tillämpningen. Sker det, har man icke någon annan norm för gränsdragningen mellan otillräknelighet och annan själslig abnormitet än det sociala vårdbehovet. Frågan om bestämmande av sinnesbeskaffenheten blir då oupplösligt förknäppt med frågan om fastställande av den lämpliga behandlingsformen.

Möjligheten att inom fångvårdens ram bereda psykopater önskvärd vård har i vissa yttranden upptagits till närmare diskussion. *Sjukvårdsläkaren vid fångvårdens sinnessjukavdelning å Håga* har i detta hänseende anfört följande.

Läkarnas befogenheter på sinnessjukavdelningarna inom fångvården äro kringskurna av så många förordningar och föreskrifter, att deras roll i grunden blott är bifigurers; befogenheterna inom andra fångvårdens anstalter äro

praktiskt taget inga. Beredningen har ingenting att invända mot, att ledningen av de olika anstalterna med deras alltigenom abnorma klientel alltjämt helt handhaves av fångvårdsmän. Det fordras emellertid först och främst en för den ömtåliga vårduppgiften intresserad personal, som har kännedom om människor i allmänhet och psykiskt abnorma i synnerhet, vidare har ett lugnt, behärskat och smidigt, ehuru bestämt sätt, dessutom nödiga kunskaper i psykologi och sinnessjukvård, men då inte ens sinnessjukavdelningarna förfoga över sådan personal är det ingenting att förvåna sig över, att abnormanstalterna sakna dylik. Ännu finnes en del, åtminstone av den äldre personalen, som beter sig och handlar som om den vore en kombination av polis och militär.

Bortsett från beredningens inkonsekventa och som det vill synas felaktiga argumentering för att de s. k. psykopaterna icke skola kunna straffriförklaras, kommer i praktiken säkert flertalet av de kriminella psykopaterna att förr eller senare bli omhändertagna på sinnessjukavdelningarna inom fångvården, av det enkla skälet, att de icke kunna skötas av fångvårdsfolk. Beredningen har också insett detta, när den föreslagit uppförande av en från säkerhetsanstalten fristående sinnessjukavdelning vid Hall (Håga), men vore det då inte rationellare, att dessa psykopater redan från början omhändertoges på särskilda av läkare självständigt ledda, fristående anstalter, förslagsvis benämnda psykopatavdelningar. Det kan icke bestridas, att en del psykopater höra hemma i den egentliga sinnessjukvården, och dessa böra alltså kunna hänvisas dit. Men flertalet hör hemma på specialavdelningar och dessa skola självfallet stå under läkares ledning. Likaväl som de sinnessjuka och sinnesslöa bli föremål för straffrättslig särbehandling böra grava psykopater också kunna bli det.

Sjukvårdsläkaren vid sinnessjukavdelningen i Jönköping har för sin del förklarat, att det vore ett absurt påstående att fångvården skulle ha möjligheter att ge erforderlig vård åt bl. a. psykopater, så länge fångvårdens sinnessjukavdelningar vore så oändamålsenligt byggda och så länge arbetsmöjligheterna vore så minimala som nu. *Styresmannen för Lillhagens sjukhus i Göteborg* har anmärkt, att om man skulle organisera fångvårdens sinnessjukavdelningar rationellt och verkligen gå in för att där vårda psykopater av alla former, så skulle detta i personalhänseende och även i andra hänseenden kräva en utrustning, som närmade sig sinnessjukhusens. Det syntes därför mycket sannolikt, att om betänkandets planer verkställdes skulle man så småningom få en sinnessjukvård för psykopater inom fångvården vid sidan om statens andra anstalter för sinnessjuka. Om den personal, som man i betänkandet räknat med, d. v. s. läkare och vaktkonstaplar, vore den enda tillgängliga, så skulle säkerligen konsekvensen i praktiken bli den, att ett stort antal av de svårskötta psykopaterna icke skulle kunna skötas på fångvårdens anstalter, och resultatet bleve antingen vanvård eller också att dessa svårskötta psykopater med orostillstånd och förvirringar av reaktiv art finge sändas över till de statliga sinnessjukhusen.

Begreppet sinnessjukdom.

Såsom i det föregående antytts har i åtskilliga yttranden uttalats den åsikten att beredningen genom sitt förslag till ändrad lydelse av 5 kap. 5 § strafflagen åstadkommit en fast och säker gränsdragning i fråga om det straffria

området. Även vissa enskilda läkare ha uttalat, att de funnit den föreslagna lydelsen lämplig. *Sjukhuschefen vid Västra Marks sjukhus* har exempelvis anfört, att sinnessjukdom och sinnesslöhet vore begreppsmässigt klarare och från normalitet mycket lättare avgränsbara begrepp än psykopati. Därest området för straffriheten skulle utökas utöver sinnessjukdom och sinnesslöhet, t. ex. genom tillägg av uttrycket »annan psykisk abnormitet», skulle detta område bli lika diffust som för närvarande. Den distinkta begränsningen av straffrihetsområdet syntes vara en väsentlig vinst.

Beredningens uttalanden rörande innebörden av begreppet sinnessjukdom ha däremot i andra yttranden gjorts till föremål för skarp kritik. *Svea hovrätt* och *sinnessjuknämnden* ha påpekat, att begreppet sinnessjukdom inom andra lagstiftningsområden har en annan innebörd än vad beredningen angivit. *Svea hovrätt* har anfört följande.

Ordet sinnessjukdom förekommer i svensk lagstiftning i flera skilda sammanhang och i något växlande betydelse. Sålunda torde enighet mellan jurister och läkare råda därom, att begreppet ej får uppfattas på samma sätt då fråga är om hinder mot äktenskap eller ogiltighet av en ingången rättshandling som då det gäller behovet av vård på sinnessjukhus eller otillräknelighet för begånget brott. På sistnämnda båda områden, sinnessjuklagens och strafflagens, bör dock begreppet användas i samma bemärkelse. Härav följer, att om beredningens linje skall genomföras, jämkning måste ske av sinnessjuklagens hithörande bestämmelser (se särskilt 7, 8 och 17 §§) eller av beredningens förslag till ny lydelse av 5 kap. 5 § strafflagen eller ock på båda hållen. Nämnda förslag avser gärning, som någon begått under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, men såsom sinnessjukdom har vid intagning på sinnessjukhus även i viss utsträckning räknats psykopati. Om, såsom här alternativt ifrågasatts, svåra fall av psykopati, men endast sådana, skola likställas med sinnessjukdom, är det av vikt, att denna ståndpunkt kommer till klart uttryck i lagtexten.

Enahanda synpunkter ha närmare utvecklats av *sinnessjuknämnden*, som anfört följande.

Beredningens förslag ger begreppen sinnessjuk och sinnessjukdom en snävare innebörd än dessa ord hittills haft. Orden förekomma framförallt i sinnessjuklagen men ha där icke givits någon definition. Det enda stadgande, som kan giva någon ledning i fråga om sinnessjuklagens begreppsbestämningar i ifrågavarande hänseende är 7 §, där det heter, att vad i denna lag stadgas om sinnessjukdom och sinnessjuka skall i tillämpliga delar gälla beträffande sinnesslöhet och sinnesslöa. Då i lagen intet nämnes om psykopati och psykopater, skulle slutsatsen närmast bliva, att sinnessjuklagens stadganden endast anginge sinnessjuka och sinnesslöa, men att psykopater icke fölle under lagen.

Av 8 § i sinnessjuklagen framgår, att endast sinnessjuka må intagas på sinnessjukhus, och i 17 § stadgas bland annat att där sinnessjuk, som för vård intagits, blivit till hälsan återställd, han ofördröjligen skall utskrivas från sinnessjukhuset. Innebörden av dessa bestämmelser är, att ingen, som icke är sinnessjuk, skall mot sin vilja få intagas eller kvarhållas på sinnessjukhus. På grund av 7 § skall med sinnessjuk likställas sinnesslö. Men om psykopat nämnes intet, och härav skulle alltså följa att psykopater icke finge vårdas på sinnessjukhus.

Som framgår av beredningens utredning, vårdades den 31 december 1941

på statens sinnessjukhus 1 006 psykopater — inräknas häri det antal som vårdades på sinnessjukhus tillhörande städer, som övertagit hela sin sinnessjukvård, var antalet 1284. Av dessa voro en del straffriförklarade och andra intagna på egen, anhörigas eller myndigheters begäran. Dessa 1 284 patienter skulle alltså vårdas på sinnessjukhus i strid med gällande bestämmelser, om begreppet sinnessjukdom hade den innebörd, beredningen hävdar. Så kan dock ej vara fallet. Konung och riksdag ha tvärt om beslutat inrättande av psykopatavdelningar vid vissa sinnessjukhus, och Högsta domstolen har vid behandling av ärenden rörande straffriförklaring ej reagerat mot, att psykopater straffriförklarats och ansetts vara i behov av vård på sinnessjukhus. Den tolkning av begreppet sinnessjukdom, psykiatrici tillämpat, då de hänfört vissa former av psykopati till sinnessjukdom och icke sällan i konkurrensen om de otillräckliga platserna vid sinnessjukhusen ansett psykopaternas vårdbehov vara mer trängande än vissa i ordets snävre bemärkelse sinnessjuka patienters, har alltså ansetts riktig.

Enligt stadgad praxis omfattar sålunda begreppet sinnessjukdom i sinnessjuklagen även vissa slag av psykopati. Strafflagen 5 kap. 5 § och sinnessjuklagen torde gripa så in i varandra, att det icke är möjligt att låta begreppet »sinnessjukdom» hava en betydelse i förstnämnda lagrum och en annan i sinnessjuklagen. Beredningen vill emellertid nu, att begreppet sinnessjukdom i strafflagen 5 kap. 5 § icke skall få omfatta jämväl psykopati utan allenast sinnessjukdom i inskränkt bemärkelse. Då beredningen icke diskuterar, vilken inverkan denna betydelse av begreppet »sinnessjukdom» skulle få på samma begrepp i sinnessjuklagen, förefaller det nästan, som om beredningen icke observerat, att den brukat begreppet i strafflagen 5 kap. 5 § i en annan betydelse än i sinnessjuklagen. Därest sinnessjukdom i strafflagen får den betydelse, beredningen föreslagit, förefaller det vara naturligt, att sinnessjukdom även får samma betydelse i sinnessjuklagen. Härav skulle följden bliva, att även de icke straffriförklarade psykopaterna skulle betraktas såsom icke sinnessjuka och sålunda avföras från sinnessjukhusen. Detta skulle även bäst överensstämma med beredningens hela resonemang. Psykopaterna äro ju enligt beredningen icke sinnessjuka och icke i behov av vård å sinnessjukhus. Då beredningen emellertid icke nämner något om att de icke straffriförklarade psykopaterna skola avföras från sinnessjukhusen och omhändertagas på annat sätt — de torde ostridigt vara i behov av någon form av vård — måste man antaga att beredningen avsett att de icke straffriförklarade psykopaterna skulle få vara kvar å sinnessjukhusen. Detta synes nämnden inkonsekvent. Dessutom vill nämnden anmärka, att de icke straffriförklarade psykopaterna, vilka äro flera än de straffriförklarade, till stor del utgöras av enahanda klientel som de straffriförklarade. Om en psykopat kommer att bliva straffriförklarad eller ej beror ofta på en tillfällighet. Nämnden anser att de straffriförklarade och de icke straffriförklarade psykopaternas problem hänger så nära ihop att det måste avgöras i ett sammanhang. Beredningen har bortsett från de icke straffriförklarade. Nämnden hemställer om ny utredning, där psykopaternas problem i dess helhet upptages till behandling.

I andra yttranden, däri kritik likaledes framförts mot beredningens uttalanden rörande innebörden av begreppen sinnessjukdom och psykopati, har särskilt påtalats att beredningens gränsdragning mellan de båda begreppen leder till egendomliga konsekvenser. Medicinalstyrelsen har för sin del anfört följande.

Beträffande beredningens framställning av den psykiska abnormitetens huvudformer måste medicinalstyrelsen framhålla, att detta kapitel i betänkandet

från vetenskaplig synpunkt är mycket otillfredsställande. Så definieras sinnessjukdom som »en sjuklig förändring av själslivet av djupgående natur» och häri »skiljer sig sinnessjukdom från de konstitutionella abnormtillstånd». Beredningen understryker vidare, att »till sinnessjukdom hör ej endast vad som i dagligt tal kallas sinnessjukdom utan även psykiska personlighetsförändringar i samband med åldrandet eller efter hjärnskador, vissa neurotiska spänningstillstånd, tillfälliga omtöckningar och *andra tillstånd, vilka innebära en sjuklig förändring av själslivet*».

Denna definition av sinnessjukdom saknar allt stöd i psykiatrisk vetenskap och synes i hög grad bära improvisationens prägel. Vad först beträffar kriteriet »djupgående förändringar av själslivet» kan man fråga sig vad som exempelvis skall betraktas som mest djupgående, en lindrig depressiv förstämning vid den manisk-depressiva sinnessjukdomen eller tillståndet hos en hysteroid, känslökall och amoralisk psykopat. Vid definitionen av psykopati anföres, att hit räknas förutom konstitutionella brister på känslö- och viljelivets område sådana tillstånd, som ha sin grund i »sjukdomar och skador, som inträffat så tidigt i barndomen, att de blivit bestämmande för karaktärsutvecklingen». Om sålunda en person »tidigt i barndomen» haft exempelvis en encephalit, som »blivit bestämmande för karaktärsutvecklingen» så skall han betraktas som en psykopat, men enligt den givna definitionen på sinnessjukdom räknas dit »psykiska personlighetsförändringar» efter hjärnskador och »andra tillstånd, vilka innebära en sjuklig förändring av själslivet». I betänkandet anges till och med en psykisk personlighetsförändring efter epidemisk hjärninflammation (= encephalit) såsom hänförlig till sinnessjukdom. Som synes för alltså beredningens definitioner till den egendomliga konsekvensen, att en psykisk förändring efter encephalit i tidiga barndomen skulle räknas till psykopatierna men en encephalit i senare år (gräns ej angiven), med liknande förändringar skulle räknas till sinnessjukdom. Detta senare begrepp har för övrigt i betänkandet givits en så vid och obestämd innebörd, att dit kan räknas praktiskt taget vilka rubbningar som helst.

Psykopaterna utgöras av en synnerligen heterogen grupp abnorma, vilka i diagnostiskt avseende ofta erbjuda stora vanskligheter. I stort sett och med en viss schematisering kan påstås, att de omfatta dels en rad konstitutionella, ärftligt betingade abnormtillstånd, dels en stor grupp under livet förvärvade organiska defektstillstånd, där mestadels förändringar till följd av hjärnskador eller hjärnsjukdomar ligga till grund för rubbningen. Vissa psykiatriker räkna dit även en grupp svårt neurotiserade människor, där tillståndet kan sägas vara en produkt av konstitutionella brister och svåra miljöförhållanden. I det enskilda fallet är det ofta omöjligt att med full säkerhet avgöra vilken ätiologi, som föreligger. Man ställer diagnosen på den kliniska bilden och med hjälp av psykologiska och sociala kriterier. En encephalografisk undersökning kan eventuellt påvisa förändringar, som måste uppfattas som uttryck för en hjärnskada. Den påvisade psykopatologiska symtombilden kan då vara uttryck för denna skada, men behöver icke nödvändigt vara det. Avgörandet huruvida psykopati eller sinnessjukdom (enligt beredningens definitioner) föreligger i det enskilda fallet blir då beroende på den skäligen slumpartade omständigheten, om encephalografiska hjärnförändringar kunna påvisas eller icke, om dessa med vetenskaplig grad av visshet äro att anse som orsak till den påvisade psykiska rubbningen och på tidpunkten för dessa eventuella förändringars uppkomst. Beredningen hänför ju »tidigt i barndomen» uppkomna hjärnskador, som »verkat bestämmande på karaktärsutvecklingen» till psykopati och senare uppkomna hjärnskador med psykiska förändringar till sinnessjukdom.

Medicinalstyrelsen vill sålunda framhålla, att rubbningarnas ätiologi ofta

är synnerligen vanskelig att fastställa, och att diagnosen ofta måste ställas på symtombilden som sådan och på anamnesen. Det bör också observeras, att ett rent konstitutionellt lidande ofta är lika svårt som eller svårare än ett lidande till följd av vissa hjärnläsioner, och individens särställning i samhället betingas ingalunda av den olika ätiologi, som ligger bakom rubbningarna.

I själva verket har beredningen med sina definitioner själv frångått den uppställda normen att om möjligt icke angiva förutsättningarna för straffrihet med uttryck, som genom obestämdhet och tänjbarhet medgiva varierande och subjektiva tolkningar. Bortsett från den ohållbara förutsättningen att rubbningarnas ätiologi skall bli avgörande om den tilltalade skall straffriförklaras eller ej, vilket blir konsekvensen av beredningens definitioner, synes det även högst inkonsekvent att låta vissa konstitutionella brister såsom sinnesslöhet medföra straffrihet, under det andra konstitutionella brister såsom vissa psykopatier ej skulle kunna medföra straffrihet.

Sammanfattningsvis har medicinalstyrelsen beträffande beredningens förslag till nya tillräknelighetsbestämmelser anfört följande.

Mot beredningens förslag om nya tillräknelighetsbestämmelser synas många tungt vägande skäl kunna anföras. I motsats till strafflagberedningen anser medicinalstyrelsen att straffriheten icke bör fastläsas vid några fixa termer. Från medicinsk synpunkt synes befogat att som strafffrihetsgrund räkna sinnessjukdomar i kliniskt-vetenskaplig mening och vissa därmed jämställda tillstånd, svårare psykisk utvecklingshämning, hjärnsjukdomar, hjärnskador och svårare konstitutionella abnormiteter, som ge personligheten en markant särställning och som på ett avgörande sätt inverka på handlandet. Under hänvisning till vad som sålunda anförts får medicinalstyrelsen hemställa att frågan om tillräkneligheten blir föremål för en grundlig överarbetning med beaktande av de av styrelsen anförda synpunkterna, innan lagförslag i frågan framlägges.

Svenska psykiatriska föreningen och *svenska läkaresällskapet* ha likalades kritiserat beredningens uttalanden i nu förevarande hänseenden samt därvid anfört följande.

De termer beredningen använder sig av för att exemplifiera olika tillstånd av sinnessjukdom rymma mycken obestämdhet och stor tänjbarhet och äro i hög grad ägnade att framkalla subjektiva tolkningar, vilket ålt beredningen med rätta säger vara väsentliga brister, som böra bortelimineras. — — —

Såväl sinnesslöa som psykopater äro genom anlag eller tidigare hjärnskador utvecklingshämmande och defekta människor, även om defekten i den ena gruppen ligger på det intellektuella, inom den andra på det emotionellt-konativa planet. När beredningen nu föreslår att de förra böra straffriförklaras, men de senare straffas, så är detta en helt godtycklig uppdelning, vilken torde sammanhåga med den ålderdomliga, av nutida psykologi vederlagda uppfattningen att känslo- och viljelivet skulle ha mindre inflytande på människans beteende än förståndslivet.

Det framhålles i betänkandet, att psykiska abnormtillstånd med viss gemensam symtombild vid närmare och noggrannare undersökningar kunna visa sig tillhöra »en annan av de tre huvudgrupperna än man ursprungligen med hänsyn till symtombilden hade anledning antaga».

Detta är ett synnerligen viktigt påpekande, alldenstund det är en nästan alldaglig företeelse för en modernt utbildad psykiater, att han vid efterforskningar rörande psykopaters levnadsöden finner en encephaliti, ett skalltrauma

eller någon annan hjärnskada såsom orsak till den psykiska förändring hos individen, vilken gjort att han betraktats som psykopat. Då man finner en sådan orsak, säger beredningen, skulle individen icke längre vara att räkna till psykopaterna utan hans psykiska tillstånd torde »enligt här ovan angivna begreppsbestämning vara att räkna som sinnessjukdom».

Att genom lagbestämmelser undantaga psykopaterna från straffrihet under sådana förhållanden, då diagnosen psykopati ej är fastare grundad, kan icke vara riktigt, ty, som ovan sagts, måste diagnosen psykopati ändras, om vid noggrannare undersökning vissa omständigheter kunna påvisas som motivera en annan diagnos, vilken dessutom enligt beredningen bör föranleda straffrihet. Psykopatiproblemet är ett av psykiatriens mest aktuella problem och djuplodande arbeten hava de sista åren sett dagen både i vårt land och utomlands, varför man torde kunna räkna med som en möjlighet att problemet åtminstone praktiskt taget skulle kunna föras avsevärt närmare sin lösning. För närvarande är situationen den, att allt flera av dem som hittills gått under diagnosen psykopati tendera att vid närmare undersökning falla under en annan klinisk rubrik. Kan det då vara förnuftigt att, när så mycket rör sig och när brickorna byta plats, med lagskrivning fixera en uppfattning, som redan nu är minst sagt tvivelaktig och som i längden icke kan angivas genom lagstiftning utan endast genom vetenskapligt forskningsarbete. En lagändring som icke har någon annan grund att bygga på än de växlande diagnosernas flygsand kan icke vara vare sig motiverad eller tillräddig.

I det av *Sveriges läkarförbund* åberopade yttrandet av professor *Kinberg* har denne förklarat, att beredningens uttalanden rörande de medicinska frågorna icke kunde betraktas såsom uttryck för vetenskapens nuvarande åskådningar. I yttrandet har härom anförts:

Den av beredningen angivna vägledande principen för avfattningen av 5 kap. 5 § strafflagen att motverka »varierande och subjektiva tolkningar» frångår beredningen när den i betänkandet skall ange vad som skall menas med sinnessjukdom. Den i definitionen angivna differentia specifica, varigenom sinnessjukdom skall skiljas från varjehanda neurotiska tillstånd, defekter efter tidigare hjärnsjukdomar, narkomana tillstånd, s. k. psykopatier etc. är inadekvat och oanvändbar. En moralisk avtrubning efter en hjärnkontusion, vilken otvivelaktigt är en psykisk rubbning efter hjärnskada, kan sålunda omöjligt sägas vara mera djupgående än en »moral insanity» hos en »psykopat», förändringarna vid en hypoman psykos kan inte sägas vara mera djupgående än funktionsrubbningarna vid en svår hysteri o. s. v.

Vidare har i yttrandet beträffande möjligheten att bota psykopati anförts följande.

Genom att överdriva den radikala, d. v. s. kausala terapins möjligheter i fråga om sinnessjukdomarna och bestrida dess existens i fråga om »psykopaterna» har beredningen åstadkommit en konstlad motsättning som saknar erfarenhetsgrund. Den radikala terapins användning i fråga om sinnessjukdomarna är ännu dess värre ytterst begränsad. Om man vill beteckna den nya chockbehandlingen (elektrochock, insulinchock o. s. v.) såsom »radikal» så använder man termen på ett missledande sätt. Ty denna terapi är visserligen högst ingripande, vilket kanske populärt och litet slarvigt kan översättas med radikal, men vad som sker vid denna terapi är ännu okänt och det måste också tills vidare starkt ifrågasättas om den är radikal i meningen kausal. Å andra sidan är »psykopati» icke en sjukdomsenhet med känd etiologi och nosologi. Det är i stället en provisorisk nominaldiagnos för ett

antal psykiska rubbningar vilkas natur och ursprung är okända. Det finns för närvarande tre hypoteser angående »psykopatins» natur. Enligt den första skulle den vara en arvsbetingad utvecklingsrubbning, analog med den äkta oligofrenin, men med den skillnaden att den drabbar icke hjärnsubstratet för de kognitiva funktionerna utan i stället den emotionellt-konativa sfären. Enligt en andra hypotes är åtminstone vissa »psykopatier» ingenting annat än tidiga neurostillstånd som fixerats, alltså tillstånd framkallade genom miljöinverkningar på särskilt disponerade individer. Enligt den tredje hypotesen utgöres vissa »psykopatier» av defekter, eventuellt kombinerade med utvecklingsrubbningar, efter encephaliter och andra hjärnskador. Några objektiva stöd, genom hjärnpatologiska fynd, för den första hypotesen finns såvitt jag känner inte. Däremot är det otvivelaktigt att vissa former av »psykopati» beror på en neurotisk utveckling, liksom också att vissa former sammanhänger med hjärnskador av olika slag.

När beredningen helt framt påstår att någon radikal behandling av psykopati inte står till förfogande är detta en sanning med modifikation. Fall av »psykopati», vilka i själva verket äro fixerade neurotiska tillstånd, äro kända. där en rationell, kausal, terapi »löst» neurosen och sålunda hävt psykopatin. Nyare undersökningar över lätta encephaliter i anslutning till banala virus- och andra infektionssjukdomar synes också ge vid handen att dylika tillstånd, om de inte inträffat under barna- och uppväxtåren och givit upphov till en bestående utvecklingsrubbning, kan vara botbara eller åtminstone förbättringsbara genom medicinsk terapi (huruvida denna är radikal eller inte torde i detta sammanhang vara utan betydelse). I varje fall måste beredningens slutsats att psykopaterna på grund av bristen på radikal medicinsk terapi bör överlämnas åt straffverkställighetsbehandling bestämt avvisas såsom felaktig.

Att gränsdragningen mellan sinnessjukdom och psykopati icke kan ske på det sätt beredningen tänkt sig hävdas jämväl i åtskilliga andra yttranden. *Sinnessjuknämnden* har härutinnan anfört följande.

Därest psykopati icke skulle motivera straffrifyrklaring, torde gränsdragningen mellan psykopati och sinnessjukdom, såsom den bestämts av beredningen, i många fall leda till icke önskvärda konsekvenser. Den psykopati, som har sin grund i ärftliga anlag eller i under den tidigaste barndomen ådragna skador på hjärnan, som ej medföra kliniskt påvisbara, organiska förändringar, betecknas även av beredningen som psykopati. De sjukdomstillstånd, som förete exakt samma psykiska rubbningar som föregående, men där en skallskada eller hjärnsjukdom kan påvisas, äro däremot enligt beredningen att beteckna såsom sinnessjukdom. Det synes nämnden snarare föreligga större skäl till straffrifyrklaring i det förra fallet, där den psykiska rubbningen måste anses vara mer djupgående och fixerad, än i det senare. Det torde i detta sammanhang böra erinras om den utveckling på detta område, som psykiatrien de senaste decennierna genomgått, och som medfört, att ett stort antal patienter, förut betecknade som psykopater, med förfinade diagnostiska metoder visat sig vara akuta eller kroniska encephaliter (hjärninflammationer).

Ur rättssynpunkt kan det ej anses tillfredsställande med en gränsdragning som den föreslagna, där den undersökande läkarens tillgång till eller avsaknad av modernaste diagnostiska utrustning blir utslagsgivande för, om en person med psykiatriskt fastställbara djupgående rubbningar inom känslo- och viljelivets område skall straffas eller straffrifyrklaras. *Sinnessjuknämnden* kan därför icke godtaga den föreslagna gränsdragningen.

Bland de enskilda läkare som yttrat sig i förevarande fråga har *sjukhuschefen vid Sidsjöns sjukhus* anfört följande.

Beträffande genesen av den psykiska abnormitet, som går under samlingsbegreppet psykopati, antages ju denna vara av konstitutionell, oftast medfödd och vanligen ärftlig natur. Under detta begrepp ha emellertid kommit att hänföras en mängd till sin art mycket oklara tillståndsbilder, av vilka många förete tecken på att vara organiskt betingade. Svårigheten att i dessa subtila ting ställa säkra diagnoser och frånvaron, med nuvarande tekniska hjälpmedel, av mera påtagliga neurologiska symtom ha emellertid lagt hinder i vägen för en rationellare och mera differentierad sjukdomssystematik på detta område. Därmed är emellertid ingalunda sagt, att icke en kommande mera förfinad diagnostik bland de s. k. psykopatierna kommer att utmönstra psykopatologiska tillstånd, som bevisligen ha sin orsak i laesionella hjärnförändringar, liksom redan nu en hel del psykopatier börjat igenkännas som encephaliter.

Med skäl kunde man tala om en varierande bedömning av brottslingen i rättspsykiatriskt avseende, om uppfattningen av hans ansvarighet för sina gärningar gjordes avhängig av den medicinska vetenskapens skiftande ståndpunktstagande till frågan om den laesionella genesen av vissa psykopatologiska fenomen. Helt oberoende av detta måste man också säga sig, att många fall av »rena» psykopatier uppvisa större deformation av den psykiska totalpersonligheten än en hel del organiskt betingade rubbningar, som annars uppvisa vissa beröringspunkter (t. ex. encephaliter).

I yttrandet har på grundval av det anförda föreslagits följande lydelse av 5 kap. 5 § strafflagen:

Ej må någon fällas till ansvar för brottslig gärning, om han vid brottets begående varit sinnessjuk eller sinnesslö eller befunnit sig i annat psykiskt abnormtillstånd, som med hänsyn till inflytandet på den rättsliga handlingsförmågan är att jämställa med sinnessjukdom eller sinnesslöhet.

Vidare har i yttrandet beträffande den föreslagna lydelsen anförts följande.

De farhågor för en alltför vid tillämpning av otilräkneligparagrafen, som på grund av vad strafflagberedningen anförte kunde hysas, torde, om ej undanröjas, så dock förlora en del av sin tyngd, om det på olika sätt klargöres, att paragrafen i fråga med avseende på dess senare del bör ges en restriktiv tolkning. En sådan utveckling kommer eventuellt också att gynnas av den föreslagna omläggningen av formerna för sinnesundersökning av brottslingar.

Sjukhuschefen vid Ulleråkers sjukhus, professor B. Jacobowsky, vars yttrande, såsom tidigare nämnts, är i huvudsak lika lydande med det av *medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala* avgivna, har i förevarande hänseende anförte följande.

Beredningen har ansett sig böra innefatta »psykiska personlighetsförändringar efter hjärnskador» och andra tillstånd, vilka innebära en sjuklig förändring av själslivet, bland straffrihetsgrunderna. Då man på senare tid med hjälp av encephalografiska undersökningsmetoder vid psykopatiska tillstånd kunnat påvisa hjärnförändringar, vilka uppfattats såsom orsaker till psykopatiska karaktärsanomalier, torde uppenbarligen vissa fall av psykopatisk personlighetsanomali alltjämt med stöd av de föreslagna bestämmelserna kunna betraktas såsom straffrihetsgrund. Redan denna omständighet

gör, att beredningens förslag att undantaga psykopatien från straffrihetsgrunderna förefaller diskutabelt. Man torde ock böra göra klart för sig, att det i de anförda fallen uppenbarligen icke blir psykopatiens sociala yttringar, rubbningens »svårighetsgrad», brottsaffinitet, brottslingens mottaglighet för och tolerans för straff m. m. som i det enskilda fallet skulle avgöra om strafffrihet kan komma i fråga, utan den skäligen slumpartade omständigheten, huruvida encephalografiska hjärnförändringar kunna påvisas eller icke.

Det bör här även erinras om att man inom vissa psykiatriska skolor, i Sverige inom den s. k. Lundaskolan, i stigande utsträckning anser sig kunna föra tillbaka s. k. neurotiska och asteniska tillstånd på lätta encephaliter. alltså lätta infektiöst orsakade hjärnskador. I samband därmed har begreppet »organisk», »läsionell» rubbning undergått en icke förutsedd utvidgning inom den psykiatriska diagnostiken. Den straffrättsliga konsekvensen av dessa iakttagelser låter sig givetvis ännu icke överskådas, men, såvitt jag kan se, skulle dylika fall, när de kunna visas vara av organisk natur, även om de psykiska symtomen äro av allra lättaste slag, såsom varande »personlighetsförändringar efter hjärnskador», innefattas i de tillstånd som utgöra straffrihetsgrunder i enlighet med de av beredningen deklarerade principerna.

I detta sammanhang må anmärkas, att *medicinska fakulteten vid universitetet i Lund*, vars yttrande grundar sig på ett av professorn H. Sjöbring till fakulteten avgivet förslag, anført följande.

Erfarenheten visar, att den svårighet att anpassa sig som leder till asocialitet och kriminalitet i största utsträckning har sin orsak i sjuklig förändring av hjärnan. En själsligt frisk person kan otvivelaktigt under särskilda pressande yttre förhållanden göra sig skyldig till brottslig handling. Men liksom även lindriga former av själslig svaghet och sjukdom, s. k. neuroser och psykopatier, i enlighet med mina undersökningar övervägande visa sig beroende på hjärnskada av ena eller andra arten, så måste man räkna med, att icke blott hos de svårt sjuka brottslingar, för vilka sinnessjukvård står som den givna behandlingen, utan också hos en större del av s. k. psykopater och personer, som behandlas med straff som fullt tillräkneliga, en sådan sjuklig förändring med verklig hjärnskada är att uppfatta som väsentlig orsak till kriminaliteten.

T. f. sjukhuschefen vid Vipeholms sjukhus har i nu förevarande hänseende anført följande.

Genom att i begreppet sinnessjukdom godtyckligt inrymma sjukdomstillstånd, som icke bruka föras dit, och utesluta andra, som borde höra dit, har beredningen själv kränkt den i betänkandet uppställda normen att om möjligt icke angiva förutsättningarna för straffrihet »med uttryck, som genom obestämdhet och tänjbarhet medgiva varierande och subjektiva tolkningar». Denna ideala fordran har icke heller kunnat upprätthållas, när beredningen försökt att dra upp gränslinjen mellan sinnessjukdom och psykopati. Det finns i betänkandet åtskilliga exempel på artificiella och godtyckliga gränsdragningar. Till psykopati — ett begrepp som lyckligtvis icke användes i förslaget till lagtext — räknas bl. a. »bestående brister på vilje- och känslolivets område, som framför allt framträda i oförmåga eller svårighet att anpassa sig i samlevnaden med andra människor och som hava sin grund i ärftliga anlag eller i sjukdomar och skador, som inträffat så tidigt i barn domen, att de blivit bestämmande för karaktärsutvecklingen».

Jag förmodar att beredningen till psykopati av detta slag vill hänföra

sådana defekttillstånd, som drabba bl. a. spädbarn efter skallskador och encephaliter. Men hur skall ett sådant tillstånd rättspsykiatriskt bedömas, om det drabbar en 6-åring, en 12-åring, en 15-åring eller en vuxen person? Från vilken ålder åstadkomma hjärnskador icke längre psykopatiska tillstånd? I betänkandet framhålles uttryckligen att personlighetsförändringar efter infektioner och hjärnskador skola medföra straffrihet. Då de nämnda skadorna kunna ge upphov till markanta karaktärsförändringar — t. ex. genom uppträdandet av retlighet, slapphet, hållningslöshet, som bl. a. kan ta sig uttryck i alkoholmissbruk eller kriminalitet — vid vilken ålder som helst, framstår beredningens förslag till boskillnad mellan sinnessjukdom och psykopati och därmed också gränsdragningen mellan området för straffrihet och straffbarhet som rent konstlat och godtyckligt. Den praktiska tillämpningen av den föreslagna s. k. otillräknelighetsparagrafen i strafflagen skulle leda till helt andra kriminalpolitiska konsekvenser än beredningen avsett, för så vitt icke rättspsykiatrisk praxis, såsom nu redan är fallet, utvecklas oberoende av innehållet i lagparagraferna. Men vid sådant förhållande saknas anledning att utbyta en obsolet lag mot en annan dylik.

Styresmannen för Lillhagens sjukhus i Göteborg har likaledes framhållit, att de psykiska abnormtillstånd som uppkomme efter skallskador ofta till symtombilden överensstämde med ursprungliga psykopatiska abnormtillstånd. Likartade uttalanden ha gjorts av andra läkare. Även från icke-medicinskt håll har ifrågasatts, huruvida den av beredningen tänkta gränsdragningen mellan sinnessjukdom och psykopati ginge att upprätthålla i den praktiska tillämpningen. Uttalanden av denna innebörd ha gjorts av styrelsen för *föreningen Sveriges stadsdomare* samt av vissa *ledamöter av Göteborgs rådhusrätt*.

Beredningens uttalanden rörande innebörden av begreppet sinnessjukdom ha föranlett även andra erinringar än sådana som ha avseende å gränsdragningen mellan sinnessjukdom och psykopati. Styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* har förklarat sig visserligen tillstyrka beredningens förslag, att området för straffriheten skulle begränsas till sinnessjuka och sinnesslöa, men samtidigt framhållit, att man genom denna begränsning näppeligen kunde anses ha angivit förutsättningarna för straffrihet på ett så exakt sätt att varierande och subjektiva tolkningar kunde anses uteslagna. De fall, där det allmänna rättsmedvetandet starkt reagerat mot straffriförklaring, hade enligt styrelsens uppfattning mindre varit sådana, där intellektuellt undermåliga eller psykopater hänförts under 5 kap. 5 § strafflagen, utan snarare sådana där den psykiatriska sakkunskapen förklarat vederbörande sinnessjuk. Styrelsen räknade med att även med den begränsning av straffrihetens område som beredningen föreslagit en viss bristande enhetlighet i bedömningen komme att göra sig gällande.

I andra yttranden har anförts att det av beredningen föreslagna sinnessjukdomsbegreppet snarare vore för vidsträckt än för snävt. *Socialstyrelsen* har sålunda yttrat, att beredningen till begreppet sinnessjukdom hänfört en hel del psykiska tillstånd, som varken »i dagligt tal» eller enligt aktuell vetenskaplig åskådning torde hänföras dit. Den av beredningen åsyftade klara avgränsningen gentemot de psykopatiska fallen vore sålunda mera skenbar

än reell. Hovrätten för Övre Norrland har anført, att beredningen med uttrycket sinnessjukdom syntes ha avsett ett psykiatriskt fackbegrepp, som icke överensstämde med i samhället rådande föreställningar om vad som menades med sinnessjukdom. Det kunde tänkas att både domstolar och allmänhet komme att ställa sig oförstående inför ett utlåtande, vilket såsom sinnessjuk betecknade en person, som lede av åldersdomssvaghet eller som vid brottstillfället på grund av speciella yttre omständigheter befunnit sig i ett tillfälligt omtöckningstillstånd som han sedermera övervunnit. Hovrätten ifrågasatte fördenskuil om det icke vore bättre att vid lagrummets avfattande utgå från det allmänna språkbruket. *Sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus* har givit uttryck åt enahanda uppfattning. Vidare har *sjukhuschefen vid Ulleråkers sjukhus*, vars yttrande såsom förut nämnts är i huvudsak lika lydande med det av *medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala* avgivna yttrandet, i nu förevarande hänseende anført följande.

Beredningen har ersatt den föråldrade och för nutidens läkare knappast ens helt begripliga formuleringen i den paragraf, som upptager straffrihetsgrunderna, med en tidsenlig, allmänt vedertagen psykiatrisk terminologi, och denna förändring kan förvisso sägas vara i hög grad av behovet påkallad. I formellt avseende har obestriddigen det anförda syftet nåtts. Men erfarenheten visar att en rad själsliga abnormtillstånd, vilka icke innefattas vare sig i begreppet sinnessjukdom eller sinnesslöhet, med fog kunna åberopas såsom straffrihetsgrunder, och alltjämt också betraktas såsom sådana. Beredningen, som icke ifrågasatt riktigheten av denna uppfattning, har därför framhållit, »att till sinnessjukdom hör ej endast vad som i dagligt tal brukar kallas för sinnessjukdom utan även psykiska personlighetsförändringar i samband med åldrandet eller efter hjärnskador, vissa neurotiska spänningstillstånd, tillfälliga omtöckningar och andra tillstånd, vilka innebära en sjuklig förändring av själslivet». De uppräknade, med sinnessjukdom jämställda tillstånd, vilka även framdeles skola gälla såsom straffrihetsgrunder, sammanfalla i allt väsentligt med de tillstånd, som enligt min uppfattning böra utgöra laglig grund för exculpering av brottslingar. Men det torde å andra sidan vara uppenbart att beredningen, genom att giva begreppet sinnessjukdom denna mycket vida och i sin avgränsning ytterligt obestämda innebörd, knappast kan sägas ha lyckats i sina strävanden att giva bestämmelserna rörande de psykiatriska straffrihetsgrunderna »en sådan utformning, att osäkerhet icke behöver råda om deras innebörd». Enligt min mening öppnar den obestämda och tänjbara innebörd, beredningen givit begreppet sinnessjukdom, så stora möjligheter till osäkerhet, subjektivitet och godtycklighet vid tillämpningen av ifrågavarande lagrum, att det förefaller mig riktigare att formulera paragrafen så, att de med sinnessjukdom jämställda tillstånden uttryckligen inbegripas i dem som skola utgöra straffrihetsgrund och mera distinkt preciseras. Från den nu anförda synpunkten kan jag icke heller betrakta det såsom någon vinst, att beredningen slopat paragrafens andra del, som, i den mån de föråldrade termerna äro möjliga att tolka, ansetts äsyfta mera övergående, kortvariga psykiska sjukdomstillstånd.

Sinnessjuknämnden har anført följande.

Beredningens uppfattning leder till en uppdelning av de psykiska sjukdomstillstånden, som i vissa fall strider mot den allmänt gängse. Som exempel kan nämnas att beredningen hävdar, att neurotiska tillstånd äro att anse såsom sinnessjukdom i ordets av beredningen föreslagna snävare bemärkel-

se, och att neuroserna »missvisande» hänföras till psykopatierna i en del fall. Denna »missvisande» uppfattning av neuroserna torde dock företrädas av ett stort antal psykiatrici och även av den allmänna lekmanuuppfattning, som beredningen genomgående fäster stort avseende vid. Kleptomana och pyromana handlingar, som bottna i nervösa spänningstillstånd, betecknas av beredningen som sinnessjukdom, medan åtskilliga psykiatrici anse dem höra till psykopatiernas grupp.

Överhuvud anser nämnden det farligt att genom lagbestämmelser söka alltför hårt låsa fast rättspsykiatrien vid en åskådning, som vid en viss tidpunkt företrädes av psykiatrici. Så mycket farligare finner nämnden det vara att fastlåsa rättspsykiatrien vid de av beredningen framförda åskådningarna, vilka visserligen för närvarande hava förespråkare bland psykiatrici men vilkas förespråkare dock utgöra allenast ett ringa fåtal av psykiatrici. Psykiatrien befinner sig i stark utveckling, under vilken olika åskådningssätt bryta sig mot varandra, meningsskiljaktigheter, som kunna väntas bli till gagn för vetenskapens utveckling på lång sikt. Nämnden kan ur denna synpunkt ej finna den av beredningen föreslagna formuleringen av 5 kap. 5 § strafflagen tillfredsställande.

Sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus och t. f. sjukhuschefen vid Vipeholms sjukhus ha jämväl påtalat, att beredningen utsträckt begreppet sinnessjukdom att omfatta psykiska undantagstillstånd som varken i dagligt tal eller i vetenskapligt psykiatriskt språkbruk hänfördes dit. Den senare har därvid tillagt följande.

En brottstalstrande neuros av »djuptgående art» skall enligt beredningens betänkande kunna medföra strafffrihet. Men detta är orealiserbart med tillämpning av den föreslagna formuleringen. Neuroserna ha mig veterligen aldrig vare sig i dagligt tal, i juridiskt språkbruk eller i vetenskapligt sammanhang räknats som sinnessjukdom. Detsamma gäller skullskadorna, många defekt- eller sjukdomstillstånd efter meningit, encephalit, polio-myelit etc., vilka dock i flertalet fall medföra strafffrihet. I detta sammanhang må framhållas den faktiska felaktigheten i de sakkunnigas påstående att neuroserna ha en jämförelsevis ringa betydelse som orsak till kriminalitet. Man finner tvärtom, som bl. a. påpekats av Kinberg och av Gerle i en nyligen ventilerad gradualavhandling om mordbrännare, mycket ofta neurotiska tillstånd bakom brott.

Sistnämnda förhållande har påpekats jämväl av *sjukhuschefen vid Frösö sjukhus*, som i sitt yttrande anført följande.

I beredningens motivering framhålles, att som sinnessjukdom skall räknas exempelvis vissa neurotiska spänningstillstånd, tillfälliga omtöckningar och andra tillstånd, vilka innebära en sjuklig förändring av själslivet. Med en sådan tolkning blir den avsedda, strikta begränsningen av strafffrihetsområdet helt illusorisk. Det är särskilt anmärkningsvärt, att de neurotiska spänningstillstånden endast omnämnts i förbigående, då denna art av själsrubbnings spelar en mycket stor roll, när det gäller brottsliga handlingar. Det gäller här en kategori människor, som varken kunna betecknas som psykopater eller sinnessjuka i vanlig mening utan som lida av vissa brister i den psykiska konstitutionen, vilka falla under beteckningen neuroser. Med den utomordentligt stora utbredning, som neuroserna numera ha, blir detta en faktor, som man mycket ofta får ta med i räkningen vid bedömandet av tillräkneligheten. Då neuroser finnas av alla möjliga grader, från enkla neurastenier

till grava psykoneuroser, även bland personer, som av omgivningen anses friska, blir det svårt att i det enskilda fallet träffa ett avgörande, som kan tillfredsställa såväl läkarens som juristens och allmänhetens synpunkter. Det torde väl knappast kunna sättas ifråga, att neuroser i och för sig får tas som tillräcklig grund för straffrifyrkylarung, men i samband med andra omständigheter måste de ofta tagas med i räkningen vid bedömandet. För att kunna tala om ett neurotiskt spänningstillstånd fordras det, att det föreligger en aktuell psykisk konflikt, det vill säga, att vederbörande befinner sig i en konfliktsituation, ur vilken han icke på normalt sätt förmår finna utlösning genom handling. Dylika konfliktsituationer förekomma mycket ofta som psykologisk bakgrund för lagövertredelser, och det blir då ingenting ovanligt, att brottslingen handlat under inflytande av ett sjukligt neurotiskt spänningstillstånd, som till väsentlig del haft sin normalpsykologiska orsak i den aktuella konfliktsituationen. Om man i begreppet sinnessjukdom måste innefatta sådant som neurotiska spänningstillstånd, lämnas således fältet öppet för en helt godtycklig tolkning, med gränsen flytande mot olika psykiska undantagstillstånd, som ha karaktären av normalpsykiska reaktioner. På grund därav är det fara värt, att den föreslagna, enkla och strikta formuleringen av 5 § leder till ökad oklarhet i den praktiska tillämpningen. Enligt min uppfattning är det principiellt felaktigt att i en lagtext använda begreppet sinnessjukdom i en annan betydelse än ordet har i det allmänna språkbruket. Det vore därför lyckligt, om lagtexten kunde kompletteras, så att den i motiveringen förutsatta tolkningen i princip anges.

Rörande beredningens uttalande att vissa nervösa spänningstillstånd borde inbegripas under begreppet sinnessjukdom har vidare professor *Kinberg* yttrat, att förmodligen inte bara domare och nämndemän utan även flertalet psykiatrer vore villrådiga om vilka »nervösa spänningstillstånd» som skulle betraktas såsom sinnessjukdom, liksom det vore oklart vad »tvångspsykos» egentligen skulle betyda.

Såsom ovan återgivits har *sjukhuschefen vid Ulleråkers sjukhus* liksom *medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala* funnit sig icke kunna tillstyrka, att det nuvarande stadgandet om straffrihet vid övergående psykisk abnormitet helt får utgå. *Medicinalstyrelsen* har för sin del uttalat samma åsikt. *Stockholms rådhusrätt* har likaledes avstyrkt förslaget i denna del samt anført:

Det må ifrågasättas, om icke beredningen åt begreppet sinnessjukdom givit en alltför vid innebörd genom att — i strid mot vanligt språkbruk — dit räkna vissa i andra stycket av nu gällande SL 5: 5 avsedda tillstånd av höggradig affekt eller eljest av övergående natur, såsom feberomtöckningar och andra akuta förvirringar. Beredningen synes knappast hava anført bärande skäl för sin ståndpunkt härutinnan. Rådhusrätten har för ej länge sedan med tillämpning av andra stycket av SL 5: 5 straffrifyrkylarat en tilltalad, som, om-töcknad av ett slag i huvudet, begått brottslig gärning men kort därefter åter-vunnit normal sinnesförfattning. Att beteckna dennes tillstånd vid gärningens begående såsom sinnessjukdom förefaller åtminstone den icke medicinskt skolade vara oegentligt. Rådhusrätten vill förorda, att den föreslagna lydelsen av SL 5: 5 erhåller ett tillägg av innebörd att straff ej skall följa å gärning. begången av den som utan egen skuld tillfälligtvis befann sig i sådant sinnessstillstånd, att han fullständigt saknade insikt om sin handlingens betydelse eller förmåga att handla efter sin vilja (se strafflagskommissionens år 1923

avgivna betänkande). Därest ett dylikt tillägg liksom hittills finge sin plats i ett andra stycke, som i förekommande fall citerades i uppgiften till straffregistret, kunde därmed vinnas den fördel att, då en enligt samma stycke straffriförklarad åter ställdes under tilltal, en ibland obehövlig sinnesundersökning undvekes.

Även *hovrätten över Skåne och Blekinge* har, under erinran att i rättstillämpningen andra stycket i 5 kap. 5 § strafflagen tolkats sålunda, att strafffrihet medgivits även i fall där den iråkade sinnesförvirringen icke haft sin grund i någon psykisk abnormitet hos gärningsmannen, funnit det böra övervägas att genom uttryckligt stadgande såsom strafffrihetsgrund bibehålla sinnesförvirring som icke bottnar i psykisk abnormitet. *Justitiekanslersämbetet* har i detta hänseende anfört:

Det torde förekomma fall, där även en icke sinnessjuk person i en synnerligen kritisk situation, som synes påkalla ett handlande, i sådan grad förlorar förmågan att bedöma innebörden av och det olagliga i dylik handling, att ådömande av ansvar skulle kunna te sig stötande. Även om sådana fall skulle vara ytterst sällsynta, kan en hänvisning till användande av nådinstitutet likväl i det särskilda fallet framstå som otillfredsställande. Detta torde exempelvis bliva händelsen, om gärningen är att hänföra till sådant lagrum, att häktning är obligatorisk.

Slutligen må anmärkas, att *socialstyrelsen* ansett det som en oegentlighet att beredningen icke upptagit frågan om det normala alkoholrusets straffrättsliga betydelse till reglering.

Begreppet sinnesslöhet.

Rörande sinnesslöhet såsom grund för strafffrihet har professor *Kinberg* anmärkt, att i vissa författningar rörande äktenskapsrättsliga förhållanden sinnesslöhetens övre gräns angivits ligga strax under den normale 15-åringens psykiska utvecklingsnivå, och att användandet av termen sinnesslöhet i förevarande sammanhang därför vore olyckligt. *Sjukhuschefen vid Källshagens sjukhus* har i anledning av vad beredningen anfört om sinnesslöhet såsom strafffrihetsgrund gjort följande uttalande.

Det måste vara olämpligt, att gränsdragningen mot debiliteten skall ha ett så avgörande inflytande på den kriminalpolitiska behandlingen av de imbecilla: det är alldeles samma slags människor, som i ena fallet skola sorteras in under sinnesslöbeteckningen och straffriförklaras och i andra fallet hamna under fångvården såsom debila psykopater. Läkaren skall i sitt utlåtande utsäga, att vederbörande är sinnesslös, och domaren skall ha svart på vitt på, att han också är det, d. v. s. att hans intelligensålder ligger vid eller under 12 år, ty ligger den högre, måste vederbörande räknas som debil och kan därmed icke bringas att gälla som sinnesslös; dock är det precis samma slags psykiskt efterblivna människor, som av nyckfulla anledningar stundom nå både 13 års intelligensålder och däröver; så t. ex. har jag som läkare vid jordbrukshem för psykiskt efterblivna kunnat iakttaga, att en stor procent av skyddshemseleverna när en intelligensålder av mer än 12 år, möjligen beroende på den drill, träning och särskilt effektiva undervisning dessa individer ofta bli föremål för vid sinnesslöanstalter och skyddshem. Klientelet vid Källshagens sjukhus' imbecillavdelning skulle enligt de föreslagna anord-

ningarna klyvas upp efter denna konstlade indelning sinnesslö och debil, och kategorien debila skulle icke längre komma i fråga för vård där, fastän de hittills med fördel vårdats här; klientelet har hittills straffriförklarats på grund av »bristande psykisk utveckling» oavsett om det gällt imbecilla eller debila.

Kausalsamband mellan abnormiteten och gärningen.

Det av beredningen uppställda kravet att kausalsamband skall föreligga mellan den psykiska abnormiteten och den brottsliga gärningen för att strafffriförklaring skall kunna ske har i en del yttranden gjorts till föremål för särskilda uttalanden. *Karolinska institutets lärarkollegium* har i detta hänseende anfört följande.

Vid första påseendet kan detta krav väcka betänkligheter med tanke på de stora svårigheter, som ofta äro förenade med att leda dylikt samband i bevis. En dylik fordran har hittills uppställts blott i civilrättsliga frågor. Varje rättspsykiater, som sysslat med civilrättsliga utredningar, vet väl, vilka besvärigheter det kan erbjuda att leda ett dylikt kausalsamband i bevis på ett sådant sätt, att domstolarna anse sig kunna acceptera slutledningen.

Emellertid framgår av beredningens motivering, att det i lagen antydda kausalsambandet endast undantagsvis torde behöva beröras. Beredningen anser nämligen att i regel dylikt samband föreligger vid mera grava former av sinnessjukdom och sinnesslöhet, varför det nytilkomna kravet på kausalsamband skulle sakna större praktisk betydelse. Endast i sådana fall, beträffande vilka det synes tveksamt, om sinnessjukdom föreligger eller ej, skulle läkaren behöva gå in på bevisföringen. Det må erinras om att i rättspsykiatrisk praxis redan förfarits på dylikt sätt, i det att läkaren vid mer tveksamma abnormtillstånd gärna understrukit sambandet mellan individens särdrag och den åtalade gärningen.

Under förutsättning att kausalsambandet icke behöver klarläggas i vidare utsträckning än beredningen framhållit i sin motivering, synes icke skäl föreligga till invändningar.

Sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus har intagit en liknande ståndpunkt, då han förklarat att från praktisk synpunkt intet vore att erinra mot vad beredningen i förevarande avseende anfört. Däremot har *medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala* liksom *sjukhuschefen vid Ulleråkers sjukhus* ställt sig avvissande samt därvid anfört följande.

Ehuru i många fall kausalsammanhang kan påvisas, förekomma givetvis fall, då så icke är möjligt. Då de sinnessjukas strafffrihet till väsentlig del är motiverad av de rent medicinska skälen, att den sinnessjuka brottslingen bör erhålla den sjukvård hans tillstånd kräver, att han icke bör utsättas för ett frihetsstraff, som på grund av hans sjukdom i allmänhet icke kan beräknas medföra den med straffet avsedda verkan, och att han på grund av sin sjukdom ofta är straffintolerant, lär man knappast kunna göra gällande att medicinska skäl giva anledning att uppställa krav på kausalsamband; ur medicinska synpunkt har man tvärtom anledning kräva att den sinnessjuka brottslingen under alla förhållanden frias från straff och beredes den sjukvård, hans tillstånd fordrar, oavsett om kausalsamband mellan den själsliga rubbningen och det begångna brottet kan påvisas eller ej. Beredningen har ansett att »med den omfattning begreppet sinnessjukdom numera har och den betydelse, som även lindrigare psykiska sjukdomstillstånd kunna hava såsom orsak till brott, måste det mången gång leda till otillfredsställande

resultat, om någon åtskillnad icke finge göras mellan de brottsliga tendenser vilka hava sin grund i sjukdomstillståndet och de, vilka äro därav oberoende. Denna synpunkt kan äga giltighet när det gäller vissa gränsfall, vilka ej kunna rubriceras såsom sinnessjukdom i teknisk mening, nervösa spänningstillstånd o. s. v. Men när det däremot gäller de lättare begynnelsestadierna av de vanligaste psykiska sjukdomarna, såsom schizofreni, dementia senilis, dementia arteriosclerotica, eller alkoholdemens, vilka diagnosticeras, t. ex. hos gamla återfallstjuvar eller andra notoriska kriminella, är en straffrifyrklaring alltid indicerad, även om något kausalsammanhang mellan den habituella brottsligheten och den incipienta sjukdomen icke kan ledas i bevis. Flertalet brott vid sinnessjukdom torde begås i sjukdomens begynnelsestadier, innan sjukdomen nått en sådan grad, att sjukhusvård blivit erforderlig, alltså i ett själsligt tillstånd, där sjukdomen icke hunnit sätta så genomgripande förändringar i själslivet, att kausalsammanhang alltid kan påvisas. Enligt fakultetens mening föreligger sålunda från olika medicinska synpunkter bestämd anledning att avvisa förslaget om kausalsammanhang såsom förutsättning för strafffrihet.

Vidare har *sjukhuschefen vid S:t Lars sjukhus* i förevarande avseende framställt invändningar mot vad beredningen föreslagit och därvid anført:

Jag är ense med beredningen, att förhållandena vid det civilrättsliga och det straffrättsliga förfarandet icke äro alldeles likartade och att bevisfrågan ligger olika till i de olika fallen. Men jag kan icke dela beredningens skäl till denna olikhet. Jag anser, att en kriminell handling är av samma allmänna vikt och betydelse som en rättshandling och att man bör iakttaga samma varsamhet vid utredningen i båda fallen. Jag anser också, att man är skyldig hänsyn till civilrättsligt handlande personer i lika hög grad som till brottslingar. Det är, enligt min mening, icke hänsynen till brottslingen, som gör, att bevisfrågan här kommer i ett annat läge, utan det är handlingsobjektet, den utförda handlingen, som får olika bevisbetydelse i de olika fallen. Den civilrättsliga handlingen är i och för sig en normalhandling, som har rättslig giltighet, till dess det är visat, att den tillkommit under inflytande av rubbning i själsverksamheten. När den laga tillkomsten av en civilrättslig handling skall visas, så är handlingen i och för sig det förnämsta vittnet. Om handlingen icke talar för något främmande inflytande utan står i överensstämmelse med vad som är vanligt och brukligt i sådant avseende, anses den vara tillkommen i laga ordning, och den handlande personens psykiska ohälsa anses icke ha haft inflytande på handlingens tillkomst. Annat är förhållandet med brottshandlingar. Den brottsliga handlingen är alltid en »onormal» företeelse; den talar alltid till gärningsmannens nackdel. Enbart av den nakna gärningen kan man därför sällan eller aldrig draga några slutsatser om gärningsmannens psykiska tillstånd. När kausalsambandet mellan brott och sjukdom därför skall visas, blir det väsentligen gärningsmannen, som får vittna genom att låta sig undersökas. Men om det då av undersökningen framgår, att gärningsmannen är sinnessjuk eller sinnesslö, hur skall man i sådant fall kunna utesluta, att han begått gärningen under inflytande av sitt psykiska undantagstillstånd? Jag tror inte, att detta är möjligt, och därför tror jag ej heller, att utredningen av kausalsambandet mellan psykisk abnormitet och brott kan få någon betydelse. Tidssambandet torde som hittills bli det väsentliga.

Härtill kan läggas, att om man med beredningen utgår ifrån att en sinnessjuk kan begå en brottslig gärning utan att därvid handla under inflytande av sjukdomen, måste gärningsmannen trots sjukdomen motse straffpåföljd.

Liknande synpunkter ha anförts av *sjukhuschefen vid Sundby sjukhus*, som yttrat följande.

Ett tydligt kausalsammanhang kan ofta ej påvisas utan vanligare torde vara, att det psykopatologiska tillståndet icke gör sig gällande som direkt pådrivande faktor utan medverkar till brottet genom att utplåna eller försvaga hämningarna mot brott, alltså ett passivt förhållande och icke ett aktivt kausalt. Att lägga samma synpunkter vid det straffrättsliga bedömandet som vid det civilrättsliga, där det i den allmänna samfärdsels intresse är nödvändigt att rättshandlingar icke utan tvingande skäl förklaras ogiltiga, kan icke vara riktigt. Då det i många fall är omöjligt för fackmannen, psykiatern, att avgöra om direkt kausalsamband föreligger och en del undersökningsläkare kanske betrakta sjukdomens passiva förhållande till brottet som ett kausalt sådant kommer avgörandet att karakteriseras av en synnerligen hoppande princip. Att domstolens förmåga att avgöra frågan präglas av en ännu större osäkerhet är klart och säkerligen torde icke någon dömande instans med gott samvete vilja ta en bestämd ställning till frågan. I praktiken torde därför rättstillämpningen komma att lida av stor osäkerhet och vacklande om 5 § får den formulering som av strafflagberedningen föreslagits. Enligt mitt förmenande torde det vara fullt tillräckligt om den rättspsykiatriska undersökningen påvisar tidssamband mellan brott och sjukdom. De allmänpreventiva och individualpreventiva synpunkterna komma på detta sätt att väl tillgodoses.

Direktionen för Sundby sjukhus har med anledning av dessa sjukhuschefens uttalanden yttrat att, då beredningen i uttrycket »inflytande» innefattat såväl aktivt som passivt kausalsamband, risk icke föreläge för att ett befintligt samband mellan den brottsliga gärningen och sinnessjukdomen eller sinnesslöheten icke beaktades.

Sjukhuschefen vid Sidsjöns sjukhus har för sin del anfört:

Hur mycket än de psykiatriska undersökningsmetoderna kunna förfinas och de psykologiska orsakskedjorna blottläggas, kvarstå dock alltför många irrationella faktorer, för att den om sin egen konsts begränsning medvetne psykiatern skulle våga att i den givna situationen göra ett bestämt uttalande om felande samband mellan brott och psykisk abnormitet. Bärande skäl av rättsfilosofisk eller praktiskt juridisk natur ha icke förebragts för en ändring av nuvarande rättstillämpning i fråga om kausalsamband mellan brott och exculperande psykisk rubbning. Såsom av strafflagberedningen framhållits kommer troligen ett dylikt samband i de flesta fall att presumeras och den i lagen fastslagna fordran på ett sådant torde därför i praxis få ringa betydelse, men av ovan anförda skäl bör kravet på kausalsammanhang släppas och lagtexten i enlighet härmed erhålla en annan formulering.

Med förklaring att det måste anses principiellt oriktigt att en psykiskt sjuk eller defekt människa straffades har *medicinalstyrelsen* förklarat sig icke kunna ansluta sig till förslaget om uppställande av ett kausalitetskriterium för strafffrihet. *Sjukhuschefen vid Västra Marks sjukhus* har i detta hänseende anfört:

Beredningen avser med uttrycket »under inflytande av» ej att det psykiska abnormtillståndet skall ha varit ensamt avgörande för den brottsliga handlingen utan att det i någon mån medverkat till denna. Att utesluta varje sådan direkt eller indirekt medverkan torde så gott som alltid vara omöjligt. Själslivet är dock ett sammanhängande helt och varje handling baserar

sig på denna helhet. Att brott begångna i tillstånd av sinnessjukdom eller sinnesslöhet under inga förhållanden skola föranleda straffansvar, torde överensstämma med allmän rättsuppfattning. Beredningens huvudsakliga motiv för införandet av kravet på kausalsamband synes vara, att domstolen härigenom finge en möjlighet att under åberopande av, att kausalsamband ej föreligger, avvisa försök att giva SL 5: 5 en alltför vid tolkning, t. ex. om det skulle bli fråga om att utsträcka paragrafens tillämpningsområde till sådana nervösa reaktioner och andra psykiska symtom som närmast falla inom området för det normala själslivet. Föreskriften om kausalsamband bleve ett medel för domstolen att förbehålla sig det slutliga avgörandet i tillräknelighetsfrågor. Det synes mig, att detta vore en bakväg, som ej borde beträdas. Finner domstolen, att det till fullo ådagalagts, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet förelåg vid brottets begående, bör den ej kunna underlåta att straffriförklara. Finner domstolen, att detta icke ådagalagts har den möjlighet att fälla till ansvar under framhållande av att sådant sinnestillstånd, som avses i SL 5: 5 hos brottslingen icke påvisats. Lagrummet i fråga synes mig bora givas en sådan lydelse, att området för straffriheten begränsas till sinnessjukdom eller sinnesslöhet men att dessa abnormtillstånd i och för sig bliva exculperande oberoende av kausalsamband.

Frågan om upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen.

Upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen tillstyrkes i flertalet av de yttranden, däri spörsmålet berörts. Sålunda har *medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala* liksom *sjukhuschefen vid Ulleråkers sjukhus* angående detta förslag yttrat, att de skäl beredningen anfört beträffande psykopaterna vore övertygande och att de fall, där straffflindring av andra skäl än lindrig oligofreni och lättare psykopati kunde tänkas komma i fråga, vore i stort sett sällsynta, varför knappast några bärande skäl kunde anses tala mot upphävande av ifrågavarande stadgande.

Föreningen Sveriges häradshövdingar har gillat förslaget i denna del under förklaring, att det syntes vara av särskild betydelse såväl att den påtalade inadvertensen med straffnedsättning även för dem, vilkas sinnesbeskaffenhet gjorde dem till farliga brottslingar, bleve undanröjd som att möjlighet bereddes till ådömande av förvaring i stället för straff i de många fall, då de brottsliga vore oemottagliga eller föga mottagliga för straff. Jämväl *interneringsnämnden* har, på de skäl beredningen anfört, tillstyrkt förslaget att upphäva 5 kap. 6 § strafflagen. *Karolinska institutets lärarkollegium* har erinrat, att lagrummets egentliga berättigande under de senaste årtiondena legat däri att dess tillämpande utgjort en förutsättning för ådömande av förvaring, samt uttalat, att från rättspsykiatrisk synpunkt förslaget i denna del vore ett stort framsteg. Samma mening har uttalats av t. f. *sjukvårdsläkaren vid fångvårdens sinnessjukavdelning å Långholmen*.

Utan närmare motivering tillstyrkes förslaget om upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen vidare av *sjukhuscheferna vid Birgittas och S:t Lars sjukhus* ävensom av *sjukvårdsläkaren vid fångvårdens sinnessjukavdelning å Håga*. *Stockholms rådhusrätt* har i detta hänseende anfört följande.

Enligt beredningens förslag skall SL 5: 6 upphöra att gälla. De skäl, som beredningen åberopat härför, synas rådhusrätten godtagbara. Att psykopater med utpräglad kriminell läggning bliva föremål för straffflindring måste för

det allmänna rättsmedvetandet framstå såsom otillfredsställande. Emellertid kan utan tvivel mången gång anledning föreligga till en förhållandevis mild bedömning av ej blott vissa psykopater utan också och framför allt intellektuellt undermåliga, vilka icke straffriförklaras såsom sinnesslöa, samt personer, som begått brottsliga gärningar i affekt- och förvirringstillstånd utan att straffriförklaras. De abnormtillstånd det här gäller torde dock så gott som alltid kunna tillbörligen beaktas vid utmätandet av straff inom de ordinarie straffskalorna. Visserligen kan någon gång beträffande ifrågavarande brottslingar ett straff under straffminimum, särskilt då detta är högt, anses påkallat; och det kunde övervägas att för dessa fall bereda möjlighet till straffnedsättning. En bestämmelse härom skulle emellertid strida mot den grundtanke, som uppbär beredningens förslag i denna del, och rådhusrätten har därför funnit sig icke böra framställa något yrkande i förevarande hänseende. Fallen i fråga torde kunna lösas nådevägen.

Länsstyrelsen i Stockholms län har likaledes förklarat, att någon erinran mot förslaget i denna del ej kunde göras, då, såsom beredningen yttrat, andra möjligheter till strafflindring stode till buds, när sådan funnes motiverad med hänsyn till brottslingens psykiska tillstånd vid brottets begående. Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* har förordat ett upphävande av straffnedsättningsbestämmelsen.

I andra yttranden har förslaget om upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen tillstyrkts allenast med tvekan eller under framhållande av att allmänna straffnedsättningsregler måhända vore påkallade. *Sjukhuschefen vid Sidsjöns sjukhus* har sålunda anfört:

I fråga om den nuvarande 6 § i strafflagens 5 kapitel instämmer under-tecknad i allt väsentligt i vad som av strafflagberedningen anförts som skäl för dess uteslutande ur strafflagen och straffnedsättningens ersättande med en mera differentierad behandling av brottslingen på straffverkställighetsstadiet. Emellertid torde förtjäna framhållas, att tillämpningen av ifrågavarande paragraf tidigare ofta möjliggjort användande av villkorlig dom, där sådan varit indicerad men eljest ej kunnat komma i fråga. Med ikraftträdandet av den nya lagen om villkorlig dom torde dock denna synpunkt förlora sin betydelse. Det förutsattes också att de förslag till reformer på straffverkställighetens område, som strafflagberedningen i sitt betänkande avhandlat, icke stannar på papperet utan att verkligen en mera individualiserande behandling särskilt av de psykopatiska förbrytare, som ådömts straff, kommer till stånd med hänsynstagande såväl till deras psykiska egenheter som till deras större eller mindre farlighet och allmänpreventionens krav.

Medicinalstyrelsen har förklarat sig kunna biträda vad beredningen i denna del föreslagit, om garanti skapades för att vid straffmätningen hänsyn komme att tagas till de psykiska rubbningar, som hittills ansetts böra medföra straffnedsättning. *Sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus* har likaledes ansett intet vara att erinra mot att 5 kap. 6 § strafflagen upphävdes, för den händelse institutet i de speciella undantagsfall, då det skulle varit tillämpligt, kunde ersättas genom att möjligheten att taga hänsyn till förmildrande omständigheter vidgades.

Svenska psykiatriska föreningen och *svenska läkaresällskapet* ha förklarat sig hysa tveksamhet om lämpligheten att helt upphäva strafflindringsbestämmelsen samt ha anfört följande.

Visserligen böra farliga brottslingar, vilka betraktas som »förminskat tillräkneliga», icke erhålla strafflindring. Mot det oförnuftiga i att låta abnorma och just därför farliga och svårpåverkbara brottslingar erhålla en kortvarigare behandling ha läkare, inte minst här i landet, energiskt reagerat sedan åtskilliga årtionden. Men ej sällan förekomma andra fall, där både humanitära och rationella skäl tala för att domaren skall kunna efter fritt beprövande nedsätta straffet. Andra skäl tala för att bibehålla denna paragraf, ehuru i omarbetad form. Då det emellertid är olämpligt att sammankoppla strafflindring med abnorm sinnesbeskaffenhet, synes särskilda strafflindringsregler böra utarbetas utan sammanhang med paragrafen om de s. k. förminskat tillräkneliga.

Även i andra yttranden ha erinringar framställts mot beredningens förslag att helt upphäva 5 kap. 6 § strafflagen.

Landsfogden i Stockholms län har i förevarande avseende anfört:

Det torde visserligen icke råda några delade meningar om att SL 5: 6 såsom den i praktiken kommit att tillämpas lett till ur kriminalpolitisk synpunkt mycket otillfredsställande resultat, men å andra sidan lär det väl icke kunna bestridas, att den ändock har en viss funktion att fylla såsom straffmildringsgrund vid vissa fall av psykiska abnormtillstånd. Att så är fallet bestrides icke heller av beredningen, som emellertid vill lösa härmed sammanhängande frågor på annat sätt. Det synes dock tivelaktigt, om det skall kunna anses vara tillfredsställande sörjt härför genom vad beredningen framhåller angående de möjligheter, som straffskalorna lämna för beaktande av subjektiva faktorer av förmildrande art, tillämpning av villkorlig dom samt frågans lösande nådevägen. Ett upphävande av 5: 6 synes i stället böra förknippas med ett realiserande av beredningens tanke att införa en allmän strafflindringsparagraf.

Hovrätten för Övre Norrland har anfört följande.

Då SL 5: 6 infördes i 1864 års strafflag, torde lagrummet ha motsvarat ett praktiskt behov. Även om gränserna för lagrummets tillämpningsområde under tidens lopp förskjutits, talar åtskilligt för att detta praktiska behov alltjämt består. Vid de utredningar om ändring av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser som tidigare förekommit har man i allmänhet räknat med att en straffnedsättningsregel erfordras för fall av tillfälliga rubbningar i den psykiska jämvikten. Då man således tidigare ansett behov av en straffnedsättningsregel föreligga, är det i och för sig ägnat att förvåna att en sådan regel nu befunnits onödig. Det hade varit värdefullt om beredningen noggrannare än som skett hade redogjort för den praxis som beredningen åberopar. Sakliga skäl för en sådan praxis synas icke föreligga. Det är svårt att förstå varför en övergående rubbning av den psykiska jämvikten icke skulle kunna föranleda straffnedsättning av det skäl att psykiatern med tillämpning av en för helt andra ändamål uppställd terminologi finner den falla inom området för det normala själslivet. Avgörande synes i stället böra vara huruvida den tillfälliga rubbningen är av tillräcklig betydenhet för att vinna beaktande och om allmänna skälighets- och rättvisesynpunkter tala för en nedsättning av straffet.

Beredningens ståndpunkt synes innebära, att frågan om straffnedsättning saknar betydelse vid tillfälliga rubbningar av den psykiska jämvikten. Likväl framhåller beredningen att i allmänhet mycket rymliga straffskalor i strafflagen lämna utrymme för utmätande av ett tillräckligt lindrigt straff även i sådana fall som här avses. Vad beredningen här anfört synes icke vara fullt konsekvent. I det sistnämnda yttrandet ligger dock ett medgivande

att straffnedsättning i vissa fall är befogad. Självfallet kan möjlighet till sådan straffnedsättning beaktas vid varje särskild straffskala i strafflagens speciella del. Detta skulle emellertid förutsätta en genomarbetning av samtliga straffskalor samt ändringar och tillägg på åtskilliga ställen. Det synes enklare att införa en straffnedsättningsregel i strafflagens allmänna del för här avsedda fall. Det är visserligen riktigt att domaren för förmögenhetsbrottens del numera har mycket vida gränser att röra sig inom. Det bör dock beaktas att straffrättskommittén i det förslag som ligger till grund för den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrotten icke velat taga i betraktande här avsedda spörsmål. Tvärtom anför kommittén i sitt betänkande (SOU 1940: 20 s. 31), att endast betydelsen av omständigheter vid brottet ansetts lämpligen kunna regleras i de särskilda straffbudena; omständigheter i brottslingens person böra däremot enligt kommitténs mening upptagas till behandling i strafflagens allmänna del.

Mot vad strafflagberedningen i förevarande del anfört torde även kunna framhållas, att det för en domstol stundom kan vara befogat och lämpligt att i utslaget återropa en straffnedsättningsregel även i sådana fall då det utmätta straffet icke understiger straffskalans minimum men väl är betydligt lägre än vad som vanligen plägar följa å brott av det föreliggande brottets svårhetsgrad.

Beredningen hänvisar slutligen till att de fall, där förhandenvaron av tillfällig rubbning av den psykiska jämvikten vid brottets begående föranleder behov att kunna sätta straffet under straffskalans minimum, böra kunna lösas nådevägen. Beredningen finner detta särskilt gälla, där straffet obligatoriskt utgöres av livstids straffarbete eller straffskalan eljest är mycket snäv.

Även om de sist nämnda fallen, såsom beredningen framhåller, äro sällsynta, så äro de i stället särskilt uppseendeväckande. Det kan icke vara riktigt och lämpligt att binda domstolarna till att i sådana fall ådöma ett uppenbart oskäligt straff. Om man kan förutsäga att nådeinstitutet måste tillgripas för att den riktiga lösningen av en viss grupp av fall skall nås, torde detta i allmänhet visa att behov föreligger att lösa dessa fall lagstiftningsvägen. Vad beredningen i denna del själv anfört synes därför starkt tala för behovet av en straffnedsättningsregel.

Kritiken mot tillämpningen av gällande tillräknelighetsregler har stundom gått ut på att reglernas handhavare visat tendens att till de straffria hänföra även personer som icke befunnit sig i ett verkligt psykiskt undantagstillstånd och att detta äventyrade straffets allmänpreventiva verkan. Kritiken torde ofta ha tagit sikte på fall av tillfällig rubbning av den psykiska jämvikten, för vilka vård å sinnessjukhus varit obehövlig. En tendens att i dylika fall utsträcka området för straffriheten kan tänkas uppkomma även i framtiden. Förekomsten av en straffnedsättningsregel kan motverka en sådan tendens.

En straffnedsättningsregel synes böra vara så avfattad, att den blir tillämplig endast vid sådana tillfälliga tillstånd som utpräglat avvika från det normala. Ett sinnestillstånd som i regel är det normala vid vissa särskilda brott, exempelvis barnamord, bör icke falla under straffnedsättningsregeln, i den mån det kan anses beaktat i den för brottet uppställda straffskalan. Där emot torde sinnestillstånd, betingade av ovanliga omständigheter, kunna tänkas föreligga även vid sådant brott och då böra hänföras under straffnedsättningsregeln — såvitt de ej medföra strafffrihet.

På grund av det anförda finner hovrätten beredningens förslag att helt upphäva 5 kap. 6 § strafflagen icke kunna tillstyrkas. Hovrätten hemställer att frågan om lämpligheten av en allmän straffnedsättningsregel för de fall, då den brottslige vid brottets begående lidit av sådan tillfällig rubbning av den psykiska jämvikten som icke medför strafffrihet, samt, eventuellt, ut-

formningen av en sådan regel måtte göras till föremål för ytterligare utredning.

Likartade synpunkter ha framförts i flera andra yttranden. Sålunda har *fångvårdsstyrelsen* anfört följande.

Beredningen har föreslagit upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen. Härav följer den obestridliga fördelen, att den nuvarande möjligheten till straffnedsättning på grund av varaktig själslig abnormitet försvinner. Vidare blir livstids straffarbete, i motsats till vad som nu är fallet, tillämpligt även beträffande brottslingar, som lida av psykisk abnormitet som ej är att hänföra till sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Häremot har styrelsen icke något att erinra. Upphävandet av nämnda lagrum medför emellertid även, att möjlighet ej längre kommer att föreligga till nedsättning av straffet under straffskalans minimum vid övergående själsliga abnormtillstånd. Beredningen har avvisat tanken att uppställa en särskild straffnedsättningsregel för dessa fall under hänvisning till att straffskalorna merendels äro så vida, att domaren har stora möjligheter att beakta omständigheter av mildrande art, samt att nådevägen undantagsvis kan anlitas. Då 5 kap. 6 § strafflagen torde hava en icke oviktig uppgift att fylla i fråga om straffnedsättning på grund av tillfällig rubbning av den psykiska jämvikten vid brottets begående, anser styrelsen, att det bör övervägas, huruvida icke i samband med lagrummets upphävande bör införas en allmän regel om möjlighet till straffnedsättning i sådana fall. Lagstiftningen synes icke böra utgå från att nådevägen skall tagas i anspråk.

Justitiekanslersämbetet har anfört:

Vad angår frågan om upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen är väl riktigt att stadgandet är olämpligt, när det leder till sådant resultat, att en farlig brottsling måste släppas efter att hava undergått ett på grund av förminskad tillräknelighet ådömt jämförelsevis kort straff. Å andra sidan är kanske ej lämpligt att borttaga möjligheten att till nedsatt straff döma en person, vilken utan kriminell läggning begått brottslig handling i sådant psykiskt abnormt tillstånd, som ej är likställt med sinnessjukdom. Huruvida berörda utväg är överflödigt på grund av att straffsatsernas omfattning medger tillräckligt mildt bedömande, synes osäkert. Ämbetet har härvid i åtanke ett nyligen inträffat fall, där en åtalad av underrätt för brott, som förskyllde straffarbete i lägst 6 år, dömdes till 7 år 6 månaders straffarbete men i överinstanserna med stöd av 5 kap. 6 § strafflagen fick straffet nedsatt till straffarbete i 10 månader. Ej heller i sådana fall synes det tilltalande att lita till nådevägen för att erhålla ett materiellt tillfredsställande resultat.

Styrelsen för Sveriges advokatsamfund har gjort följande uttalande.

Beredningens motiv för ett upphävande av bestämmelsen i 5 kap. 6 § strafflagen om straffnedsättning på grund av psykisk abnormitet finner styrelsen icke helt övertygande. Det vill synas, som om beredningen särskilt observerat det oriktliga i att tillämpa bestämmelsen beträffande vissa psykopater, som av en eller annan anledning icke göras till föremål för annan reaktion än ett till tiden bestämt frihetsstraff. Vid vissa former av lindrigare intellektuell undermålighet, där någon annan form av vård än frihetsstraff dock icke finnes böra ifrågakomma, kan det enligt styrelsens mening vara av ett visst värde, att domstolen kan på grund av den psykiska abnormiteten nedsätta straffet. Särskilt humanitära skäl torde därvid kunna åberopas. Styrelsen ifrågasätter därför, huruvida icke 5 kap. 6 § strafflagen borde bibehållas, ehuru i sådan omarbetad form att bestämmelsen icke kan komma att till-

lämpas i sådana fall, där konsekvenserna ur allmänpreventiv eller individualpreventiv synpunkt skulle te sig stötande.

Även *direktionen för Söters sjukhus* har förordat ett bibehållande i någon form av möjlighet till straffnedsättning vid psykisk abnormitet samt därvid yttrat:

Det synes kunna befaras, att ett upphävande av straffminskningsgrunden i 5 kap. 6 § strafflagen stundom kommer att medföra en hårdare behandling av de mindre tillräkneliga förbrytarna än som nu är fallet och som är påkallat.

Beredningen synes i första hand ha tänkt sig, att man, i de fall där med tillämpning av 5 kap. 6 § ett lägre straff nu ådömts, skulle använda villkorlig dom enligt 1939 års lag därom, vilken förutsättes skolas sättas i kraft. I andra hand skulle tillgripas tvångsuppfostran, ungdomsfängelse eller förvaring i säkerhetsanstalt.

Stundom kan det dock vara lämpligt att, med hänsyn till den tilltalades sinnesbeskaffenhet och omständigheterna i övrigt, ett brott bestraffas med böter, även då straffminimum är fängelse. Vidare kunna förekomma fall, där man vill döma en mindre tillräknelig villkorligt men straffminimum är så högt eller brottet är av sådan art (t. ex. rattfylleri), att villkorlig dom ej torde kunna ådömas myndig person. I sådana fall har stadgandet i 5 kap. 6 § givit möjlighet att lämpa straffet efter omständigheterna.

Vidare synes det bliva svårt för sinnessjukläkaren att alltid med visshet avgöra om en person är helt sinnessjuk eller icke.

Ett bibehållande av 5 kap. 6 § i en eller annan form synes därför böra övervägas. Att märka är, att ett motsvarande stadgande finnes upptaget i den modernaste utländska strafflagen, den schweiziska.

Slutligen har *sjukhuschefen vid Frösö sjukhus* i förevarande avseende anfört följande.

Gent emot sloandet av SL 5:6 har jag vissa betänkligheter. I motiveeringen har förutsatts, att denna paragraf uteslutande skulle ha sin tillämpning på psykopaterna, men i verkligheten torde det huvudsakligen vara neurotiska tillstånd, som kunna komma i fråga som grund för straffnedsättning. Jag har åtminstone haft flera dylika fall för undersökning, där nedsatt straff visat sig vara den mest rationella samhällsreaktionen. Som jag förut velat framhålla, ha vi i det neurotiska spänningstillståndet en form av psykisk rubbning, där man finner alla möjliga övergångar från klart sjukliga tillstånd till rent normalpsykologiska reaktioner. Personer av för övrigt icke asocial eller kriminell läggning kunna under trycket av extraordinära yttre förhållanden komma in i dylika spänningstillstånd, som lamslä deras normala omdömesförmåga så, att de begår mer eller mindre meningslösa lagöverträdelser. Några särskilda vårdåtgärder äro i dessa fall vanligen obehövlige, om den yttre situationen klaras upp, och de enda möjligheter, man då får att välja på efter ett slopande av 6 § blir fullt straff eller ingen påföljd alls. Enligt min erfarenhet kan nedsatt straff i dylika fall vara enda riktiga lösningen. Det har t. ex. förekommit att den brottslige genom utmätande av fullt straff skulle ha mist sin tjänst och fått sina framtida utkomstmöjligheter förstörda, medan han genom nedsatt straff räddats åt en samhällsnyttig tillvaro, utan att det berättigade kravet på samhällsreaktion behövt eftersättas.

Vad särskilt angår beredningens förslag till ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten har *krigshovrätten* — som i övrigt instämt med Svea hovrätt — förklarat sig ej ha något att erinra mot förslaget i denna del.

Departementschefen.

Bestämmelserna i 5 kap. 5 och 6 §§ strafflagen om straffrihet och straffminskning på grund av psykisk abnormitet äro i allt väsentligt oförändrade alltsedan strafflagens tillkomst. De lämna med sin ålderdomliga avfattning numera föga ledning för rättstillämpningen, som efter hand blivit en helt annan än vad med bestämmelserna ursprungligen var avsett. Den psykiatriska vetenskapens framsteg och den moderna kriminologiens klarläggande av sambandet mellan psykisk abnormitet och brottslighet ha åstadkommit en avsevärd utvidgning av området för tillräknelighetsbestämmelsernas tillämpning. Utvecklingen har emellertid, då den saknat stöd av lagbestämmelser, varit i viss mån famlande och har enligt många åsikt i vissa hänseenden fört för långt. Att strafflagen på en så central punkt saknar anknytning till nutida betraktelsesätt är otvivelaktigt en väsentlig brist. Det torde icke heller råda mera än en mening om att en revision av tillräknelighetsbestämmelserna är av nöden. En sådan revision kräver ståndpunktstagande till problem som äro lika betydelsefulla som omstridda. Såsom framgår av innehållet i strafflagberedningens betänkande och de däröver avgivna yttrandena råda stora meningsskiljaktigheter i fråga om de riktlinjer som böra följas. Denna bristande enhetlighet i uppfattningen bör dock ej få föranleda att revisionen undanskjutes. Det är uppenbarligen av stor vikt att lagstiftaren söker fastställa de huvudsynpunkter som böra vara bestämmande vid bedömande av frågan om straffriförklaring.

Psykisk abnormitet, som framträder i mera utpräglad form, har sedan länge varit erkänd som straffrihetsgrund. Tidigare torde straffriheten vid otillräknelighet, liksom straffnedsättningen vid förminskad tillräknelighet, ha uppfattats såsom en naturlig konsekvens av vedergällningstanken, som förutsatte skuld för straff. Sedan vedergällningstanken trätt i bakgrunden, lärar numera i det allmänna betraktelsesättet straffrihet för den som betraktas såsom otillräknelig väsentligen ha sin förankring i mera rent humanitära skäl. Det har framstått såsom stötande att straffa den som är sinnessjuk eller eljest psykiskt abnorm och måhända utsätta honom för risken att hans lidande därigenom förvärras.

De humanitära synpunkterna kräva självfallet det största beaktande. Frågan om straffrihet på grund av psykisk abnormitet och straffets utbytande mot medicinsk behandling måste emellertid, liksom eljest då det gäller kriminalitetens bekämpande, bedömas med hänsynstagande jämväl till de individualpreventiva och allmänpreventiva syften som strafflagstiftningen och straffrättsskipningen avse att tillgodose.

Från individualpreventiv synpunkt är obestriddigt, att om brottet framsprungit ur psykisk abnormitet, ett straff icke kan förväntas avhålla den brottslige från att ånyo begå brott, med mindre det är så anordnat att genom lämplig vård och behandling den brottslige återställs till sin psykiska hälsa.

Men detta resultat vinnes i allmänhet lika bra eller bättre på andra vägar än genom straffverkställighet. Under förutsättning att den psykiskt abnorme omhändertages av samhället för den vård som erfordras är det onödigt att tillgripa straff för att vinna det syfte som dess individualpreventiva funktion skall tjäna. Och om straffet ej anordnas så att det är likvärdigt med den vård som på annat sätt kan beredas, är det direkt olämpligt från individualpreventiv synpunkt. Hinder möter således i regel icke från individualpreventiv synpunkt att straffriförklara personer som begått brott och vilka befinna sig i ett psykiskt abnormtillstånd.

Vad angår det allmänpreventiva syfte, som strafflagstiftningen avser att fullfölja, torde den omständigheten, att en psykiskt abnorm person eventuellt anser sig kunna räkna med att han, om han begår brott, skall bli straffriförklarad, icke vara av någon större betydelse. Det är icke heller antagligt, att straffriförklaring av den som befinner sig i ett psykiskt undantagstillstånd — ett tillstånd som väsentligt avviker från det normala — i och för sig i nämnvärd mån avtrubbar straffhotets verkan på andra människor. Inom ett gränsområde, där abnormiteten icke är mera utpräglad, kan det emellertid från allmänpreventiv synpunkt väcka betänkligheter att medgiva straffriförklaring. Det har i detta hänseende åberopats, att hos allmänheten en viss reaktion framträtt mot den uppfattning i tillräknelighetsfrågor som kommit till uttryck i rättspsykiatriska utlåtanden angående tilltalade personers sinnesbeskaffenhet samt att den misstro beträffande det rättspsykiatriska bedömandet, som sålunda kommit till synes, omfattats även av representanter för rättsväsendet eller i allt fall hos dem väckt oro och framkallat yrkanden om en mera restriktiv tillämpning av straffriförklaring. Reaktionen torde i allmänhet icke ha byggt på rationella överväganden angående den lämpligaste behandlingen av olika slag av brottslingar utan i huvudsak ha förestavats av vedergällningssynpunkter. Till en del har den måhända bottnat i en farhåga för att farliga personer icke oskadliggöras på det effektiva sätt som gemene mans krav på rättssäkerhet i samhället ansetts påkalla. I sistnämnda hänseende torde det dock numera även för allmänheten stå klart att i den mån abnorma personer som gjort sig skyldiga till brott bli efter straffriförklaring omhändertagna för vård å sinnessjukhus samhället på ett effektivt sätt ingriper mot den brottslige, låt vara att detta sker i annan form än genom straff. Allvarligare från allmänpreventiv synpunkt är att det under de senaste åren förekommit, att den brottslige väl förklarats strafflös men ansetts icke vara i behov av vård å sinnessjukhus. Mestadels synes det därvid ha rört sig om intellektuellt efterblivna ävensom lindrigare psykopater, vilka begått mindre svåra brott och beträffande vilka läkarvetenskapen ansett att för deras tillrättaförande icke erfordrades annan åtgärd än att den straffriförklarade ställdes under tillsyn av den vid sinnessjukhusen anordnade hjälpverksamheten.

Även om man vid ett ståndpunktstagande till tillräknelighetsproblemet icke kan bortse från den stora allmänhetens inställning får man enligt min mening dock icke fästa alltför stor vikt vid denna. Det ligger i sakens natur,

att den vetenskapliga bedömningen måste befinna sig på en mera avancerad ståndpunkt, och detsamma gäller, om än i mindre grad, den mera upplysta lekmanuppfattningen. Att bedömandet i tillräknelighetsfrågor i hög grad måste påverkas av de synpunkter som vedertagen medicinsk uppfattning representerar är enligt min mening klart. Jag kan fördenskull icke i och för sig anse det förhållandet vara avgörande, att allmänheten — som merendels äger endast bristfällig kännedom om de bakomliggande, för frågan om straffrifyörklaring relevanta omständigheterna — stundom kan ha svårt att förlika sig med de resultat vartill det rättspsykiatriska bedömandet leder.

Därmed är emellertid icke sagt, att enbart den omständigheten att en person, som begått brott, i själsligt hänseende avviker från det normala och är i visst behov av psykiatrisk tillsyn bör föranleda att han straffrifyörklaras. Även enligt min mening har straffrifyörklaring ägt rum i alltför vid omfattning. Det synes mig nämligen uppenbart, att den särbehandling av vissa brottslingar, som deras straffrifyörklarande innebär, icke bör tillgripas utan att verkligt vägande skäl föreligga. När sådana skäl ej kunna påvisas, bör det ordinära förfarandet tillämpas. Om varken humanitära synpunkter eller praktiska överbägenden rörande den brottsliges rationella behandling kräva att straffrifyörklaring sker, bör sådan ej heller äga rum.

Vad angär de humanitära synpunkterna torde dessa, med den differentierande behandling som tillämpas inom modern fångvård, näppeligen kräva att den som avviker från det normala straffrifyörklaras annat än när det är fråga om en mera utpräglad abnormitet. Från praktisk synpunkt måste det rent organisatoriskt anses föga rationellt att inom fångvården skapa en fullt utvecklad, med sinnessjukvården sidoordnad organisation för vård av sådana psykiskt abnorma som begått brott. Även av detta skäl torde därför mera utpräglat abnorma bära omhändertagas av sinnessjukvården. Men då i viss utsträckning psykiatrisk vård och tillsyn lämpligen kan åvägbringas inom fångvården, bör det icke vara uteslutet att hänföra brottslingar, som till sin sinnesbeskaffenhet förete vissa avvikelser från det normala, till fångvården, som i så fall bör anpassas därefter. I den mån fångvården differentieras kan man alltså tänka sig att till fångvård hänföra även personer som eljest närmast bort omhändertagas av sinnessjukvården. En sådan differentiering av fångvården har redan i avsevärd utsträckning genomförts, därvid efter hand alltmer ökade resurser ställts till fångvårdens förfogande. Genom införandet av till tiden helt eller relativt obestämda frihetsberövande åtgärder har möjlighet redan skapats för att inom fångvårdens ram omhänderta även personer som i psykiskt hänseende avvika från det normala. Jag tänker härvid på ungdomsfängelse, som genom differentiering av anstalter och behandling visat sig väl lämpat även för psykiskt ej fullmåliga unga brottslingar, ävensom på den närmast för äldre abnormbrottslingar avsedda skyddsåtgärden förvaring. Härjämte bör nämnas att det straffrättsliga reaktionssystemet i den villkorliga domen erbjuder en möjlighet till kriminalvård i frihet, som utgör en motsvarighet till den tillsyn av sinnessjukvårdens hjälpverksamhet som i det föregående omtalats.

Det torde som jag förut antytt icke kunna helt bestridas, att läkarvetenskapen vid det rättspsykiatriska bedömandet visat en viss benägenhet att tillstyrka straffriförklaring och därmed hänvisning till sinnessjukvård av personer som väl förete avvikelser från det normala men i och för sig lämpligen kunnat omhändertagas inom straffsystemets ram. Denna benägenhet torde i väsentlig mån kunna förklaras med att fångvården varit och i viss utsträckning alltjämt är oförmögen att giva den sakkunniga differentierade behandling som varit önskvärd. I och med att en sådan differentierad behandling erbjudes har man anledning räkna med att rättspsykiatrien självständigt skall bli mera böjd för att medverka till att sådana fall, där det medicinska vårdbehovet ej är så framträdande, omhändertagas inom fångvården.

Såsom nyss antytts kan det icke anses ändamålsenligt att inom fångvården uppbygga en med sinnessjukvården sidoordnad vård av mera utpräglat psykiskt abnorma. I detta hänseende synes en bestämd gräns böra dragas, där det medicinska vårdbehovet är så framträdande, att sinnessjukvård framstår såsom det mest rationella. Är det medicinska vårdbehovet dominerande, torde icke böra ifrågakomma att låta den psykiskt abnorme omhändertagas av fångvården, utan straffriförklaring bör ske. En gränsdragning efter dessa linjer torde tillgodose såväl individualpreventiva som allmänpreventiva hänsyn.

I beredningens förslag ha såsom straffrihetsgrunder upptagits sinnessjukdom och sinnesslöhet. Beredningen har härigenom velat reservera straffriheten för de former av psykisk abnormitet som sedan länge varit erkända som straffrihetsgrunder och om vilka några meningsskiljaktigheter praktiskt taget icke råda. I formellt hänseende har beredningen genom användandet av nämnda termer velat tillgodose önskemålet om en så bestämd fixering som möjligt av området för straffriheten.

Beredningen, som i sin motivering utförligt redogjort för den innebörd begreppet sinnessjukdom enligt dess mening borde äga, har uttalat, att såsom sinnessjukdom borde räknas icke blott vad som i dagligt tal brukade kallas för sinnessjukdom utan även åtskilliga andra tillstånd, däribland psykiska personlighetsförändringar efter hjärnskador, vilka innebure en sjuklig förändring av själslivet av djupgående natur. Under sinnessjukdom skall enligt beredningens uppfattning däremot ej hänföras någon form av psykopati.

Rörande innebörden av begreppet *psykopati* har beredningen uttalat, att en psykopat kännetecknades av bestående brister på känslö- och viljelivets område, vilka framför allt framträdde i oförmåga eller svårighet att anpassa sig i sammanlevnaden med andra människor samt hade sin grund i ärftliga anlag eller i sjukdomar och skador som inträffat så tidigt i barndomen att de blivit bestämmande för karaktärsutvecklingen. Beredningen har emellertid vitsordat, att psykopati vore ett obestämt och tänjbart begrepp samt att gränserna mellan olika former av psykopati vore oklara och övergångarna flytande. Beredningen har vidare anmärkt, att ett psykiskt

abnormtillstånd vid närmare forskningar kunde visa sig rätteligen böra hänföras till en annan huvudgrupp än man ursprungligen med hänsyn till symtombilden haft anledning antaga. I litteraturen funne man emellanåt, att en psykisk personlighetsförändring efter epidemisk hjärninflammation, som ej sällan företedde yttre likheter med symtombilden vid konstitutionell psykopati, hänfördes till psykopatierna, ehuru den enligt beredningens mening vore att räkna som sinnessjukdom.

I åtskilliga yttranden ha dessa beredningens uttalanden utsatts för stark kritik. Medicinalstyrelsen har framhållit, att beredningens ståndpunkt ledde till den egendomliga konsekvensen att en psykisk förändring efter en i den tidiga barndomen inträffad hjärnskada skulle räknas som psykopati, medan en motsvarande rubbning som inträtt såsom följd av en i senare år inträffad hjärnskada skulle räknas som sinnessjukdom. Då grunden till rubbningarna ofta vore synnerligen vanskelig att fastställa, måste enligt styrelsens mening diagnosen ofta ställas på symtombilden såsom sådan. Begreppet psykopati omfattade såväl en rad konstitutionella ärfeligt betingade abnormtillstånd som en stor grupp under livet förvärvade organiska defekttillstånd, där mestadels förändringar till följd av hjärnsjukdomar låge till grund för rubbningen. Vissa psykiatrer betecknade som psykopater även en grupp svårt neurotiserade människor, vilkas tillstånd kunde sägas vara en produkt av konstitutionella brister och svåra miljöförhållanden. Samma uppfattning som medicinalstyrelsen sålunda uttalat har kommit till uttryck i åtskilliga andra yttranden. I flera av dessa har jämväl påpekats, att med förbättrade undersökningsmetoder allt flera fall av karaktärsrubbningar, vilka uppfattats som psykopati, visat sig ha sin grund i hjärnskador av en eller annan art. För egen del vill jag redan i detta sammanhang uttala, att det icke synes mig tillfredsställande att, som beredningen, göra principiell skillnad mellan sådana fall, i vilka en hjärnskada kunnat påvisas, och andra till det yttre likartade fall, i vilka detta icke låtit sig göra.

Beredningen har till stöd för sitt förslag att undantaga psykopaterna från området för strafffrihet anført, att psykopater — i den av beredningen använda betydelsen — i samhället intoge en väsentligt annan ställning än de sinnessjuka och sinnesslöa. I fråga om de båda senare kategorierna hade den allmänna sinnessjukvården och sinnesslövården till uppgift att ingripa oberoende av om de psykiska sjukdoms- och defekttillstånden tagit sig uttryck i brott eller icke, under det att någon motsvarande organisation icke funnes för psykopaterna. Beredningen har också understrukt, att sinnessjukhusens regim måste anpassas efter deras egentliga vårdklientel och icke kunde inrättas efter de särskilda problem som psykopatvården erbjöde. Vidare har beredningen framhållit, att medan sinnessjuka och sinnesslöa intoge en undantagsställning i förhållande till andra människor, psykopaterna — vilka vanligen vore klara och rediga, intellektuellt fullmåligen och arbetsföra personer — i allmänhet åtnjöte samma förmåner och friheter som andra medborgare.

Mot förslaget att utesluta dem beredningen betecknat som psykopater från möjligheten att bli straffriförklarade har i åtskilliga yttranden anförts, att

en del psykopater företedde så allvarliga rubbningar att de från medicinsk synpunkt vore fullt jämförliga med och stundom svårare fall än många av de egentligt sinnessjuka samt att de även från social synpunkt intoge en utpräglad undantagsställning. Det har sålunda framhållits, att många psykopater med ofta återkommande reaktiva symtom vårdats å sinnessjukhus eller neurosavdelningar eller stått under nervläkarvård i andra former innan de blivit kriminella. I ett flertal yttranden har vidare understrukits, att psykopater ofta bleve intagna på sinnessjukhus utan att ha begått brott och att det syntes inkonsekvent att de psykopater, som gjort sig skyldiga till brott men i själva verket borde behandlas på samma sätt, enligt förslaget skulle dömas till straff.

Jämväl i flera yttranden från icke-medicinskt håll har uttalats, att svårare former av psykopati i straffrättsligt hänseende borde jämföras med sinnessjukdom. Svea hovrätt har härutinnan erinrat, att ju mera insikten i psykiatriska frågor vunne insteg, desto naturligare tedde sig även utanför de sakkunnigas krets, att verkligt allvarliga fall av psykopati vid det straffrättsliga bedömandet likställdes med sinnessjukdom och sinnesslöhet, samt att ett uttryck härför vore att från allmänhetens sida numera vård på sinnessjukhus ej sällan påkallades i fall av denna art.

Från mera formell synpunkt har i detta sammanhang mot beredningens förslag invänts att begreppet sinnessjukdom vid tillämpning av sinnessjuklagen ansetts innefatta även grövre former av psykopati. Sinnessjuknämnden har, liksom Svea hovrätt, påpekat, att enligt sinnessjuklagens bestämmelser ingen som icke är sinnessjuk eller sinnesslö skall mot sin vilja få intagas eller kvarhållas å sinnessjukhus, men att statsmakterna i olika hänseenden godtagit det förhållandet att psykopater i icke ringa utsträckning blivit föremål för sådan intagning. Om beredningens definition av begreppet sinnessjukdom godkändes, borde antingen de psykopater som nu vårdas å sinnessjukhus omedelbart utskrivas därifrån eller en ändring vidtagas i sinnessjuklagen.

I vissa yttranden har framhållits, att bland alkoholister, lösdrivare och andra asociala element ett betydande antal vore psykopater, vilkas psykiska abnormitet omöjliggjorde en social anpassning. Rörande den lämpligaste behandlingen av dessa psykopater har gjorts gällande, att då psykopaterna utgjorde ett av psykiatriens mest brännande problem i såväl diagnostiskt som terapeutiskt hänseende, deras behandling borde såsom ett medicinskt problem överlåtas åt sinnessjukvården. I samband härmed har vitsordats, att tillfredsställande vårdmöjligheter för detta klientel icke finnes, när det saknades tillräckligt antal platser på specialavdelningar, vid vilka huvudvikten kunde läggas på en pedagogisk behandling med yrkesutbildning och arbetsterapi, samt att psykopaternas vårdande på vanliga sinnessjukavdelningar visat sig olämpligt. Denna brist borde emellertid avhjälpas.

Sistnämnda brist åberopas i flera yttranden, i vilka beredningens förslag biträtts, såsom ett viktigt skäl till stöd för detta. Sålunda har bland andra fångvårdsstyrelsen betonat, att psykopaterna vore i behov av pedagogisk fosteran, yrkesutbildning och eftervård samt att sådan behandling med större

framgång än på sinnessjukhusen kunde praktiseras på anstalter som icke hade sjukvård som sin väsentligaste uppgift.

Vad sålunda å ömse sidor förekommit synes mig visa, att det är nödvändigt att möjlighet alltså finnas att i viss utsträckning straffriförklara psykopater — till vilka jag i detta sammanhang med hänsyn till vad medicinalstyrelsen anfört finner böra räknas jämväl sådana i senare år hjärnskadade personer vilka förete samma psykiska symtom som personer med medfödda eller från den tidiga barndomen härrörande psykopatiska karaktärsdrag — och således hänvisa dem att omhändertagas av sinnessjukvården. Jag syftar härvid på sådana personer, vilkas psykiska defekter påtagligen äro av den art att sinnessjukvård tarvas oavsett om de begått brott eller ej. Det synes här främst gälla psykopater med benägenhet för episodiska förvirringar och andra akuta psykiska sjukdomstillstånd.

Beredningen har i fråga om dessa psykopater anfört, att även enligt beredningens förslag straffriförklaring komme att äga rum, såframt brottet ägde samband med ett dylikt akut tillstånd. Detta akuta tillstånd vore nämligen att betrakta som sinnessjukdom. I övrigt utgjorde däremot enligt beredningens mening benägenheten för reaktiva tillstånd, vilken ofta aktualiserades i samband med rannsakingen, knappast tillräckligt skäl för straffriförklaring. Härvid har beredningen åberopat, att cellpsykoser och andra psykotiska eller neurotiska reaktioner förekomme även hos andra fångar samt att skäl för en principiellt olika behandling i fråga om psykopaterna ej syntes föreligga. Denna jämförelse synes emellertid knappast vara fullt hållbar. Otivelaktigt tala helt andra skäl för straffriförklaring i det förra fallet; sålunda är tydligen behovet av sinnessjukvård av en större styrka och varaktighet än i det senare fallet. Det torde sålunda föreligga en betydande skillnad mellan en person, som så att säga ständigt balanserar på gränsen till sinnessjukdom och måhända emellanåt också överskrider gränsen, och en person, som under påfrestningarna av en rannsaking och dom med efterföljande straffverkställighet drabbas av en övergående rubbning av själsverksamheten, låt vara att gränsen med hänsyn till alla mellanformer icke i verkligheten är lätt att draga. Såsom Svea hovrätt uttalat, möter från kriminalpolitisk synpunkt icke något hinder att likställa verkligt svåra fall av psykopati med sinnessjukdom.

Vad angår psykopater, vilka icke förete psykiska defekter av den art som nyss nämnts, framgår oförtydligt av yttrandena, att flertalet av dem väsentligt skiljer sig från sinnessjukhusens övriga klientel. Det har allmänt vitsordats, att psykopaterna inverka störande på vårdarbetet beträffande de egentligt sinnessjuka och att en rationell behandling av psykopaterna bör följa andra linjer, därvid pedagogisk fostran — kombinerad med yrkesutbildning och tillräckliga sysselsättningsmöjligheter samt effektiv eftervård — bör ställas i främsta rummet. Möjligheter till sådan behandling kan sinnessjukvården för närvarande erbjuda endast i mycket begränsad omfattning. Det i flera yttranden framhållna önskemålet om ett utbyggande av den offentliga psykopatvården syftar också till att för detta ändamål nya special-

avdelningar skulle uppföras efter mönster av vissa redan befintliga främst för straffriförklarade psykopater avsedda avdelningar vid några statliga sinnessjukhus.

Av en utredning, som strafflagberedningen i sitt betänkande framlagt angående de psykopater som vid 1941 års utgång voro för vård intagna å statens sinnessjukhus, framgår, att flertalet av dessa psykopater intagits till följd av straffriförklaring. Även flertalet övriga psykopater som vårdades å statens sinnessjukhus synes ha omhändertagits icke på grund av något behov av sjukvård i egentlig mening utan på grund av asocialitet, såsom lösdriveri, alkoholism, familjetyranni och dylikt. Bland 728 manliga psykopater voro enligt nämnda utredning 447 personer, eller ca 61 procent, straffriförklarade, medan 79 personer intagits i anledning av brott som icke föranlett åtal, 36 personer på grund av annan asocialitet (t. ex. lösdriveri), 41 personer på grund av missbruk av alkohol och narkotika samt återstående 125 personer på grund av neurotiskt tillstånd, självmordsrisk eller av annan anledning. För de kvinnliga psykopaternas del ställde sig siffrorna väsentligt annorlunda, i det att av 278 intagna endast 77 personer, eller ca 28 procent, intagits på grund av straffriförklaring, och 48 personer intagits i anledning av brott, som icke föranlett åtal, annan asocialitet eller alkohol- och narkotikamissbruk. Även om proportionen mellan de olika grupperna något förskjutes, därest hänsyn tages även till psykopater som vid nämnda tidpunkt vårdades å icke statliga sinnessjukhus, giver utredningen vid handen, att anledningen till psykopaters omhändertagande för sinnessjukvård i stor utsträckning varit kriminalitet eller annan asocialitet och att rent medicinska vårdsynpunkter endast i förhållandevis mindre utsträckning varit avgörande.

Med hänsyn till det anförda synes sannolikheten tala för att flertalet av de psykopater som nu bruka straffriförklaras skulle kunna lämpligen omhändertagas inom fängvårdens ram. Den omständigheten, att hinder givetvis icke i och för sig föreligger att med ett tillräckligt antal specialavdelningar giva psykopaterna en rationell behandling inom sinnessjukvårdens ram, utgör enligt min mening icke anledning att låta den nuvarande praxis i fråga om straffriförklaring av psykopater fortbestå. Såsom jag förut framhållit bör den särbehandling av vissa brottslingar som straffriförklaring innebär icke användas utan att verkligt vägande skäl föreligga. Man kan också i likhet med strafflagberedningen med hänsyn till allmänhetens reaktion framhålla såsom mindre lämpligt, att personer, vilka i samhällslivet i huvudsak intaga samma ställning som övriga medborgare, behandlas som sinnessjuka för den händelse de åtalas för brott, ehuru deras psykiska defekter — även om de varit kända — eljest icke skulle ansetts motivera vårdåtgärder från samhällets sida. Några vägande humanitära skäl för straffriförklaring av nu ifrågavarande personer synas icke föreligga.

Det har i några yttranden uttalats, att om sådana psykopater, som hittills brukat straffriförklaras, hädanefter skulle omhändertagas av fängvården, detta skulle i anstaltshänseende leda till en dualism som skulle ställa sig kostsammare än en utbyggnad av sinnessjukvårdens resurser för omhändertagande av psykopater. Denna anmärkning saknar icke fog. Därest emeller-

tid, som jag förutsatt, psykopater med ett utpräglat vårdbehov alltjämt komma att straffriförklaras, torde icke för de övriga psykopaternas del erfordras några sådana åtgärder inom fångvården, att erinringar kunna framställas från organisatorisk synpunkt. Självfallet bör tillgång finnas till psykiatrisk sakkunskap. Fångvården har redan för närvarande att taga hand om åtskilliga psykopater, vilkas tillstånd ej ansetts motivera en straffriförklaring, och det är ett önskemål för fångvården i allmänhet att medicinska synpunkter vinna ökat inflytande. I ett av de yttranden som här avses har också uttalats, att en utveckling av fångvården skulle möjliggöra att en del av det klientel som hittills av blandad social och psykiatrisk anledning omhändertagits inom sinnessjukvården skulle kunna överföras till fångvården.

Av det anförda framgår, att enligt min mening frågan, huruvida och i vad mån psykopater skola straffriförklaras, bör avgöras med hänsyn till styrkan av det medicinska vårdbehov som i varje särskilt fall kan anses föreligga. Är det medicinska vårdbehovet dominerande, bör straffriförklaring äga rum. Om åter det medicinska vårdbehovet icke är mera framträdande än att det lämpligen kan tillgodoses inom fångvårdens ram, bör hinder icke möta att döma till straff eller sådan skyddsåtgärd som kan träda i stället för straff.

Såsom förut nämnts är flertalet psykopater i främsta rummet i behov av psykologisk påverkan och pedagogisk handledning. Jämsides med ett betydelsefullt reformarbete i fråga om straffverkställigheten överhuvud har genom särskilda åtgärder ökad möjlighet beretts att giva av fångvården omhändertagna personer uppfostran och utbildning. I fråga om ungdomliga lagöverträdare finnas sålunda instituten tvångsuppfostran och ungdomsfängelse att tillgå. Beträffande ungdomsfängelse har också en betydelsefull differentiering av verkställigheten kommit till stånd. Den nya lagstiftningen om villkorlig dom kan användas i sådana fall, då ett frihetsberövande icke är påkallat, och även lagstiftningen om eftergift av åtal mot vissa underåriga är av viss betydelse i detta sammanhang. För äldre personer finnes möjligheten att döma till förvaring enligt 1927 års lag om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare. Denna lag ger visserligen endast relativt begränsad möjlighet att döma till förvaring, enär bland annat förutsättes att vederbörande dömes till straffarbete i minst två år eller, sedan han till fullo undergått honom för tidigare brott ådömt straffarbete, ånyo begått brott och därför dömes till straffarbete eller, där båda brotten äro sedlighetsbrott, till straffarbete eller fängelse. 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, vilken ännu ej trätt i kraft, innebär emellertid en avsevärd utökning av möjligheten att döma till förvaring. Enligt denna lag fordras i fråga om brottets beskaffenhet allenast, att enligt lag kan följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse å brottet. I övrigt skall — bortsett från att den skyldige enligt lagens nuvarande lydelse skall finnas vara av sådan sinnesbeskaffenhet som avses i 5 kap. 6 § strafflagen — för ådömande av förvaring fordras, att han på grund av sin sinnesbeskaffenhet måste antagas vara oemottaglig eller föga mottaglig för straff och att han med hänsyn till den ådalagda brottsligheten samt

på grund av i målet förebragt utredning angående hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom.

Det är min avsikt, att 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt skall sättas i kraft då de nya tillräknelighetsbestämmelserna träda i tillämpning. Därest så sker, torde möjlighet finnas att inom ramen för det straffrättsliga reaktionssystemet bereda sådana psykopater, vilkas tillstånd ej motiverar straffriförklaring enligt de nya riktlinjer jag antytt, en fullt tillfredsställande vård och behandling. Fångvårdsstyrelsen har upplyst, att psykopater, vilka efter att tidigare ha straffriförklarats blivit dömda till förvaring, i regel visat sig lämpade för den behandling förvaringen erbjuder. Jämväl interneringsnämnden har ansett det riktigt och lämpligt, att vissa grupper abnorma som hittills straffriförklarats överfördes till förvaringsinstitutets tillämpningsområde. I en del yttranden från medicinskt håll har man ej heller ställt sig främmande för denna tanke. Att 1937 års lag sättes i kraft synes emellertid vara en nödvändig förutsättning för att en lagstiftning, som bryter nuvarande praxis på tillräknelighetsområdet, skall kunna genomföras. Dessförinnan torde i anslutning till strafflagberedningens förslag vissa jämkningar i 1937 års lag böra vidtagas. Jag återkommer till denna fråga i det följande. I vad mån i övrigt böra vidtagas särskilda åtgärder inom det straffrättsliga reaktionssystemet för att ytterligare säkerställa den lämpligaste behandlingen av psykopater synes mig delvis böra bli beroende på erfarenheten. Frågan lär komma att uppmärksammas av strafflagberedningen vid dess fortsatta arbete.

Jag övergår nu till frågan om straffriförklaring av andra psykiskt abnorma än psykopater, i första rummet de egentligt sinnessjuka.

Såsom förut nämnts har beredningen försökt att närmare klargöra begreppet sinnessjukdom. Enligt beredningens åsikt förutsatte sinnessjukdom en sjuklig förändring av själslivet av djupgående natur, varemot allehanda obetydliga rubbningar av den psykiska jämvikten, exempelvis stämningsrubbningar vid lindriga infektioner och liknande alldagliga företeelser, icke vore att anse som sinnessjukdom. Vidare har beredningen förklarat, att till sinnessjukdom finge hänföras ej endast vad som i dagligt tal kallades för sinnessjukdom utan även psykiska personlighetsförändringar i samband med åldrandet eller efter hjärnskador, vissa neurotiska spänningstillstånd, tillfälliga omtöckningar och andra tillstånd, vilka innebure en sjuklig förändring av själslivet av djupgående natur.

I åtskilliga yttranden har beredningens begreppsbestämning blivit föremål för stark kritik. Medicinalstyrelsen har för sin del anfört, att beredningens definition av begreppet sinnessjukdom saknade stöd i den psykiatriska vetenskapen och i hög grad bure improvisationens prägel, och likartade uttalanden ha gjorts i andra yttranden. I fråga om innebörden hos den framförda kritiken har jag förut nämnt, att vissa följdtilstånd efter hjärnskador, vilka av beredningen ansetts falla under begreppet sinnessjukdom, av många psy-

kiatrer anses utgöra former av psykopati samt att sinnessjukdom vid tillämpning av sinnessjuklagen ansetts innefatta jämväl psykopati. Härutöver har i yttrandena anmärkts, att beredningen i sin definition medtagit tillstånd, vilka varken enligt vanligt språkbruk eller den psykiatriska vetenskapens åsikt räknades såsom sinnessjukdom.

Enligt min mening är det ej lämpligt att i tillräknelighetsbestämmelserna röra sig med ett sinnessjukdomsbegrepp som alltför mycket avviker från vanligt språkbruk. Beredningens förslag synes särskilt i fråga om tillfälliga omtöckningar vara otillfredsställande från denna synpunkt. Dessa tillstånd torde böra upptagas för särskild reglering i enlighet med vad jag i det följande vill närmare angiva. Vad angår övriga tillstånd som här åsyftas — själsliga förändringar som sammanhånga med åldrandet, vissa neurotiska spänningstillstånd och liknande företeelser — vill jag till en början framhålla, att någon erinran ej torde vara att framställa mot att de skola kunna medföra straffriförklaring om de äro av tillräckligt genomgripande natur. För vanligt språkbruk torde det icke heller vara främmande att i dylika fall tala om sinnessjukdom, därest det gäller tillstånd av någon varaktighet. Ett särskilt omnämnande av sådana tillstånd vid sidan av sinnessjukdom synes mig fördenskull ej erforderligt för att straffriförklaring skall kunna följa då sådan är motiverad. Om tillfälliga omtöckningar bliva föremål för särskild reglering, torde övriga här avsedda fall komma in under denna straffrihetsgrund.

Beträffande de tillfälliga psykiska rubbningarna har beredningen såsom exempel å sådana som kunde betecknas såsom sinnessjukdom anført transitoriska epileptiska tillstånd, feberomtöckningar och andra akuta förvirringar. Beträffande tillstånd av höggradig affekt och liknande rubbningar har beredningen uttalat, att för frågan om straffrihet i dessa fall borde vara avgörande huruvida affekten bottnade i en psykisk abnormitet av sådant slag att straffrihet borde följa eller om den hade sitt ursprung i normalpsykologiska faktorer. Straffrihet borde enligt beredningens mening medgivas endast i det förra fallet men icke i det senare.

Beredningens terminologi avviker som jag nyss nämnt på denna punkt alltför mycket från allmänna språkbruket. Det synes sålunda, såsom Stockholms rådhusrätt anført, oegentligt att som sinnessjukdom beteckna t. ex. tillståndet hos en person som tillfälligt omtöcknats av ett slag i huvudet och på grund därav bör straffriförklaras för vad han i detta tillstånd företagit sig. Enligt min mening erfordras fördenskull en särskild bestämmelse om straffrihet för sådana övergående rubbningar av själsverksamheten, som här avses. De tillstånd som åsyftas torde lämpligen kunna betecknas som tillfällig sinnesförvirring. För att straffrihet av sådan grund skall äga rum förutsätter jag, att den övergående rubbningen av själsverksamheten inneburi ett höggradigt omtöckningstillstånd. Jag är ense med beredningen, att höggradig affekt och liknande tillstånd icke böra i och för sig föranleda straffrihet. De torde icke heller enligt allmänna språkbruket benämnas sinnesförvirring.

Därest tillfällig sinnesförvirring upptages såsom straffrihetsgrund bör övervägas, huruvida i lagtexten bör särskilt angivas, att sådan omtöckning som har sin grund i självförvållat rus icke medför straffriförklaring. Såsom beredningen funnit måste detta praktiskt utomordentligt viktiga undantag gälla. Jag kan dock icke finna erforderligt att uppställa någon bestämmelse härom. Självförvållat rus torde icke enligt allmänna språkbruket innefattas under uttrycket sinnesförvirring. Den av beredningen berörda frågan om straffbarheten för brottslig gärning, som begåtts under så höggradigt rus att det kan ifrågasättas huruvida det uppsåt eller det vållande som förutsättes för straffbarhet förelegat hos den handlande, anser jag liksom beredningen ej heller tarva reglering i detta sammanhang. Detta spörsmål torde i likhet med andra frågor rörande uppsåt och vållande böra överlåtas åt rättspraxis att lösa.

Jämte sinnessjukdom har beredningen enligt vad jag förut nämnt såsom grund för straffrihet angivit sinnesslöhet. Med detta uttryck har beredningen förklarat sig avse en intellektuell utvecklingshämning som är så djupgående att den oundvikligen medför en särställning i förhållande till andra människor. Beredningen har sålunda med sinnesslöhet åsyftat mera höggradig intellektuell undermålighet, men har med hänsyn till de hittills använda intelligensmätningarnas begränsade tillförlitlighet icke ansett sig kunna fixera begreppets innebörd vid någon bestämd intelligenssälader. Beredningen har likväl uttalat, att gränsen för sinnesslöhet givetvis måste förläggas högst betydligt lägre än vid en utvecklingsnivå omedelbart under den vid 15 år vanliga. Vid avgörande av frågan, om sinnesslöhet skulle anses föreligga, borde den i intellektuella defekter grundade sociala inkapaciteten tillmätas väsentlig betydelse.

Vad beredningen sålunda anført har så gott som utan undantag godtagits i yttrandena. Jag är ense med beredningen om att intellektuell utvecklingshämning, som skall kunna medföra straffrihet, bör vara av sådan art att den grundar en verklig undantagsställning. En definition av begreppet sinnesslöhet har givits i lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Enligt 1 § i denna lag förstås med sinnesslö i lagen den som på grund av bristande förståndsutveckling icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning. I det betänkande som låg till grund för lagen uttalades bl. a. att barn med en s. k. intelligenskvot under 65 alltid borde hänvisas till sinnesslöskola, förutsatt att intelligensundersökningen utförts riktigt. Den uppfattning av begreppet sinnesslöhet som kommit till uttryck i nämnda lagrum och motivuttalande bör enligt min mening vara vägledande även i nu förevarande sammanhang. Jag avser härmed att genomföra en inskränkning i den tillämpning av straffriförklaring på grund av intellektuell utvecklingshämning som på senare tid förekommit.

Härefter vill jag behandla frågan, om kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och den brottsliga gärningen skall krävas för att

strafffrihet skall äga rum. Enligt beredningens förslag förutsättes, såsom jag förut nämnt, att gärningen skett under inflytande av den psykiska abnormiteten (sinnessjukdom eller sinnesslöhet). Med den omfattning begreppet sinnessjukdom numera hade och den betydelse som även lindrigare psykiska sjukdomstillstånd kunde ha såsom orsak till brott kunde det enligt beredningens mening mången gång leda till otillfredsställande resultat, om någon åtskillnad icke gjordes mellan de brottsliga tendenser vilka hade sin grund i sjukdomstillståndet och de vilka vore därav oberoende. Beredningen har särskilt framhållit, att kravet på kausalsamband finge sin väsentliga betydelse som ett medel för domstolen att förbehålla sig det slutliga avgörandet i tillräknelighetsfrågor. Samtidigt har emellertid beredningen uttalat, att kravet på kausalsamband endast i relativt få fall komme att få praktisk betydelse, enär sådant samband vanligen måste presumeras. Såsom exempel på fall, där kravet på kausalsamband kunde erhålla betydelse, har beredningen nämnt psykiska sjukdomstillstånd med avgränsade sjukdomssymtom, såsom vissa paranoiska tillstånd, ävensom tillstånd inom gränsområdet mellan abnormitet och normalitet, där det psykiska svaghetstillståndet endast berörde vissa delar av den psykiska personligheten.

Under hänvisning till vad beredningen själv anfört om innebörden av kravet på kausalsamband har i en del yttranden förklarats, att någon erinran ej vore att göra mot beredningens förslag i denna del. I andra yttranden har däremot framhållits, att svårigheterna att leda frånvaron av kausalsamband i bevis borde leda till att någon föreskrift därom icke upptoges. Det har därvid påpekats, att det psykopatologiska tillståndet ofta icke gjorde sig gällande som direkt pådrivande faktor utan medverkade till brottet genom att utplåna eller försvaga hämningarna mot brott, samt gjorts gällande, att det för psykiatern vore omöjligt att, om gärningsmannen vore sinnessjuk eller sinnesslö, utesluta att han begått gärningen under inflytande av sitt psykiska undantagstillstånd. Likaså har i vissa yttranden — bl. a. av medicinalstyrelsen — framhävts, att det vore principiellt oriktigt att straffa en psykiskt sjuk eller defekt människa.

För egen del kan jag icke finna, att införandet av krav på kausalsamband skulle innebära någon vinst. Snarare är enligt min mening att befara, att det kan leda till en ojämn tillämpning. Man synes även kunna anföra humanitära skäl mot att tillgripa straff i sådana fall, då kausalsamband icke kan påvisas. Beträffande de av beredningen anförda exemplen vill jag framhålla, att i den mån dylika tillstånd äro att räkna såsom sinnessjukdom, behovet av medicinsk vård torde framträda med sådan styrka att det motiverar strafffriförklaring, även om man i något fall till äventyrs skulle våga påstå att kausalsamband mellan det sjukliga tillståndet och den brottsliga gärningen icke är för handen.

Såsom en spärr mot obefogade strafffriförklaringar torde den föreslagna bestämmelsen vara utan nämnvärd betydelse. En bestämmelse i syfte att bereda domstolen stöd för att i vissa fall avvika från en alltför extrem medicinsk uppfattning kan visserligen från domstolarnas synpunkt te sig önsk-

värd. Såsom jag förut framhållit är det emellertid att förvänta att den psykiatriska sakkunskapen — såsom också bestyrkts i yttrandena — i och med den ökade differentieringen av fångvården kommer att visa större förståelse för de synpunkter som kunna anföras mot straffrifyrkling i alltför vidsträckt omfattning. För övrigt erkännes även från läkarnas sida, att avgörandet i tillräknelighetsfrågor ligger i domstolens hand och att läkarnas utlåtanden endast äro rådgivande. En annan sak är, att domstolen givetvis kan ha svårt att avvika från vad som föreslagits från psykiatriskt håll. En bestämmelse som direkt åsyftar att giva domstolen stöd för att efter eget skön göra avsteg från de särskilt sakkunnigas uppfattning synes mig dock vara av tvivelaktigt värde. Härtill kommer, att beredningen förutsätter, att domstolen skulle i särskild grad taga ansvaret för avgörandet i ett avseende som bereder den utbildade psykiatern och fackmannen speciella svårigheter.

Av allmänna processuella regler följer, att domstolen — liksom eljest när den anlitar särskild sakkunskap för att erhålla vägledning i uppkommande spörsmål — äger pröva huruvida psykiatern framlagt skäl för sin åsikt. Såsom strafflagberedningen framhållit, förutsättes för att sinnessjukdom eller sinnesslöhet skall anses föreligga väsentliga och djupgående avvikelser från det normala; det skall sålunda av den verkställda beskrivningen framgå, att den tilltalade företer dylika avvikelser. Särskilt i fråga om dem som förklarats vara sinnesslöa har domstolen också viss möjlighet att genom egna iakttagelser bilda sig en uppfattning om graden av intellektuell utvecklingshämning, ehuru dylika iakttagelser såsom kontroll å ett sakkunnigutlåtande få värderas med försiktighet. Vad angår psykopaterna har domstolen städse att konstatera dels huruvida de av psykiatern beskrivna avvikelserna från det normala äro väsentliga dels ock huruvida på grundval av den psykiatriska undersökningen behovet av medicinsk vård framstår som så dominerande, att straffrifyrkling bör äga rum.

I formellt hänseende vill jag påpeka, att psykiatern enligt min åsikt icke bör i sitt utlåtande göra något uttalande huruvida det sinnessillstånd som förelegat hos den undersökta personen vid gärningens begående är av beskaffenhet att hänföras under 5 kap. 5 § strafflagen. Utlåtandet bör endast innehålla en medicinsk beskrivning och bestämning av vederbörandes psyke; i fråga om psykopater erfordras därjämte till domstolens ledning ett omdöme, huruvida enligt psykiaterns uppfattning rent medicinsk vård är behöfelig.

I detta sammanhang torde även böra nämnas, att jag vill förorda att medicinalstyrelsens centrala granskning av de psykiatriska utlåtandena bibehållas och att på så sätt en viss garanti vinnes för att de enskilda psykiaternas icke göra några större avsteg från härskande åskådning. Dessutom skall naturligtvis domstolen ha möjlighet att i tveksamma fall särskilt inhämta medicinalstyrelsens yttrande. Att den centrala medicinska instansen skulle söka giva straffrihetsgrunderna en vidare innebörd än som överensstämmer med de synpunkter som legat till grund för en ny lagstiftning i ämnet synes icke

behöva befaras. Det är självfallet, att denna myndighet har sin del i ansvaret för att tillämpningen följer de närmare bestämmingar som statsmakterna givit i motiven. Jag vill här framhålla, att de synpunkter jag i det föregående anlagt på frågan icke torde utgöra hinder för att den medicinska vetenskapen i tillräknelighetsfrågor tillgodoför tillämpningen nya forskningsresultat inom rättspsykiatrin.

I enlighet med det anförda vill jag föreslå, att 5 kap. 5 § strafflagen får — såsom första stycke — upptaga stadgande, att gärning, som begås av den som är sinnessjuk eller sinnesslö eller eljest till sin sinnesbeskaffenhet avviker så från det normala att han bör omhändertagas för särskild vård, skall vara strafflös. I ett andra stycke bör föreskrivas, att straff ej heller må ådömas för gärning, som någon begår i tillfällig sinnesförvirring.

Beträffande innebörden av föreskriften i första stycket vill jag erinra, att enligt 2 kap. 15 § strafflagen såsom straff räknas jämväl avsättning eller mistning av befattning på viss tid som kan ådömas dem som innehava ämbete, tjänst eller annan allmän befattning. Avsättning eller suspension må följaktligen ej ådömas den som enligt det föreslagna stadgandet är strafflös. Förslaget intager härutinnan samma ståndpunkt som gällande lag. Däremot kunna i avlöningsreglementen o. d. finnas bestämmelser som bereda möjlighet att avstänga vederbörande från tjänsten eller förtidspensionera honom på grund av hans sinnesbeskaffenhet.

Såsom angives i 2 kap. 20 § strafflagen straffas brott i några fall med vissa i strafflagen särskilt angivna påföljder. Även beträffande dessa påföljder torde gälla, att de icke kunna ådömas den som är strafflös på grund av sin sinnesbeskaffenhet. Emellertid vill jag nämna, att straffrättskommittén upptagit till övervägande att föreslå en ändring på denna punkt. Inom specialstraffrätten är det beroende på innebörden i varje särskilt fall av givna bestämmelser om förverkande eller dylikt, huruvida de för sin tillämpning förutsätta att någon dömes till ansvar för sin gärning.

I redaktionellt hänseende vill jag nämna, att uttrycket »annan rubbning av själsverksamheten», som i flera lagar använts vid sidan av sinnessjukdom och sinnesslöhet i samband med reglering av psykisk abnormitets inverkan på den civilrättsliga handlingsförmågan, synts mig icke böra användas såsom beteckning å psykopati. Rent språkligt leder nämnda uttryck tanken närmast på sådana fall, då vederbörande tillfälligt varit i ett sinnestillstånd som avviker från det för honom normala, medan det utmärkande för psykopaterna är att deras abnormitet är bestående. Härjämte är emellertid att märka, att enligt uttalanden i förarbetena till 1924 års lag om förmynderskap med »annan rubbning av själsverksamheten» åsyftats bland annat lägre grader av hämmad själsutveckling, vilka icke kunde betecknas som sinnesslöhet. Nämnda uttryck skulle sålunda, om det komme till användning i nu förevarande sammanhang, bliva missvisande. Jag vill slutligen erinra om att såsom förut nämnts i andra stycket av den föreslagna paragrafen upptagits till behandling tillfälliga rubbningar av själsverksamheten, vilka betecknats som tillfällig

sinnesförvirring. Det har även med hänsyn härtill icke ansetts lämpligt att i första stycket använda uttrycket »annan rubbning av själsverksamheten».

Av vad förut anförts framgår, att begreppet sinnessjuk i förslaget användes i en trängre betydelse än i sinnessjuklagen. Att fördenskull i detta sammanhang ändra terminologien i sinnessjuklagen synes mig icke påkallat. En sådan ändring tarvar överbäganden från flera synpunkter som icke blivit utredda i ärendet.

I samband med att strafflagberedningen framlagt förslag om nya tillräknelighetsbestämmelser har beredningen tillika föreslagit upphäva av 5 kap. 6 § strafflagen, som innehåller stadgande om straffnedsättning för den som vid brottets begående lidit av sjäslig abnormitet. Till stöd härför har beredningen framhållit att stadgandet vore oändamålsenligt, enär de brottslingar varom här vore fråga lede av medfödda defekter och faran för ett upprepande av det motivläge som föranlett den brottsliga gärningen fördenskull vore betydande. Härtill komme att dessa psykiskt abnormalt vore mindre mottagliga för den med straffet avsedda verkan. Beträffande särskilt affekt- och förvirringstillstånd som i äldre doktrin och lagstiftning ansetts böra inbegripas under 5 kap. 6 § strafflagen skedde bedömandet numera väsentligen med hänsynstagande till huruvida affekten eller förvirringen betingats av något psykiskt abnormtillstånd eller ej. Beredningen har ansett, att straffskalorna, utan någon allmän strafflindringsgrund, lämnade rum för ett tillräckligt hänsynstagande även till dylika omständigheter. De fall då behov av att underskrida straffminimum kunde uppkomma vore så sällsynta att de syntes kunna lösas nådevägen. Beredningen framhåller emellertid, att frågan kunde komma i ett annat läge, därest vid det fortsatta arbetet jämväl andra strafflindringsgrunder ansåges böra beaktas och en allmän strafflindringsparagraf funnes behöfelig.

I åtskilliga yttranden ha, såsom jag förut angivit, invändningar framställts emot beredningens förslag att upphäva 5 kap. 6 § strafflagen. Därvid har påpekats, att även om det vore irrationellt och mindre tillfredsställande att brottslingar, som på grund av sin psykiska abnormitet vore farligare och svårare att påverka än andra, erhöile lägre straff, det likväl vore önskvärt att bibehålla möjligheten till strafflindring för andra kategorier av sjäsligt abnormalt. I vissa yttranden har man härvid förordat, att dylika bestämmelser infördes i en allmän strafflindringsparagraf, medan i andra yttranden uttals att 5 kap. 6 § strafflagen borde bibehållas i omarbetat skick.

Enligt min mening hör frågan om strafflindring i vissa fall på grund av psykisk abnormitet nära samman med frågan om ett allmänt stadgande om strafflindring på grund av särskilda omständigheter. Denna fråga skall enligt direktiven för strafflagberedningen upptagas vid den fortsatta utredning som ankommer på beredningen. I avbidan på resultatet av denna utredning synes det mig icke böra ifrågakomma att nu upphäva nyssnämnda lagrum. Därav skulle kunna föranledas, att under en mellanperiod skulle komma att saknas en strafflindringsbestämmelse, som sedermera återinfördes i en eller annan form. Detta kan med hänsyn till önskvärdheten av konsekvens i lagstiftningen

icke vara lämpligt. Även om behovet av en allmän bestämmelse om straffflindring i vissa fall på grund av psykisk abnormitet icke är särskilt framträdande, torde en sådan bestämmelse likväl vara av värde för att utmärka, att avsikten är att en dylik omständighet bör beaktas. Särskilt i fråga om debila torde det också kunna förekomma fall, då det skulle vara stötande att icke kunna underskrida det ordinära straffminimum. Det är mindre lämpligt att i sådana fall tvinga domstolen att utdöma ett högre straff än den på goda grunder anser skäligt och att alltså hänvisa vederbörande att söka rättelse nådevägen. Jag förordar därför, att paragrafen bibehålles i modifierad form.

Vad angår utformningen av en ny bestämmelse i nu berörda hänseende är av vikt, att denna icke uppfattas som ett åläggande att nedsätta straffet, när viss psykisk abnormitet, som ej bör föranleda straffrihet, föreligger. Det bör icke förekomma, att farliga brottslingar erhålla straffflindring på grund av sina psykiska egenheter. Denna begränsning torde framträda med tillräcklig tydlighet, om i lagrummet angives att domstolen efter omständigheterna skall pröva, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Stadgandet torde böra äga tillämpning i fråga om gärning, som begås av någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, såframt gärningen icke är strafflös enligt 5 §, samt i fråga om gärning som någon begår i annat tillstånd av tillfälligt rubbad själsverksamhet än i sistnämnda paragraf avses. Med tillstånd som sist sagts åsyftar jag en mindre betydande rubbning av själsverksamheten än sådant höggradigt omtöckningstillstånd som avses med uttrycket sinnesförvirring.

Liksom enligt gällande rätt bör självförvållat rus icke anses såsom sådan rubbning av själsverksamheten, som bör föranleda straffnedsättning. Särskild föreskrift härom torde icke vara erforderlig.

I samband med genomförandet av 1937 års lagstiftning om förvaring och internering stadgades genom lag den 18 juni 1937, som träder i kraft den dag Konungen förordnar, att 5 kap. 6 § strafflagen skulle erhålla ett tillägg, innebärande en erinran att i vissa fall kunde, enligt vad därom funnes särskilt stadgat, i stället för straff användas förvaring i säkerhetsanstalt. En dylik erinran bör givetvis kvarstå i strafflagen, men synes ej lämpligen böra upptagas i samma lagrum, som medger straffnedsättning på grund av psykisk abnormitet. Att, på sätt strafflagberedningen föreslagit, i 2 kap. 2 § strafflagen sammanföra de för närvarande i skilda lagrum upptagna hänvisningarna till de lagar, som reglera förutsättningarna för ådömande av särskilda straffrättsliga reaktionsformer, synes mig i detta sammanhang icke påkallat. Jag föreslår fördenskull att såsom en ny paragraf, betecknad 6 a §, i 5 kap. strafflagen upptages föreskrift att i vissa fall, då någon, som begått brott, till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, må i stället för straff användas förvaring i säkerhetsanstalt, varom stadgas i särskild lag. Den föreslagna lydelsen anknyter till ett förslag om vissa ändringar i 1937 års förvarings- och interneringslag, för vilket jag skall redogöra i det följande.

Såsom förut nämnts har beredningen i sitt betänkande även upptagit förslag till lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten, som bl. a. innehåller förbud att ådöma den dödsstraff, som vid gärningens begående saknat förståndets fulla bruk på sätt i 5 kap. 6 § allmänna strafflagen sägs. Beredningen har ansett att ett dylikt förbud alltjämt borde bestå beträffande den som begått brott under inflytande av själslig abnormitet utan att på grund därav vara fri från straff. Till denna ståndpunkt kan jag — fränsett att något krav på kausalsamband icke synes böra uppställas — ansluta mig. I samband med den omformulering av stadgandet beredningen vidtagit med hänsyn till beredningens förslag om upphävande av 5 kap. 6 § allmänna strafflagen har beredningen ansett, att även en annan jämkning borde vidtagas. Enligt paragrafens nuvarande lydelse gäller, att den som vid gärningens begående saknat förståndets fulla bruk liksom den som därvid icke fyllt aderton år skall i stället för dödsstraff ådömas straffarbete från och med sex till och med tio år. Enligt beredningens förslag skall denna föreskrift utgå. Till stöd för denna ändring har beredningen anført, att anledning icke syntes föreligga att för den som begått brott under inflytande av själslig abnormitet utan att på grund därav vara fri från straff nedsätta livstids straffarbete till tidsbestämt sådant straff, och beträffande den som vid brottets begående ej fyllt aderton år har beredningen erinrat, att den gällande lydelsen av 33 § strafflagen för krigsmakten i förövarande avseende härrörde från en tidigare lydelse av 5 kap. 2 § allmänna strafflagen. Före år 1921 stadgades nämligen i sistnämnda lagrum, att beträffande den som vid brottets begående icke fyllt aderton år dödsstraff eller livstids straffarbete skulle nedsättas till straffarbete från och med sex till och med tio år. I samband med dödsstraffets avskaffande år 1921 inskränktes denna regel till att avse allenast livstids straffarbete. År 1935 erhöi 5 kap. 2 § strafflagen ändrad lydelse, enligt vilken något minimum icke finnes stadgat för det straff som i fråga om den som är under 18 år skall träda i stället för livstids straffarbete. Detta lagrum skall lända till efterrättelse även vid tillämpning av strafflagen för krigsmakten. Till följd härav gäller för närvarande vid tillämpning av denna lag beträffande underårig, att där fråga är om att nedsätta *dödsstraff* till straffarbete på viss tid, tiden för straffarbetet ej får understiga sex år, medan något motsvarande minimum icke finnes föreskrivet när fråga är om att nedsätta *livstids straffarbete* till straffarbete på viss tid. I likhet med beredningen finner jag en dylik olikhet icke vara påkallad, särskilt i betraktande därav att livstids straffarbete i strafflagen för krigsmakten städse är alternativt till dödsstraff. 33 § strafflagen för krigsmakten torde följaktligen i nu ifrågavarande del böra innehålla endast, att dödsstraff ej må ådömas för brott, som någon begår innan han fyllt aderton år, ej heller för brott, som begås av någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt 5 kap. 5 § allmänna strafflagen, eller som någon begår i annat tillstånd av tillfälligt rubbad själsverksamhet än i sistnämnda paragraf avses.

De nya tillräknelighetsbestämmelserna böra, såsom jag förut anförde, träda i tillämpning samtidigt med att 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt sättes i kraft. Då detta synes kunna ske den 1 januari 1946, vill jag föreslå att tillräknelighetsbestämmelserna träda i kraft nämnda dag. Beträffande den nya 6 a § torde av formella skäl böra angivas, att den i likhet med 1937 års lag skall träda i kraft den dag Konungen förordnar.

II. Ändringar i 1937 års förvaringslagstiftning.

Inledning.

I det föregående har jag uttalat, att 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt bör träda i kraft samtidigt med de nya tillräknelighetsbestämmelserna. Dessa påkalla vissa jämkningar i nämnda lag av formell natur. Därjämte har emellertid strafflagberedningen i sitt betänkande med förslag till nya tillräknelighetsbestämmelser föreslagit att i lagen borde vidtagas vissa ändringar av materiell innebörd.

Gällande rätt.

Såsom förutsättning för att förvaring skall få ådömas i stället för straff uppställs i 1 § av 1937 års lag, att den tilltalade prövas vid brottets begående hava varit och fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs. Därjämte kräves, att den brottslige på grund av sin sinnesbeskaffenhet måste antagas vara oemottaglig eller föga mottaglig för straff; att han med hänsyn till den ådagalagda brottsligheten samt på grund av i målet förebragt utredning angående hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom; samt att å brottet eller, där flera brott förövats, å något av dem kan följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse. Enligt 2 § i lagen kan förvaring, därest villkorlig dom förklaras förverkad, under nyss angivna förutsättningar förklaras skola träda i stället för straff för det brott som föranlett den villkorliga domen och, där han samtidigt finnes förfallen till ytterligare straff, jämväl därför. Därjämte kan enligt 3 § förvaring i vissa fall ådömas den som undergår honom ådömt straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse eller tvångsuppfostran och som prövas vara av sinnesbeskaffenhet, varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, såframt det på grund härav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt måste antagas att han efter frigivningen skall bliva vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Förvaringen träder därvid i stället för vad av straffet eller tvångsuppfostran återstår.

När domstol ådömer förvaring enligt 1 eller 2 §, skall domstolen med hän-

syn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bestämma viss minsta tid, före vars utgång den dömda icke må utskrivas. Denna minsta tid må bestämmas lägst till ett och högst till tolv år. Ådömes någon förvaring, som skall träda i stället för återstoden av straff eller tvångsuppfostran som han undergår, är minsta tiden för förvaring ett år eller den längre tid som motsvarar den återstående strafftiden. Om utskrivning — som är antingen villkorlig (utskrivning på prov) eller slutlig — beslutar interneringsnämnden. Utskrivning må ej ske så länge den förvarade är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, med undantag för det fall att den förvarade skall såsom varaktigt sinnessjuk intagas å sinnessjukhus.

Förutsättning för att internering skall kunna ådömas är enligt 4 § i lagen att någon, efter det han dömts till straffarbete eller förvaring, för återfall i brott ånyo dömts till sådan påföljd genom dom som är lagakraftvunnen; att han undergått straffarbete eller förvaring i sammanlagt minst fyra år samt därefter inom viss tid begått nytt brott, varå kan följa straffarbete; samt att han på grund av utredning angående hans sinnesbeskaffenhet och övriga i målet upplysta förhållanden måste antagas icke komma att låta sig rätta genom straff samt är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Vad om internering är stadgat skall enligt 4 § andra stycket icke äga tillämpning, om den brottslige prövas vid gärningens begående hava varit av sinnesbeskaffenhet som i 5 kap. 6 § strafflagen sägs. Minsta tiden för internering skall av domstolen fastställas till lägst fem och högst femton år. Rörande utskrivning från internering gälla samma regler som beträffande förvaring.

Psykisk abnormitet såsom grund för förvaring.

Strafflagberedningen.

Strafflagberedningen har, under erinran att beredningen föreslagit upphävande av 5 kap. 6 § strafflagen, framhållit att på grund härav det såsom förutsättning för ådömande av förvaring uppställda kravet, att den tilltalade skall vid brottets begående hava varit och fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet som i nämnda lagrum sägs, måste ersättas med annan beskrivning av den brottsliges sinnesbeskaffenhet. I sådant hänseende har beredningen föreslagit, att i 1 och 2 §§ av 1937 års lag skulle såsom allmän förutsättning för ådömande av förvaring upptagas att någon prövades vid brotts begående hava lidit av varaktig själslig eller sexuell abnormitet, som ej vore att hänföra till sinnessjukdom eller sinnesslöhet, samt att i 3 § skulle stadgas att under där angivna förutsättningar förvaring kunde ådömas den som funnes lida av sådan abnormitet.

Till motivering av detta förslag har beredningen anför, att i anslutning till vad som otvivelaktigt vore innebörden av 1937 års lag det borde vara en allmän förutsättning för ådömande av förvaring, att den brottslige lede av en mera permanent psykisk abnormitet. Då delade meningar syntes råda hu-

ruvida sexuell abnormitet i och för sig vore att anse såsom en själslig abnormitet, ansåge beredningen vidare, att såsom förutsättning för förvaring borde vid sidan av själslig abnormitet upptagas sexuell abnormitet.

I sistnämnda hänseende har beredningen erinrat, att i det till grund för 1937 års förvaringslag liggande sakkunnigbetänkandet (SOU 1937: 3) föreslogs att lika med sinnesbeskaffenhet, varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, skulle anses sexuell abnormitet som icke kunde hänföras under nämnda lagrum eller 5 § i samma kapitel. De sakkunniga hade förklarat sig därvid utgå från det förhållandet att i rättspsykiatrisk praxis sedan lång tid den regeln tillämpats, att yttringar av abnorm sexualdrift som förefunnes ensamma, utan att andra konstitutionella eller förvärvade rubbningar i själverksamheten kunnat konstateras, icke ansetts böra motivera användning av 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen, såvida icke den abnorma könsdriften till sin art vore i så hög grad avvikande från en normal människas själsliga beskaffenhet, att den måste anses förutsätta djupa rubbningar i känslolivet och höggradig moralisk okänslighet, på grund varav hela personligheten finge anses såsom abnorm. Vidare hade de sakkunniga anført, att vissa fall av sexuell abnormitet, särskilt homosexualitet och benägenhet att söka biologiskt omogna sexualobjekt (pädophili) kunde förekomma under sådana omständigheter, att man måste tillskriva vissa yttre förhållanden avgörande inflytande på den abnorma sexualdriftens uppkomst. Medicinalstyrelsen hade däremot i sitt över sakkunnigförslaget avgivna yttrande anført bl. a. att vid den centrala betydelse som sexualiteten hade i själlslivet det vore tvivelaktigt huruvida en isolerad abnormitet av densamma kunde förekomma; en verklig sexuell abnormitet hade alltid en betydande inverkan på totalpersonligheten. Styrelsen hade vidare anført, att om en sexuell abnormitet antingen i sig själv vore av sådan art och grad att vederbörande vore oemottaglig eller föga mottaglig för straff samt vådlig för annans säkerhet till person, eller den förekomme i sådan konstellation med andra psykiska rubbningar att så bleve fallet, förutsättning för tillämpning av 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen alltid torde föreligga; något behov av att för sexuellt abnorma ha en undantagsbestämmelse sådan som den föreslagna föreläge därför icke enligt styrelsens åsikt. Slutligen har beredningen i nu förevarande hänseende anmärkt, att — i anslutning till vad medicinalstyrelsen sålunda anført — departementschefen vid framläggandet av proposition i ämnet förklarat sig finna någon särskild bestämmelse icke vara erforderlig för att ingripande med förvaring skulle kunna äga rum mot sexuellt abnorma i de fall, där sådan skyddsåtgärd vore påkallad. Departementschefen hade vidare ansett det icke uteslutet, att den ifrågasatta bestämmelsen skulle kunna bli va föremål för växlande tolkning och komma att tillämpas i fall för vilka den icke vore avsedd.

Vad sålunda förekommit har beredningen ansett utvisa, att sexuellt abnorma individer ofta vore psykopater men att sexuella abnormiteter kunde förefinnas även hos personer, som i övrigt icke företedde några psykiska karaktärsanomalier. I båda fallen kunde emellertid förvaring vara motive-

rad. När den abnormala driften, vare sig den vore medfödd eller berodde på miljöinflytanden, vore så genomgripande att sannolikheten för återfall vore mycket stor, borde i samhällsskyddets intresse förvaring tillgripas i stället för tidsbestämt straff. Enligt medicinalstyrelsens mening skulle sådana fall i regel vara att hänföra under 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen och sålunda även kunna rymmas under termen »varaktig själslig abnormitet». Då delade meningar syntes råda därom, ansåge sig emellertid beredningen, för att icke förvaring skulle bli utesluten i något fall, där den vore påkallad i samhällsskyddets intresse, böra föreslå att såsom förutsättning för förvaring jämte själslig abnormitet upptoges sexuell abnormitet.

Beredningen har vidare anfört, att då beredningen såsom förutsättning för strafffrihet enligt 5 kap. 5 § strafflagen uppställt krav på kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och brottet, det kunde förefalla mest följdriktigt att uppställa motsvarande förutsättning för ådömande av förvaring. I såväl 1 som 2 § 1937 års lag krävdes att abnormiteten förelegat vid tiden för brottets begående, och den tilltalades vådlighet skulle bedömas bl. a. med hänsyn till den ådagalagda brottsligheten. Det syntes därför ligga närmast till hands att antaga, att lagstiftaren förutsatt kausalitet mellan abnormiteten och brottet för att förvaring skulle få ådömas enligt dessa paragrafer. Å andra sidan vore det otvivelaktigt att sådan kausalitet icke erfordrades för ådömande av förvaring enligt 3 §. Spörsmålet huruvida kausalitet mellan den psykiska abnormiteten och brottet skulle uppställas såsom förutsättning för ådömande av förvaring hade uppenbarligen mycket ringa praktisk betydelse, då sådant samband i allmänhet måste presumeras föreligga. En anledning att icke nu, med frångående av gällande lydelse, införa en uttrycklig bestämmelse i ifrågavarande hänseende vore, att domstolarna skulle kunna tänkas bli va obenä gna att döma till förvaring så snart det förelå ge någon tvekan om att brottet förö vats under inflytande av den själsliga defekten. Vad särskilt anginge det i 3 § förvaringslagen avsedda fallet måste den varaktiga psykiska abnormitet, som enligt beredningens förslag skulle utgöra förutsättning för förvaring, regelmässigt antagas ha förelegat även vid tiden för brottets begående. I och för sig kunde det för denskull vara anledning att göra förekomsten av abnormitet redan vid brottets begående till en förutsättning för ådömande av förvaring enligt 3 §. Med hänsyn till det förut anförda och då en föreskrift av antytt slag skulle kunna föranleda bevis svårigheter hade beredningen dock icke funnit skäl att föreslå någon sådan.

I anslutning till förslaget att upphäva 5 kap. 6 § strafflagen har beredningen vidare i fråga om det i 4 § andra stycket i 1937 års förvaringslag upptagna stadgandet att internering ej må ådömas den, som vid gärningens begående varit av sinnesbeskaffenhet varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, föreslagit, att denna föreskrift skulle ersättas med ett stadgande därom att den som för brottet kan dömas till förvaring icke må dömas till internering.

Yttrandena.

I de över strafflagberedningens betänkande avgivna yttrandena har beredningens förslag till ändringar i 1937 års lagstiftning om förvaring och internering endast undantagsvis blivit föremål för omnämnande. *Stockholms rådhusrätt* och styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* ha uttryckligen förklarat sig icke ha något att erinra mot vad beredningen i denna del föreslagit.

Rörande beredningens förslag att vid sidan av själslig abnormitet omnämna sexuell abnormitet såsom en förutsättning för förvaring har *karolinska institutets lärarkollegium* yttrat, att det särskilda omnämnandet av sexuell abnormitet från medicinsk synpunkt tedde sig skäligen onödigt, eftersom någon dylik kroppslig rubbning icke kunde tänkas föreligga utan därmed sammanhängande psykiska komplement. I verkligheten företedde också de flesta sexuellt abnorma individer psykiska egendomligheter i så uttalad grad, att de kunde hänföras till psykopaterna. Ansåges det på grund av delade åsikter om detta förhållande nödvändigt att särskilt omnämna den sexuella abnormiteten, ville lärarkollegiet emellertid ej motsätta sig detta. *Sjukhuschefen vid S:t Jörgens sjukhus* har ansett det oegentligt att sidoställa sexuell och själslig abnormitet, då sexuell abnormitet biologiskt sett vore ett underbegrepp under själslig abnormitet. *Interneringsnämnden* har förklarat, att då sexualiteten måste anses vara jämväl av själslig art, det särskilda omnämnandet av sexuell abnormitet vore vilseledande och accentuerade den brist som låge däri att intet samband förutsattes mellan abnormiteten och vådligheten. Jämväl *hovrätten för Övre Norrland* har, under erinran att vid tillkomsten av 1937 års förvaringslag behovet av en bestämmelse rörande sexuell abnormitet underkänts, förklarat sig hysa tvekan om behövligheten att nu införa en dylik bestämmelse. Hovrätten har därjämte påpekat, att spörsmålet erhöile ökad betydelse därigenom att beredningen icke uppställt krav på kausalitet mellan den psykiska abnormiteten och brottsligheten för att förvaring skulle få ådömas.

Rörande frågan om kausalsamband borde krävas har *Svea hovrätt* framhållit, att konsekvensen syntes fordra att krav på kausalsamband uppställdes såsom förutsättning för ådömande av förvaring likaväl som för straffrifyrkling samt att de skäl beredningen anfört till stöd för en motsatt mening ej syntes övertygande. Samma åsikt har uttalats av en *minoritet inom Göteborgs rådhusrätt*.

Departementschefen.

Beredningens förslag att upphäva 5 kap. 6 § strafflagen har jag, såsom förut anförts, icke ansett mig kunna tillstyrka. Då den av mig föreslagna avfattningen av nämnda lagrum är så vidsträckt att lagrummet skulle kunna åberopas även i fråga om personer, beträffande vilka förvaring kan anses motiverad, har väl den närmaste anledningen till beredningens förslag att i 1937 års förvaringslag upptaga en särskild beskrivning av de psykiska tillstånd, som skola kunna föranleda ådömande av förvaring, därmed bortfallit. Åtskilliga skäl tala emellertid för att en dylik ändring det oaktat genom-

föres. Straffnedsättningsregeln i 5 kap. 6 § strafflagen är avsedd att tillämpas i sådana fall, då med hänsyn till den brottsliges psykiska tillstånd och övriga omständigheter ett mildare bedömande än eljest är påkallat; förvaringslagen avser däremot personer, vilkas sinnesbeskaffenhet gör det nödvändigt att tillgripa en åtgärd som från vissa synpunkter är mera allvarlig än ett ordinärt straff. Att på detta sätt en tillämpning av 5 kap. 6 § strafflagen i olika situationer kan med visst fog sägas leda till rakt motsatta resultat synes vara en oegentlighet som bör undanröjas. Förvaringslagen synes därför icke böra hänvisa till 5 kap. 6 § strafflagen.

Strafflagberedningen har föreslagit, att förvaring skulle kunna ådömas den som vid brotts begående lidit av varaktig själslig eller sexuell abnormitet som ej är att hänföra till sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Emot detta förslag har i vissa yttranden invänts dels att det vore oegentligt att nämna sexuell abnormitet vid sidan av själslig abnormitet, dels ock att det borde uttryckligen fordras att ett kausalsamband förelåge mellan abnormiteten och brottet för att förvaring skulle kunna tillgripas.

Vad angår frågan, om sexuell abnormitet bör särskilt nämnas i lagen, har beredningen erinrat, att delade meningar kunde råda huruvida sådan abnormitet kunde föreligga utan att själslivet i dess helhet så påverkats därav, att hela personligheten vore att anse såsom abnorm. Dylika meningsskiljaktigheter kommo till synes redan under förarbetena till 1937 års förvaringslagstiftning. Min företrädare i ämbetet anslöt sig vid framläggande av proposition i ämnet till den av medicinalstyrelsen då uttalade åsikten att en särskild bestämmelse icke vore erforderlig för att ingripande med förvaring skulle kunna äga rum mot sexuellt abnorma i de fall då sådan skyddsåtgärd vore påkallad, därvid han tillika framhöll, att det icke vore uteslutet att den ifrågasatta bestämmelsen skulle bli föremål för växlande tolkning och komma att tillämpas i fall för vilka den icke vore avsedd. Med hänsyn till dessa uttalanden, till vilka jag ansluter mig, synes mig den sexuella abnormiteten icke böra särskilt upptagas såsom grund för ådömande av förvaring.

Beträffande frågan, huruvida ett kausalsamband bör fordras mellan abnormiteten och brottet för att förvaring skall få anses motiverad, vill jag till en början erinra, att jag icke funnit anledning föreligga att i 5 kap. 5 § strafflagen upptaga någon dylik bestämmelse. Frågan om den brottsliges vådlighet skall vid ådömande av förvaring enligt 1 eller 2 § bedömas med hänsyn till den ådagalagda brottsligheten samt i målet föreliggande utredning rörande hans sinnesbeskaffenhet och föregående vandel. På grund härav lär förvaring icke förekomma med mindre brottet i fråga är att anse såsom ett utslag av hans på sinnesbeskaffenheten grundade vådlighet. Någon uttrycklig föreskrift att brottet skall ha förövats under inflytande av den psykiska abnormiteten synes mig emellertid ej böra upptagas. Kausalsambandet beaktas nämligen enligt min mening tillräckligt genom föreskriften att vådligheten skall bedömas med hänsyn till såväl den ådagalagda brottsligheten som den brottsliges sinnesbeskaffenhet. Ej heller beträffande förutsättningarna för ådömande av förvaring enligt 3 § förvaringslagen synes föreligga tillräcklig

anledning att införa ett krav på kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och brottet. Angående förutsättningarna för tillämpning av 3 § vill jag såsom min åsikt framhålla, att vid bedömande av frågan huruvida förvaring skall ådömas enligt nämnda paragraf hänsyn bör tagas jämväl till beskaffenheten av brottet. Att den abnormitet, som skall utgöra förutsättning för förvaring, upptäckts först efter det den brottslige dömts till straff bör nämligen enligt min mening ej föranleda, att frågan om hans dömande till förvaring bedömes efter andra grunder än om abnormiteten redan tidigare konstaterats föreligga.

I formellt hänseende synes mig mot beredningens förslag kunna invändas, att ordet abnormitet torde böra undvikas. Beredningen har själv i annat sammanhang betonat, att i fråga om psykopater och lindrigt intellektuellt undermåliga det är oklokt att i förväg stämpla dem såsom abnorma, då behandlingen av dem bör gå ut på att väcka deras ansvarskänsla och sätta dem i stånd att finna sig tillrätta i samhällslivet. I stället synes i 1 § såsom förutsättning för ådömande av förvaring böra upptagas, att den brottslige prövas vid brottets begående hava varit och fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt 5 kap. 5 § strafflagen. 2 och 3 §§ torde böra erhålla en häremot svarande avfattning. Att den föreliggande abnormiteten skall vara av bestående natur, torde icke behöva ytterligare angivas. Förutsättningen, att vederbörande ej är straffri enligt 5 kap. 5 § strafflagen, synes ej behöva upprepas i 2 och 3 §§, enär dessa paragrafer utgå från att den brottslige redan blivit fälld till ansvar för brottet.

Vad härefter angår det i 4 § 1937 års förvaringslag stadgade förbudet att till internering döma den som vid gärningens begående varit av sinnesbeskaffenhet varom i 5 kap. 6 § strafflagen sägs, har beredningen i stället föreslagit en bestämmelse att internering icke skall få ådömas den som för brottet kan dömas till förvaring. Vad beredningen sålunda föreslagit finner jag mig böra biträda.

Ändringar beträffande minsta tiden för förvaring.

Strafflagberedningen.

Enligt 1937 års förvaringslag må, såsom förut nämnts, utskrivning från förvaring icke ske så länge den förvarade är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. I detta hänseende har strafflagberedningen föreslagit att, där minsta tiden för förvaring bestämts till ett år, den förvarade skall utskrivas på prov senast inom fyra år från förvaringens början, såframt ej särskilda skäl däremot äro. Till motivering av detta förslag har beredningen inledningsvis anfört följande.

Den brottsliges vådlighet skall enligt såväl 1927 som 1937 års förvaringslagsliftning avgöras med hänsyn till hans brottslighet samt på grund av i målet förebragt utredning angående hans sinnesbeskaffenhet och föregående

vandel. Om man vid tolkningen av begreppet vådlighet i 1937 års lag lägger synnerlig vikt på att de hotade samhällsintressena skola vara betydande, kommer man till det resultatet, att förvaring icke kan ådömas annat än vid mycket grova brott, vilket med hänsyn därtill, att minsta tiden för anstaltsvistelsen kan sättas så lågt som till ett år, icke kan vara riktigt. Å andra sidan får den omständigheten att förvaringen är helt tidsobegränsad uppåt anses tyda på att åtgärden, om skäligen hänsyn skall tagas till individernas intresse, ej bör ifrågakomma vid lindrig brottslighet. Man måste av enahanda skäl antaga att domstolarna i många fall komma att tväka att tillgripa förvaring, om den förhandenvarande och tidigare brottsligheten endast är av medelsvår beskaffenhet, låt vara att den brottsliges psykiska egenskaper föranleda att han bör göras till föremål för särbehandling. Angelägenheten av att den nya förvaringslagstiftningen kommer till användning i den utsträckning som avsågs vid lagstiftningens tillkomst blir än mera framträdande, därest beredningens förslag om straffrihetens begränsning till sinnessjuka och sinnesslöa genomföres. Det blir då av största betydelse, att de abnormbrottslingar, som ej längre skola omhändertagas inom sinnessjukvården och som icke lämpa sig för tidsbestämda straff, kunna dömas till en mera ändamålsenlig behandlingsform på relativt obestämd tid. Beredningen har därför ansett det böra övervägas, huruvida man genom att i lindrigare fall i viss mån begränsa förvaringens helt tidsobestämda karaktär bättre skulle kunna anpassa behandlingsformen efter fallens svårhetsgrad.

Beredningen har därefter erinrat att i ett år 1923 framlagt förslag till förvaringslag minimitiden för förvaringens varaktighet bestämts till tre år, oavsett brottets svårhetsgrad, medan i 1927 års förvaringslag minimitiden bestämts till två år eller den längre tid, som motsvarade strafftiden, och i 1937 års förvaringslag stadgats att minimitidens längd skulle bestämmas av domstolen. Minimitidens längd hade således utvecklats från att vara gemensam för samtliga fall och därefter vara bestämd av strafftidens längd till att bli en av domstolen för varje särskilt fall fixerad minsta tid. Däremot vore förvaringens tidslängd icke begränsad uppåt utan det vore helt överlåtet åt utskrivningsmyndigheten — interneringsnämnden — att avgöra om den brottsliges vådlighet fortfarande nödvändiggjorde hans kvarhållande å anstalt. Härefter har beredningen anfört följande.

Emellertid ligger i begreppet vådlighet något annat än ett blott konstaterande att en betydande risk för återfall i brott föreligger. Vådligheten innebär därutöver att återfallsrisken avser brott av större betydelse, att samhällsintressen av en viss valör äro hotade. De båda synpunkterna återverka emellertid på varandra, så att en större återfallsrisk kan i någon mån uppvägas av att återfall icke innebär fara för mera betydande intressen. I ett sådant fall kan man våga experimentet att placera den dömda utanför anstalt under övervakning och i en miljö som icke är brottsstimulerande, så mycket mera som de konstitutionella abnormbrottslingarnas tillrättaförande i väsentlig mån är ett eftervårdsproblem. Kan man däremot antaga att ett nytt brott kommer att ha betydande svårhetsgrad, bör man i samhällsskyddets intresse icke sätta den brottslige på fri fot utan att vara övertygad om att han ej skall återfalla. Inom ramen för vådligheten finnas olika grader, från de lägre, t. ex. hos en vanemässig inbrottstjuv, till de högre, t. ex. hos svåra sedlighetsförbrytare, mordbrännare etc. Utskrivningsprinciperna böra kunna i viss mån differentieras för de olika grupperna. Samhällsskyddets intresse

kan tillåta att t. ex. en undermålig inbrottstjuv efter relativt lång anstaltsvistelse erhåller en möjlighet att försöka anpassa sig i samhället, även om prognosen ej är god, medan det däremot utesluter att samma experiment göres med en abnorm sedlighetsförbrytare, såvida icke av särskild anledning, t. ex. kastrering, återfall ej är att räkna med eller återfallsrisken eljest på grund av erfarenheterna under behandlingstiden får anses ringa. För att avgöra om vådlighet eller viss grad av vådlighet föreligger måste man, utom till den dömdes sinnesbeskaffenhet, taga hänsyn till beskaffenheten av hans brottslighet. Detta hänsynstagande kan i viss mån äga rum redan vid domens meddelande, då ju fullständig utredning föreligger om den tilltalades förhandenvarande och tidigare brott. Det bör därför anses lämpligt att låta domstolen i viss utsträckning bestämma en tidpunkt, utöver vilken av hänsyn till individens rättssäkerhet frihetsförlusten ej bör fortfaara, även om viss återfallsrisk skulle anses föreligga. Detta kan enklast ske i den formen, att man inför en regel av innebörd, att den dömd, när ej särskilda skäl däremot äro, skall utskrivas på prov viss tid efter utgången av den av domstolen bestämda minsta tiden. En sådan bestämmelse bör dock begränsas till de relativt lindriga fall där brottet endast indicerar lägre grad av vådlighet, samtidigt som hänsyn till allmänpreventionen endast föranleder en relativt begränsad anstaltstid. Genom att för de lindrigare fallen införa en sådan regel vinner man att domstolen i de fall, där, ehuru ett visst mått av vådlighet föreligger, hänsyn till rättssäkerheten tala mot tillgripandet av en helt obestämd reaktionsform, erhåller garantier för att anstaltstiden utom i rena undantagsfall kommer att hållas under en viss gräns.

I praktiken kommer en sådan bestämmelse att innebära, att utskrivningsmyndigheten vid en viss tidpunkt av den intagnes anstaltsvistelse måste besvara frågan, icke om den intagne överhuvud taget är vådlig, utan om hans vådlighet nu visat sig vara större än man vid förvaringens ådömande med hänsyn till den ådagalagda brottsligheten hade anledning antaga och är av den art att hans kvarhållande är påkallat. Det blir med andra ord en prövning angående behov av fortsatt förvaring, jämförlig med den som enligt 3 § kan företagas beträffande person som undergår straff eller tvångsuppfostran. Det torde vara lämpligast att begränsa den nya utskrivningsbestämmelsen till sådana fall där domstolen anser den kortaste i lagen medgivna minsta tiden, d. v. s. ett år, böra ifrågakomma. Den tidpunkt då utskrivning på prov skall ske, om ej synnerliga skäl däremot äro, synes böra bestämmas till tre år efter minsta tidens utgång. En sådan regel synes vara ägnad att medföra ökad säkerhet för att förvaringen blir tillämpad i önskvärd utsträckning. Att det däremot icke avses att utsträcka dess användning till brottslingar, som överhuvud taget icke äro vådliga — smärre vanetjuvar och dylika — torde vara uppenbart. I fråga om dessa skulle förvaring, även efter införandet av den föreslagna utskrivningsbestämmelsen, innebära en obillig hårdhet.

I fråga om minsta tiden vid förvaring har beredningen vidare föreslagit den ändring att minsta tiden, som enligt lagen högst kan bestämmas till tolv år, skulle, i likhet med vad som gäller vid internering, kunna sättas högst till femton år. Härom har beredningen anfört, att bland psykiskt abnorma förbrytare, som icke vore sinnessjuka eller sinnesslöa, funnes vissa utpräglade grova brottslingar, som begått mycket svåra brott och vore i synnerlig grad vådliga för annans personliga säkerhet. Livstids straffarbete vore i en del sådana fall icke någon lämplig form för deras omhändertagande med hänsyn till behovet av en individualiserad behandling och faran för

skadligt inflytande på medfångar m. m. Förvaring erbjöde däremot tillfredsställande möjligheter såväl för tillgodoseende av den dömdes vårdbehov som för hans eventuella isolering från medintagna. Emellertid kunde det ifrågasättas, huruvida reglerna om minsta tid vore lämpade för dessa grova brottslingar. Av allmänpreventiva skäl kunde det vara betänkligt och ägnat att verka stötande om i domen nämndes en med hänsyn till de exceptionellt grova brotten så kort minimitid som tolv år. Beredningen föreslog därför att minsta tiden såväl vid förvaring som vid internering skulle kunna bestämmas högst till femton år. Denna tidrymd svarade ungefärligen mot den tid efter vars förlopp en livstidsfånge, som kunde antagas förhålla sig väl i framtiden, ifrågakomme till benådning.

Yttrandena.

Beredningens förslag om införande av en viss maximering av tiden för förvaring har *hovrätten för Övre Norrland* funnit lämpligt. Hovrätten har tillagt, att det kunde ifrågasättas att gå något längre än beredningen gjort och låta regeln om obligatorisk utskrivning på prov gälla även för fall då minsta tiden satts längre än ett år. Tre års förvaring utöver minsta tiden borde dock alltid vara möjlig. *Svea hovrätt* har förklarat sig ej ha något att erinra mot den tanke som låge till grund för förslaget, men har anmärkt, att försiktigheten torde bjuda att tillämpningsområdet för förvaring med bestämd längsta tid ytterligare något begränsades. Det borde sålunda stå domstolen öppet att bestämma minsta tiden till ett år utan att detta skulle utan vidare medföra en begränsning av maximitiden till fyra år. De synpunkter, som i ena eller andra hänseendet vore utslagsgivande, vore nämligen ej identiska.

Interneringsnämnden har ställt sig mera tveksam samt anför:

Strafflagberedningen synes åsyfta en uppdelning av förvaringsinstitutet på två, förvaring med och förvaring utan bestämd längsta tid. Att ett nytt institut sålunda så att säga insmyges i en lag, som tillkommit utan tanke därpå, kan innebära risk för att tillämpningen icke blir sådan man vid institutets tillkomst önskat. Redan mot 1937 års förvaringslag kan invändas, att den uppställer ett och samma vådlighetsrekvisit för hela klientelet, trots att detta omfattar avsevärt olika kategorier, samt att den ger domstolarna föga ledning för bestämmande av minsta förvaringstiden. Vådorna därav ökas genom att enligt strafflagberedningens förslag domstolens bestämmande av minsta strafftiden skulle bli avgörande för om förvaring med eller förvaring utan bestämd längsta tid skulle träda i tillämpning. Skulle domstolarna, på grund av sin kända benägenhet för mildhet i straffmätningen, i flertalet fall bestämma minsta förvaringstiden till ett år, bleve det icke möjligt för nämnden att på verkställighetsstadiet åstadkomma nödig differentiering. För en riktig tillämpning förutsattes därför, att domstolarna omsorgsfullt differentiera minsta förvaringstiden, vilken enligt nämndens mening bör bestämmas väsentligt olika i olika fall med hänsyn till icke blott den föreliggande brottslighetens beskaffenhet utan även den brottsliges vådlighet. Att nödiga garantier härför skapas, helst genom omarbetning av 1937 års lag, anser nämnden vara en förutsättning för att den i och för sig lämpliga nya behandlingsformen, förvaring med bestämd längsta tid, skall slå väl ut i tillämpningen.

Mot beredningens förslag att minsta tiden för förvaring skulle kunna utsträckas till femton år har *interneringsnämnden* ej haft något att erinra, medan *hovrätten för Övre Norrland* uttalat tvekan om lämpligheten härav under åberopande av svårigheterna att så lång tid i förväg förutse möjligheterna att utskriya den brottslige samt under framhållande av att det ej syntes olämpligt att på denna punkt bibehålla en viss skillnad mellan instituten förvaring och internering.

Departementschefen.

Såsom allmän förutsättning för utskrivning från förvaring stadgas i 1937 års lag — fränsett ett särskilt undantagsfall — att den intagne icke längre är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Motsvarande föreskrift återfinnes i 1927 års förvaringslag, som alltjämt är i kraft. Innebörden av begreppet vådlighet torde emellertid under den tid som förflutit sedan tillkomsten av sistnämnda lag ha undergått en viss förskjutning. Av lagens förarbeten framgår, att man vid institutets utformning väsentligen haft i tankarna våldsbrottslingar av särskilt farlig typ ävensom sedlighetsförbrytare och mordbrännare. Under lagens tillämpning har emellertid förvaring kommit till användning huvudsakligen beträffande andra brottskategorier än de nu nämnda. En inom justitiedepartementet verkställd undersökning har givit vid handen, att under åren 1940—1943 icke mindre än 131 av de 152 fall, i vilka domstol förordnat om förvaring, avsett egendomsbrott, huvudsakligen tjuvnad (93 fall) och bedrägeri (25 fall). Bland dem, som i anledning av egendomsbrott intagits till förvaring, ha säkerligen funnits sådana som i fråga om vådlighet äro att jämställa med våldsförbrytarna, men flertalet synes ha utgjorts av vanetjuvar och liknande brottslingar, vilka, ehuru oeffterrättliga eller åtminstone mycket opålitliga, icke kunna anses särskilt allmänfarliga. Karakteristiskt för utvecklingen är jämväl, att det numera är mycket vanligt att den förvarade utskrives på prov vid minsta tidens utgång eller inom relativt kort tid därefter.

En stor del av förvaringsklientelet synes alltså förete en mindre utpräglad vådlighet. I sakens natur ligger, att detta förhållande medfört att de vid tillkomsten av 1927 års lag dominerande säkerhetssynpunkterna i viss mån fått vika för andra synpunkter. Den utvidgning av vådlighetsbegreppets omfattning som i praxis skett — och som måhända sammanhänger med den utskrivningspraxis som numera råder — torde dock icke kunna sägas vara oegentlig från kriminalpolitisk synpunkt. 1937 års lagstiftning äsyftar icke heller någon ändring i detta hänseende. Med hänsyn till rättssäkerheten måste likväl fasthållas, att kravet på vådlighet icke får uttunnas alltför mycket. Jag vill erinra, att kritiska röster höjts mot den för förvaringsinstitutet utmärkande tidsobestämdheten överhuvud. Obestridligen kan det också i sådana fall där vådligheten icke är särskilt utpräglad synas mindre tilltalande, att en brottsling, som haft att räkna med endast kortvarig frihetsförlust om han ej ådömts förvaring, genom ådömande av förvaring formellt ställes inför möjligheten att vara berövad sin frihet lika länge som den vars

vådighet tagit sig verkligt svårartade uttryck. Vägande skäl tala för att i ett dylikt fall maximera tidslängden för förvaringen. Såsom hovrätten för Övre Norrland anmärkt kan det ifrågasättas, huruvida icke föreskrift om obligatorisk utskrivning på prov efter viss tid borde meddelas även för fall då minsta tiden satts längre än ett år. Jag vill emellertid erinra om att strafflagberedningen enligt meddelade direktiv har att överväga, huruvida icke en uppdelning av förvaringsinstitutet bör ske med hänsyn till graden av vådighet. Med hänsyn härtill anser jag mig icke för närvarande böra upptaga frågan om en maximering av förvaringstidens längd i vidare mån än beredningen föreslagit.

Jag anser mig alltså böra föreslå, att i lagen införes en bestämmelse att, där minsta tiden för förvaring bestämts till ett år, utskrivning på prov skall ske senast inom fyra år från förvaringens början. Stadgande härom torde böra upptagas i 9 §. Tillräcklig anledning att, såsom interneringsnämnden ifrågasatt, i lagen framhäva, att domstolen vid bestämmande av minsta tid skall taga hänsyn ej blott till brottets beskaffenhet och brottslingens därigenom ådagalagda farlighet utan även till hans samhällsvådighet i övrigt synes mig icke föreligga. I enlighet med vad beredningen föreslagit bör i stället möjlighet finnas att hålla vederbörande förvarad längre än fyra år, då särskilda skäl föreligga. Denna undantagsbestämmelse avser sådana fall, då den brottsliges allmänna samhällsvådighet är betydligt allvarligare än den som kommit till uttryck i det brott för vilket han dömts.

I samband med nu berörda ändring i 9 § torde böra vidtagas en redaktionell jämkning av nuvarande andra punkten i andra stycket av paragrafen. Enligt denna punkt må den, som befinnes lida av varaktig sinnessjukdom, sedan minsta tiden gått till ända, slutligt utskrivas för att intagas å sinnessjukhus oavsett sin vådighet. Med hänsyn till att även svåra psykopater kunna böra omhändertagas å sinnessjukhus synes i stället böra stadgas, att den som är i varaktigt behov av vård å sinnessjukhus kan efter minsta tidens utgång slutligt utskrivas för att intagas å sådant sjukhus.

Beredningen har tillika föreslagit, att maximum för minsta tiden för förvaring skulle höjas till femton år. Detta förslag är jag icke beredd att biträda. Frågan om en utsträckning av minsta tiden för förvaring synes mig sålunda böra anstå i avbidan på resultatet av förenämnda utredning angående en uppdelning av förvaringsinstitutet. Vid denna utredning torde böra närmare undersökas, huruvida förvaring bör kunna träda i stället för livstids straffarbete eller om — i likhet med vad som enligt 4 § i 1937 års lag gäller för internering — undantag bör göras för det fall att den brottslige förskyller straffarbete på livstid.

De av mig föreslagna ändringarna i 1937 års lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt synas böra träda i kraft samtidigt med de nya tillräknelighetsbestämmelserna den 1 januari 1946, eller samma dag som jag avsett att 1937 års lag skall träda i tillämpning.

I enlighet med vad i det föregående anförts ha inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i 5 kap. strafflagen;
- 2) lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten; samt
- 3) lag om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande lagförslag, av den lydelse bilaga¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Sven Leffler.

¹ De under 2) och 3) upptagna lagförslagen, vilka äro lika lydande med de vid propositionen fogade lagförslagen i samma ämnen, hava här uteslutits.

Fö r s l a g
till
L a g
om ändring i 5 kap. strafflagen.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 5 och 6 §§ strafflagen¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande anges samt att i samma kapitel skall införas en ny paragraf, betecknad 6 a §, av nedan intagen lydelse.

5 KAP.

5 §.

Gärning, som begås av den som är sinnessjuk eller sinnesslö eller eljest till sin sinnesbeskaffenhet avviker så från det normala, att han bör omhändertagas för särskild vård, vare strafflös.

Straff må ej heller ådömas för gärning, som någon begår i tillfällig sinnesförvirring.

6 §.

Är gärning, som begås av någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ej strafflös enligt 5 §; pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort.

Samma lag vare i fråga om gärning, som någon begår i annat tillstånd av tillfälligt rubbad själsverksamhet än i 5 § avses.

6 a §.

I vissa fall, då någon, som begått brott, till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, må i stället för straff användas förvaring i säkerhetsanstalt. Därom stadgas i särskild lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946, dock att 6 a § träder i kraft den dag Konungen förordnar.

Genom denna lag upphäves lagen den 18 juni 1937 (nr 464) om ändring i vissa delar av strafflagen, i vad därigenom förordnats, att 5 kap. 6 § strafflagen skall från och med den dag Konungen förordnar erhålla viss ändrad lydelse.

¹ Senaste lydelse, se betr. 5 § SFS 1890 nr 33 s. 1 samt betr. 6 § SFS 1921:288 och 1937:464.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 2 mars 1945.

Närvarande:

regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GULDBERG,
EKBERG,
SANTESSON.

Enligt lagrådet den 10 januari 1945 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 22 december 1944, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i 5 kap. strafflagen;
- 2) lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten; samt
- 3) lag om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet L. G. Ohlsson.

Förslagen föranledde följande yttrande av lagrådet.

Förslaget till lag om ändring i 5 kap. strafflagen.

Under förarbetet till det framlagda ändringsförslaget har så gott som fullständig enighet rått om att strafflagens tillräknelighetsbestämmelser äro i behov av revision. Detta behov betingas väsentligen av att rättstillämpningen, vilken sedan lång tid tillbaka utvisar bristande överensstämmelse såväl med ordalydelsen i gällande regler som med deras ursprungliga anda och mening, icke blott blivit osäker och vacklande utan även utvecklat sig i mindre lycklig riktning. Särskilt har, såsom föredragande departementschefen framhållit, straffrifyrköring kommit att äga rum i alltför vid omfattning. När det gäller att uppdraga riktlinjer för en ny lagstiftning i ämnet, ha däremot meningarna starkt brutit sig. Att så är fallet är icke ägnat att förvåna. Ifrågavarande lagregler omspänna stora och olikartade områden. Vid tillämpningen uppkomma spörsmål, som icke endast avse straff i vanlig mening och därtill ankuten fångvård utan även beröra socialvård i vidsträckt bemärkelse, icke minst sjukvård i vissa former. Å alla dessa områden har under senare tid föregått en livlig utveckling. Av en ny lag i ämnet kan under sådana omstän-

digheter knappast fordras, att den tillhandahåller en lösning, som kan väntas bestå under längre tid. Lagen får anses fylla rimliga anspråk, om den motsvarar nuvarande utvecklingsskede och lämnar anvisningar för den närmaste framtiden. Denna synpunkt bör hållas i minne, då ställning skall tagas till vissa detaljfrågor. Å andra sidan vore det uppenbarligen icke lyckligt, om uppgiftens vanskligheter och yppade meningsskiljaktigheter föranledde därtill, att revisionen stannade vid att lagfästa det nuvarande rättstillståndet. Därest en förbättring av den ordning, som för närvarande gäller i praxis, icke ernås, torde en revision lämpligen böra anstå till dess att strafflagens allmänna del upptages till översyn i ett sammanhang. Under tiden kan reformarbetet inom andra straffrättsområden antagas ha fortskridit så långt, att ett säkrare underlag vunnits för en lösning även av frågan om tillräknelighetsbestämmelsernas ändamålsenliga utformning. Särskilt må framhållas, att denna fråga står i nära samband med det fortgående arbetet på straffsystemets ytterligare utbyggnad. Med hänsyn härtill är det icke osannolikt, att tillräknelighetsproblemet kan komma att i en nära framtid angripas från nya utgångspunkter.

5 §.

Ehuru innebörden av begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet icke är oomtvistlig, kan ingen tvekan råda om att en ny lag måste upptaga både sinnessjukdom och sinnesslöhet såsom strafffrihetsgrunder. Beträffande de själsliga avvikelser, vilka pläga sammanföras under beteckningen psykopati, ha vägande skäl anförts för att brottsliga gärningar, förövade av psykopater, i allmänhet icke böra undantagas från reaktion inom straffsystemets ram. Å andra sidan måste det anses ådagalagt, att en del psykopater förete rubbningar av den art att de i straffrättsligt hänseende böra inordnas under förevarande paragraf. Att i lag fastställa, under vilka betingelser psykopati skall vara strafffrihetsgrundande, möter stora svårigheter. Det torde i själva verket vara omöjligt att ens genom vetenskaplig beskrivning draga en klar skiljelinje mellan de fall, som här avses, och övriga fall av psykopati. Att så är förhållandet sammanhänger med att till psykopati hänföres psykisk abnormitet av mycket skiftande och ofta svårbestämd natur. Departementschefen har sökt lösa problemet med utgångspunkt från de praktiska överväganden, som äro bestämmande för valet av den bästa behandlingsformen. Enligt departementschefens mening bör frågan, huruvida och i vilken mån psykopater skola straffriförklaras, avgöras med hänsyn till styrkan av det medicinska vårdbehovet i varje särskilt fall; är det medicinska vårdbehovet dominerande, bör straffriförklaring äga rum, medan åter, om detta vårdbehov icke är mera framträdande än att det lämpligen kan tillgodoses inom fängsvårdens ram, hinder ej bör möta att döma till straff eller sådan skyddsåtgärd, som kan träda i stället för straff. På dessa grunder har i första stycket av förevarande paragraf upptagits stadgande om strafffrihet för den, vars sinnesbeskaffenhet avviker så från det normala, att han bör omhändertagas för särskild vård.

Även med vederbörlig hänsyn till att en oangriplig uppdelning av psykopatfallen icke låter sig genomföra synes det föreslagna stadgandet icke innebära en tillfredsställande lösning av det föreliggande problemet. Till en början må erinras, att — även om straffrättsliga synpunkter lämnas åsido och syftet närmast är att utfinna den för varje särskilt fall lämpligaste behandlingen — det är svårt att uppställa tillräckligt fasta normer. Detta sammanhänger med att rent medicinsk terapi enligt hittills vunnen erfarenhet oftast visat sig utsiktslös samt att den individuella behandlingen — där sådan överhuvud kan vara av någon betydelse — i stället måste inriktas på att genom fostran, yrkesutbildning och liknande åtgärder åstadkomma en social anpassning. Väl är vårdbehovet i vissa fall av den art, att behandlingen bör bli jämförlig med den, som ägnas de sinnessjuka, men också om nämnda fall gäller, att vårdens anordnande väsentligen är ett organisatoriskt spörsmål. Lösningen härav ingår såsom led i ett större sammanhang, och dessa organisationsfrågor ha ännu icke blivit fullständigt utredda.

Mot det föreslagna stadgandet kunna anmärkningar framställas jämväl ur andra synpunkter. De gällande tillräknelighetsbestämmelserna avse att reglera den psykiska abnormitetens inverkan på det straffrättsliga svaret för gärningar, vilka objektivt te sig såsom brott. I enlighet härmed skall prövas, om gärningsmannens sinnesbeskaffenhet är sådan, att han kan anses tillräknelig för sin handling eller icke. Befinnes han tillräknelig, utmätas straff, i annat fall följer straffrifyrkning. I samband med sinnessjukvårdens utveckling och straffsystemets fortgående differentiering har emellertid, i strid mot lagens mening, huvudvikten stundom kommit att läggas å spörsmålet om den reaktion å brottet, som i det enskilda fallet är den lämpligaste framför allt med hänsyn till brottslingens person. Härvid har själva tillräknelighetsfrågan fått träda tillbaka. Vid sinnesundersökningar är det ej ovanligt, att man till en början endast söker vinna klarhet om den behandlingsform, som bör förekomma, samt först i andra hand klassificerar fallet enligt lagens tillräknelighetsregler, varvid det lagrum väljes, som svarar mot den önskade behandlingsformen. I förslaget synes detta betraktelsesätt ha vunnit ett visst godkännande, såvitt angår psykopater. Att från vårdbehovet sluta till den tilltalades ansvarighet är dock mindre egentligt; avgörandet i tillräknelighetsfrågan blir då i själva verket beroende av omständigheter, som i stället borde vara följden av ett förut träffat avgörande. Vidare må framhållas, att förslaget, fränsett vad däri förekommit rörande strafffrihet för vissa psykopater, icke kan anses innefatta någon principiell avvikelse från gällande lag, vilken såsom förut antytts utgår ifrån att domaren har att med hänsyn till sinnesbeskaffenheten hos den tilltalade bedöma dennes tillräknelighet. Enligt den utformning förslaget erhållit skulle nämligen sinnessjukdom och sinnesslöhet alltjämt utan vidare medföra strafffrihet, medan i fråga om psykopater vårdbehovet skulle tillmätas avgörande betydelse. Att på så närliggande fall som dessa använda olika principer är tydligen icke lämpligt. Nu torde visserligen kunna invändas, att det särskilda vårdbehovet — trots principiella betänkligheter — må tjäna såsom praktiskt kunnat-

ken på det psykopatkiientel, varom här är fråga. Det är emellertid tveklaktigt, huruvida den i stadgandet använda bestämmningen träffar endast de psykopater, som till sin sinnesbeskaffenhet på sådant sätt avvika från det normala, att strafffrihet är motiverad. Vård skall nämligen — såsom i departementschefens yttrande framhållits — kunna beredas även psykopater, som icke böra fritagas från ansvar för sina handlingar och följaktligen skola dömas till straff. Den föreslagna avfattningen kan därför tänkas medföra en oriktig tolkning av lagens vårdbegrepp och därmed risk för att psykopater komma att straffriförklaras i en icke avsedd utsträckning. Vad nu sagts rubbas icke av att till uttrycket vård knutits bestämmningen »särskild»; härav kan icke otvetydigt utläsas, att det icke är fråga om vård inom straffsystemets ram. Visserligen skulle denna brist i uttryckssättet måhända kunna avhjälpas, om det tydligare angåves, att vårdbehovets medicinska karaktär har avgörande betydelse, men ett sådant förtydligande undanröjer varken de erinringar, som redan gjorts mot det remitterade förslaget, eller andra anmärkningar, som kunna framställas mot detsamma. Genom att frågan om ansvaret ställes i direkt beroende av vårdbehovet föreligger under alla förhållanden fara, att avgörandet kommer att ske endast med hänsyn till vad som av medicinska skäl är bäst för den tilltalade och utan tillbörligt beaktande av kriminalpolitiska synpunkter; straffrättsliga och därmed även allmänpreventiva hänsyn skjutas alltför mycket åt sidan. Det föreslagna stadgandet är olämpligt även av annan grund. Liksom enligt gällande rätt skall prövning av tillräknelighetsfrågan alltjämt tillkomma domstolen. Att ingå i bedömande av vårdbehovet, som är en övervägande medicinsk angelägenhet, kan emellertid bli en uppgift, som överstiger domstolens förmåga, och avgörandet kan därför komma att i verkligheten ligga hos undersökningsläkaren eller medicinalstyrelsen. Genom en sådan ordning åstadkommes icke den fastare och mera enhetliga reglering, som efterlyses på detta område. Det kan befaras, att förslaget — i stället för att hindra straffriförklaring i alltför vid omfattning — komme att medföra, att psykopater i minst lika stor utsträckning som för närvarande förklaras strafflösa.

Av det anförda framgår, att tillräkneligheten icke bör bestämmas efter det föreliggande vårdbehovet. En dylik lösning är principiellt icke tillfredsställande och är även förenad med praktiska olägenheter. Enligt lagrådets mening bör en sådan reglering eftersträvas, att tillräkneligheten bedömes omedelbart efter den tilltalades sinnesbeskaffenhet. Ur principiell synpunkt är denna ordning att föredraga, och den är ej förbunden med de olägenheter av praktisk art, som enligt vad förut anförts skulle följa med det remitterade förslaget.

Vid utformningen av en regel i enlighet med lagrådets nu angivna ståndpunkt gäller det att så objektivt som möjligt karakterisera de sinnestillstånd, som i fråga om psykopater böra medföra otillräknelighet. Såsom en naturlig anknytning erbjuder sig en jämförelse med de sinnestillstånd, som i andra fall oomtvistligt skola utgöra grund för strafffrihet. Emellertid förhåller det sig så, att graden av de brister, som den psykopatiskt belastade företer på

känslö- och viljelivets område, skäligen icke bör utan vidare vara bestämmande vid en dylik jämförelse. Exempelvis böra de psykopater, vilka äro utpräglad känslökalla och amoraliska och således till graden kunna anses utvisa stor avvikelse från det normala, icke enbart på denna grund straffrifyrkas. Att de i regel äro normalt utrustade i intellektuellt avseende måste inverka på bedömandet av tillräkneligheten för begångna gärningar och avlägsnar i väsentlig mån betänkligheterna mot reaktion inom det straffrättsliga systemet. Jämförelsen bör således icke avse de sinnesslöa; dessa utgöra med hänsyn till sin intellektuella undermålighet en kategori för sig i tillräknelighets hänseende. För att jämförelsen skall bli riktig måste hänsyn tagas till den allmänna symptombilden, så att under förevarande stadgande inrymmas endast den, som till sin sinnesbeskaffenhet är att jämföras med en sinnessjuk. Det bör understrykas, att en dylik ordning — såsom ordalagen utmärka — innefattar krav på full likvärdighet med sinnessjukdom; härmed avses, liksom i förslaget i övrigt, allenast sjuklig förändring i själslivet av mera djupgående natur. En obetydlig avvikelse från det psykiska normaltillståndet kan således ej anses tillräcklig, utan avgörande bör vara, huruvida gärningsmannen saknar förmåga att tillnärmelsevis normalt fylla en plats i arbets- och samhällslivet.

På grund av det anförda vill lagrådet förorda, att åt paragrafens första stycke gives det innehållet, att gärning, som begås av sinnessjuk eller den som till sin sinnesbeskaffenhet är att jämföras med sinnessjuk, skall vara strafflös och att samma lag skall vara i fråga om gärning, som begås av sinnesslö. Lagrådet inser väl, att icke heller ett sådant stadgande utesluter vissa svårigheter i tillämpningen, men dessa äro enligt lagrådets förmenande avsevärt mindre än de, som skulle följa av det remitterade förslaget. Av särskild vikt är, att lagrådets förslag lämnar domstolarna bättre stöd i deras strävan att hålla straffrifyrkningarna inom tillbörliga gränser.

Vad angår paragrafens andra stycke finner lagrådet lika med departementschefen riktigt, att de tillstånd av tillfällig omtöckning, som böra medföra strafflöshet, upptagas till särskild reglering. Att såsom strafflagberedningen föreslagit inbegripa dessa tillstånd under beteckningen sinnessjukdom låter sig svårligen göra. En sådan terminologi avviker alltför mycket från det allmänna språkbruket. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida det i remitterade förslaget använda uttrycket »tillfällig sinnesförvirring» utgör en riktig beteckning för det sinnestillstånd, varom här är fråga. För att en övergående rubbning av själsverksamheten skall medföra strafffrihet bör, såsom departementschefen anført, krävas att rubbningen inneburit ett högradigt omtöckningstillstånd. Gärningsmannen bör sålunda ha fullständigt saknat herravälde över sin vilja eller förmåga att inse handlingens betydelse. Tydligt är även, att högradig affekt eller liknande tillstånd icke bör i och för sig leda till strafffrihet. Beteckningen tillfällig sinnesförvirring synes emellertid kunna föranleda den oriktiga uppfattningen, att även ett lättare omtöckningstillstånd eller en stark affekt medför strafflöshet. Det må anmärkas, att i gällande lag upptagits inskränkande bestämmningar, som äro äg-

nade att undanröja en sådan missuppfattning. Ifrågavarande straffrihetsgrund torde hittills ha åberopats ytterst sällan, och behovet att beakta några undantagsfall bör icke föranleda, att möjlighet nu öppnas till straffrihet i en icke önskad utsträckning. Stadgandets innebörd torde komma till ett riktigtare och tydligare uttryck, därest såsom villkor för straffrihet alltjämt anges, att sinnesförvirringen är av den art, att gärningsmannen ej vet till sig.

Enighet torde råda om att sådan omtöckning, som har sin grund i självförvållat rus, icke skall medföra straffrihet. Departementschefen har emellertid icke funnit erforderligt att upptaga någon bestämmelse härom och såsom skäl för denna ståndpunkt anført, att sådant rus icke enligt allmänna språkbruket innefattas under uttrycket sinnesförvirring. Med hänsyn till den mycket stora praktiska betydelsen av detta undantag synes det dock betänkligt att här lita endast till det gängse språkbruket. Detta torde näppeligen äga tillräcklig fasthet. Även om omtöckning framkallad av alkohol icke betecknas såsom sinnesförvirring, torde osäkerhet kunna råda beträffande sådana tillstånd, som ha sin grund i användning av narkotiska medel. Av betydelse är även att andra stycket i förevarande paragraf i dess nuvarande lydelse föreskriver, att sinnesförvirring, som där avses, ej medför strafflöshet, med mindre gärningsmannen råkat i detta tillstånd utan egen skuld. Frånvaron av en sådan bestämmelse kan icke minst med hänsyn till lagens nuvarande avfattning föranleda missförstånd. I varje fall kommer det nya stadgandet att förlora i tydlighet. På grund härav hemställles, att nämnda begränsning av strafflösheten upptages i förslaget. Med användning av nyare terminologi skulle denna begränsning kunna uttryckas så, att strafflöshet inträder allenast om gärningsmannen utan eget vållande råkat i sinnestillstånd, varom här är fråga. Å andra sidan saknas icke skäl för att bibehålla uttrycket »utan egen skuld». Detta uttryck, som innefattar frånvaro av såväl uppsåt som vållande i inskränkt mening, återfinnes nämligen på andra ställen i strafflagen.

6 §.

Gällande lagstadgande i ämnet har karaktär av en allmän regel att straff må nedsättas för den som — utan att kunna anses straffri enligt 5 § — lidit av viss själslig abnormitet vid gärningens begående. Beredningen har i sitt förslag icke upptagit någon motsvarighet till detta stadgande. Beträffande en avsevärd del av de brottslingar, som till sin sinnesbeskaffenhet avvika från det normala utan att avvikelserna medföra strafflöshet, saknas, såsom beredningen påpekat, anledning att nedsätta straffet under det mått, som gärningen eljest förskyllt. Till denna grupp äro i främsta rummet att räkna de brottslingar, för vilka förvaring i säkerhetsanstalt utgör det riktiga reaktionsmedlet. Vad angår andra brottslingar, som handlat i bestående eller tillfälliga abnormtillstånd, lämna enligt beredningens mening strafflagens normala, ofta mycket vida straffskalor utrymme för utmätande av det lindrigare straff, som kan vara påkallat av hänsyn till sinnesförfattningen; väl kunde någon gång föreligga ett behov att sätta straffet under straffskalans

minimum, men dessa fall bleve så sällsynta, att nådeinstitutet kunde anlitas till vinnande av en för rättskänslan tillfredsställande straffbestämning. Beredningen har därför icke ansett sig böra föreslå bibehållande av gällande lag ens i den formen, att möjlighet bereddes att för den, som vid brottets begående lidit av själslig abnormitet, nedsätta straffet under stadgat minimum. Emellertid har beredningen vitsordat, att frågan möjligen kunde komma i förändrat läge, därest vid det fortsatta reformarbetet jämväl andra straffnedsättningsgrunder ansåges böra beaktas och en allmän straffflindringsparagraf funnes behövlig.

I avgivna yttranden över beredningens förslag har framhållits, att — även om det vore irrationellt och mindre tillfredsställande, att brottslingar, som på grund av sin psykiska abnormitet vore farligare och svårare att påverka än andra, erhöles lägre straff — möjligheten till straffflindring för andra kategorier av själsligt abnorma likväl borde bibehållas.

Under hänvisning till att spörsmålet om straffflindring i vissa fall av psykisk abnormitet hörde nära samman med den under utredning varande frågan om ett allmänt stadgande angående straffflindring under särskilda förhållanden har departementschefen förklarat, att föreskrifter i ämnet icke kunna undvaras. Departementschefen har därvid särskilt erinrat, att det vore mindre lämpligt att i sådana fall, då underskridande av straffminimum vore av omständigheterna påkallat, tvinga domstolen att utdöma högre straff än som kan anses skäligt och lämna åt den dömde att i nådeväg söka rättelse. Därest gärning, förövad av någon som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ej är strafflös, skall enligt det remitterade förslaget domstolen efter omständigheterna pröva, om och i vilken mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen, och vad nu sagts skall gälla också i fråga om gärning, som någon begår i annat tillstånd av tillfälligt rubbad självverksamhet än i 5 § avses.

Det föreslagna stadgandet innefattar i förhållande till gällande lag en jämkning så till vida, att domstolen enligt uttrycklig föreskrift skall från fall till fall pröva, huruvida straffnedsättning bör äga rum i anledning av psykisk abnormitet, som icke föranleder strafffrihet. Den sakliga betydelsen av denna ändring får dock icke överskattas. Gällande lagstadgande torde i allmänhet icke ha uppfattats såsom ett åläggande att under där meddelade förutsättningar nedsätta straffet (jämför SOU 1937: 3 s. 37). I varje fall är intet föreskrivet om måttet av straffnedsättningen, vilken alltså kan bli hur liten som helst. I motiveringen till det föreslagna stadgandet har framhållits, att detta borde äga begränsad räckvidd, och enligt departementschefens uttalande hade med tillräcklig tydlighet angivits, att stadgandet icke skulle kunna åberopas beträffande farliga brottslingar, vilka oaktat psykiska egenheter icke borde erhålla straffflindring. Riktigheten av detta uttalande kan emellertid ifrågasättas, särskilt i betraktande av att förutsättningarna för stadgandets tillämpning vidgats i förhållande till gällande lag. Enligt paragrafen i dess nuvarande lydelse kan straffnedsättning ifrågakomma för den, som finnes ha saknat förståndets fulla bruk till följd av kropps- eller sinnessjukdom, ålder-

domssvagheter eller annan, utan egen skuld, iråkad förvirring, under det att någon motsvarande begränsning icke återfinnes i förslaget. Detta har avseende å var och en, som vid gärningens begående — utan att kunna anses strafflös enligt 5 § — avvikit från normal sinnesbeskaffenhet eller befunnit sig i tillstånd av tillfälligt rubbad själsverksamhet. Denna avfattning kan föranleda den tolkningen, att varje än så obetydlig avvikelse från det normala skall kunna tjäna såsom straffnedsättningsgrund, och en sådan tolkning är ägnad att, utan motsvarande nytta, öka antalet sinnesundersökningar i brottmål av skilda slag. Oavsett vad nu anmärkts vill lagrådet för sin del understryka, att en allmän regel om straffnedsättning vid förminskad tillräknelighet överhuvud är föga rationell. Den begränsade räckvidd, som stadgandet rimligen bör erhålla, blir lätt förbisedd. Eftersom stadgandet formellt gäller för alla, som lida av själslig abnormitet, lär icke kunna undgås, att lagen blir åberopad i mycket stor utsträckning och även beträffande sådana tilltalade, vilkas själsliga avvikelser icke böra utgöra anledning till strafflindring. Det ligger i öppen dag, att därmed följer fara för att stadgandet jämväl kommer i tillämpning i en omfattning, som icke svarar mot lagens mening. Vad nu sagts bekräftas för övrigt av rättspraxis från senare tid. Den karaktär av allmän regel, som utmärker nu gällande lagstadgande trots förut berörda inskränkningar, har nämligen bidragit till en alltför vittgående tolkning. Det må även framhållas, att i anslutning till sådan rättstillämpning kan följa en benägenhet att i allmänhet utmäta alltför låga straff.

Att utforma lagregeln så, att den direkt utesluter för brott tilltalade, vilka oaktat psykisk abnormitet icke böra åtnjuta den avsedda strafflindringen, lär stöta på oöverkomliga svårigheter i lagtekniskt hänseende. Därmed är den av departementschefen föreslagna lösningen dock icke försvarad. De olägenheter, som skulle följa av bifall till det remitterade förslaget, äro så betydande, att andra utvägar måste sökas i syfte att uppnå en bättre ordning. Av vad förut anförts har framgått, att de abnormtillstånd, som böra inverka på straffmätningen, i allmänhet kunna vederbörligen beaktas inom de normala straffskalorna. Behovet av en lagregel i ämnet framträder därför knappast i andra fall än då det lägsta straff, som kan ådömas, ter sig för strängt i förhållande till den tilltalades brottslighet. Med hänsyn härtill bör övervägas, om icke regeln kan inskränkas att avse de undantagsfall, som sist berörts. Eftersom sådana undantagsfall icke äro för handen, med mindre omständigheterna äro synnerligen mildrande, skulle regeln gå ut på möjlighet att under nu angiven betingelse nedsätta straffet under det lägsta straff, som för den brottsliga gärningen är stadgat. Därmed undanröjes den oiägenhet, som onekligen skulle uppkomma, därest beredningens standpunkt godkändes. Å andra sidan försvagas de betänkligheter, som äro förbundna med det remitterade förslaget. Bestämmelsens karaktär av undantagsstadgande lär praktiskt verka i den riktningen, att förminskad tillräknelighet icke blir åberopad och beaktad i vidare mån än som är avsett och påkallat. Lagrådet förbiser icke, att även en regel av antytt innehåll lämnar rum för vissa invändningar. Det kan sålunda anmärkas, att den, såvitt angår straff-

mätning inom de normala strafflatituderna, förutsätter en oskriven regel om straffnedsättning med hänsyn till förefintlig själslig abnormitet. Denna anmärkning kan dock bemötas med att vägande skäl tala mot en lagregel av sådant innehåll och att ett undantagsstadgande av förut angiven innebörd tjänar till stöd för straffnedsättning även inom straffskalorna. Att i 2 och 9 §§ av förevarande kapitel finnas regler, som avse straffnedsättning jämväl inom straffskalorna, kan icke anses utgöra tillräckligt skäl för att bibehålla samma ordning, såvitt angår straffnedsättning vid förminskad tillräknelighet. Vid tillämpningen av nämnda lagrum föreligger icke någon risk för oriktig eller alltför vidsträckt tolkning. Beträffande straffnedsättning i anledning av själslig abnormitet måste det föreslagna undantagsstadgandet anses tillfyllest, och det försvarar sin plats i lagen till dess att frågan om en allmän strafflindringsparagraf blir aktuell och problemet om själslig abnormitet såsom straffnedsättningsgrund ånyo kommer under behandling. Åt en dylik strafflindringsparagraf gives måhända sådant innehåll, att den icke blir utsatt för de erinringar, som kunna riktas mot förevarande paragraf såväl i dess nuvarande form som i den föreslagna lydelsen. De betänkligheter, som äro förknippade med ett allmänt stadgande i överensstämmelse med det remitterade förslaget, synas i själva verket så stora, att lagrådet i valet mellan genomförandet av detta förslag och upphävande av gällande lagstadgande på sätt beredningen förordat är benäget att lämna företräde åt beredningens ståndpunkt. Stadgandets upphävande skulle vara det verksammaste medlet att hejda en olycklig rättsutveckling. I samband härmed må hänvisas till vad inledningsvis anförts angående de föreslagna ändringarna i förevarande kapitel av strafflagen. Icke minst å det område, som beröres av nu behandlade paragraf, vore det önskvärt, om rättstillämpningen kunde ledas efter fastare principer än hittills varit fallet.

Vad angår den närmare utformningen av en regel i ämnet, är det, såsom redan antytts, jämväl erforderligt att — i anslutning till vad för närvarande är stadgat — begränsa förutsättningarna för paragrafens tillämpning. Den i första stycket angivna straffnedsättningen bör sålunda lämpligen avse allenast den, som i följd av sjukdom eller ålderdomssvaghet eller av annan särskild orsak till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ehuru han ej är strafflös enligt 5 §. På motsvarande sätt bör andra stycket inskränkas att gälla endast i fråga om brottslig gärning, som begås av någon, vilkens själsverksamhet, utan hans eget vållande, av särskild orsak tillfälligt rubbats utan att straffrihet föreligger enligt vad i 5 § är föreskrivet. Att märka är, att enbart subjektiv affektlabilitet, såvitt den faller inom det normala själslivets gränser, icke är ägnad att verka förmildrande; det gäller fastmera att utmäta straffet så, att den tilltalade bibringas motiv att avstå från brottsliga handlingar. Beträffande formuleringen må erinras, att om i 5 § andra stycket såsom villkor för straffrihet upptages frånvaro av skuld till det iråkade sinnestillståndet, motsvarande uttryckssätt bör användas i andra stycket av förevarande paragraf.

Slutligen vill lagrådet i detta sammanhang framhålla, att om, såsom lagrådet alternativt förorddat, gällande bestämmelser i ämnet upphävas, detta icke inverkar på ställningstagandet till de remitterade lagförslagen i övrigt.

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten.

Avfattningen av det remitterade förslaget ansluter sig såvitt angår gärning, förövad av den som är förminskat tillräknelig, till lydelsen av förslaget till ändring i 5 kap. 6 § allmänna strafflagen. Det kan övervägas huruvida, då lagrådet förordar ändrad lydelse av sistnämnda paragraf, anledning uppkommer att föreslå ändring även i förevarande paragraf. Sådan ändring synes emellertid icke påkallad. Då fråga är om nedsättning av dödsstraff, torde det icke vara erforderligt att uppställa samma begränsningar, som böra gälla för tillämpning av den förordade undantagsbestämmelsen i 5 kap. 6 § allmänna strafflagen.

Förslaget till lag om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Förslaget lämnas utan erinran.

Ur protokollet:

Bertil Crona.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 2 mars 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, lagrådets denna dag avgivna utlåtande över de till lagrådet den 22 december 1944 remitterade förslagen till

- 1) lag om ändring i 5 kap. strafflagen;
- 2) lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten; samt
- 3) lag om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och in-
ternering i säkerhetsanstalt.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden följande.

Såsom jag framhållit i samband med att lagförslagen remitterades till lagrådet är det enligt min mening av stor vikt, att lagstiftaren söker fastställa de huvudsynpunkter som böra vara bestämmande vid bedömande av frågan om straffriförklaring. Det synes mig sålunda icke lämpligt, att — såsom lagrådet antytt — undanskjuta frågan i avbidan på resultatet av det fortgående arbetet på straffsystemet i övrigt.

Lagrådet har i fråga om förslaget till lag om ändring i 5 kap. strafflagen ansett, att bestämmelserna borde erhålla en annan avfattning än i det remitterade förslaget. Innan jag ingår på bedömning av lagrådets ändringsförslag i denna del vill jag understryka, att lagrådets ståndpunkt i sakligt hänseende i allt väsentligt synes överensstämma med det remitterade förslaget. Lagrådet har sålunda i likhet med mig ansett, att förutom sinnessjuka och sinnesslöa även psykopater borde i viss begränsad utsträckning kunna bli föremål för straffriförklaring, liksom att uttrycklig bestämmelse erfordras angående straffrihet för gärning som någon begår i höggradigt omtöckningstillstånd av tillfällig natur. Lagrådet har även funnit övervägande skäl tala för att bibehålla en bestämmelse som möjliggör straffnedsättning i vissa fall, när någon som begår brottslig gärning till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala eller någon begår brottslig gärning i

tillfälligt tillstånd av rubbad själsverksamhet, ehuru straffrihet icke kan komma i fråga.

Beträffande 5 § första stycket har lagrådet ansett tvivelaktigt, huruvida den i det remitterade förslaget föreslagna bestämmningen, vilka psykopater som — jämte sinnessjuka och sinnesslöa — borde straffriförklaras, träffade endast de psykopater som till sin sinnesbeskaffenhet på sådant sätt avveke från det normala att straffrihet vore motiverad, och har anmärkt, att av uttrycket »särskild vård» icke kunde otvetydigt utläsas att därmed icke avsåges vård inom straffsystemets ram. Lagrådet har vidare invänt, att gällande lag utginge från att domaren hade att med hänsyn till den tilltalades sinnesbeskaffenhet bedöma, huruvida han kan anses tillräknelig för sitt handlande, och att det vore mindre egentligt att från vårdbehovet sluta till den tilltalades ansvarighet. Lagrådet har också gjort gällande, att departementsförslaget i detta hänseende allenast beträffande psykopater avveke från gällande lags åskådningssätt och att det vore olämpligt att på närliggande fall använda olika principer.

Jag vill tills vidare lämna därhän i vad mån det remitterade förslaget är otydligt; såsom lagrådet också funnit kan någon helt tillfredsställande formulering svårligen vinnas. Beträffande åter de principiella synpunkterna utgår otvivelaktigt gällande lag från en syn på tillräkneligheten som icke överensstämmer med det sätt på vilket frågan om straffriförklaring av psykopater lösts i det remitterade förslaget. Den gällande lagens ålderdomliga stadganden bygga emellertid på vedergällningstanken, vilken — såsom jag framhållit vid remissen till lagrådet — numera trätt i bakgrunden. Jag har för min del ansett, att straffrihetsgrunderna borde bestämmas med ledning av humanitära synpunkter och rationella överväganden av allmänpreventiv och individualpreventiv natur. Detta gäller såväl sinnessjuka och sinnesslöa som psykopater.

Liksom inom flertalet områden på lagstiftningens fält måste vid en gränsdragning, i detta fall mellan straffbarhet och straffrihet, uppkomma tveksamma gränsfall. Beträffande sinnessjuka och sinnesslöa råder i fråga om själva principen icke någon sådan tvekan, förutsatt att åt begreppen icke ges en alltför vidsträckt innebörd; både sinnessjuka och sinnesslöa skola ostridigt skiljas från kriminalvården och hänföras till sjuk- eller annan särskild vård. Vad åter angår psykopater har jag — liksom lagrådet — ansett, att en begränsad grupp bör hänföras till sjukvård medan de övriga böra underkastas kriminalvård. Det har då synts mig vara ett logiskt tillvägagångssätt, att gränsen, liksom eljest inom rättslivet, drages efter det väsentliga och att alltså sådana psykopater, beträffande vilka det medicinska vårdbehovet är dominerande, hänvisas till medicinsk vård. Av det nu sagda torde framgå, att de av mig förordade och tidigare ingående utvecklade straffrihetsgrunderna vila på ett fullt genomfört och enhetligt betraktelsesätt. Begreppen tillräknelig eller ansvarig ha där icke något självständigt utrymme på annat sätt än att de kunna användas såsom en beteckning på den som icke faller under någon av straffrihetsgrunderna i förevarande paragraf. För till-

lämpning av straffrihetsgrunderna sakna de självständig betydelse; detta är i själva verket fallet även med lagrådets förslag.

Lagrådet har emellertid även, som jag nämnt, erinrat, att det av mig använda uttrycket »särskild vård» icke vore tillräckligt tydligt samt att under alla förhållanden fara förelåge, att avgörandet komme att ske endast med hänsyn till vad som av medicinska skäl vore bäst för den tilltalade och utan tillbörligt beaktande av kriminalpolitiska synpunkter, därvid bl. a. allmänpreventiva hänsyn kunde komma att skjutas alltför mycket åt sidan. Att ingå i bedömande av vårdbehovet, som vore en övervägande medicinsk angelägenhet, kunde enligt lagrådets mening bli en uppgift som överstege domstolens förmåga och avgörandet kunde därför komma att i verkligheten ligga hos undersökningsläkaren eller medicinalstyrelsen. Lagrådet har för sin del föreslagit, att straffrihet vid psykopati skulle inträda om den brottslige »till sin sinnesbeskaffenhet är att jämföras med sinnessjuk».

Vid en jämförelse mellan den av lagrådet förordade lydelsen och det remitterade förslaget på denna punkt talar till det senares förmån, att det i två hänseenden ger ledning åt såväl undersökningsläkaren som domstolen; för straffrihet förutsätter det dels att vederbörande till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, dels ock att han bör omhändertagas för särskild vård. Dessa vägledande synpunkter ha också ingående belysts i motiven. Den av lagrådet förordade lydelsen ger icke någon antydning, i vilka hänseenden vederbörande skall vara att jämföras med en sinnessjuk; lagrådet har härutinnan i sitt utlåtande uttalat, att det avgörande borde vara, huruvida gärningsmannen saknade förmåga att tillnärmelsevis normalt fylla en plats i arbets- och samhällslivet.

Ehuru i motiven till det remitterade förslaget huvudvikten lagts vid den utpräglad psykiskt abnormes vårdbehov under det att lagrådet uteslutande betonat hans bristande funktionsduglighet i samhällslivet — en synpunkt som icke heller jag underlåtit att framhålla — torde gränsdragningen i sak icke förete några nämnvärda skiljaktigheter. Den som på grund av sin sinnesbeskaffenhet är i utpräglad behov av medicinsk vård lär nämligen icke kunna tillnärmelsevis normalt fylla en plats i arbets- och samhällslivet; likaså torde den, som i fråga om känslo- och viljelivet företer så grava avvikelser från det normala som lagrådet åsyftar, i regel vara i behov av medicinsk vård. På grund härav har jag icke någon väsentlig erinran att göra mot innebörden av lagrådets förslag i förevarande avseende.

Vid valet mellan den lydelse som upptagits i det remitterade förslaget och den som förordats av lagrådet synes mig icke heller avgörande vikt böra fästas vid att den av lagrådet förordade lydelsen icke ger någon positiv ledning för bedömandet; det medicinska vårdbehovet kan nämligen, även om det icke uttryckligen nämnes, icke förbises. Å andra sidan framhäva de av lagrådet använda ordalagen, att en restriktiv tillämpning av ifrågavarande straffrihetsgrund är avsedd, och kunna från denna synpunkt vara att föredraga, så länge en viss farhåga kvarstår att från läkarnas sida alltför ensidigt medicinska syn-

punkter skola hävdas. Jag vill därför ej motsätta mig att på nu ifrågavarande punkt vidtaga den ändring i det remitterade förslaget som lagrådet förordat.

Enligt 5 § andra stycket i det remitterade förslaget skulle strafffrihet äga rum jämväl där någon begår gärning i tillfällig sinnesförvirring. Med sinnesförvirring skall enligt vad jag uttalat avses högrgradigt omtöckningstillstånd. Lagrådet har ansett, att åsyftat tillstånd borde betecknas såsom sådan sinnesförvirring att vederbörande ej »vet till sig». Sistnämnda uttryck torde vara helt oförenligt med medicinskt språkbruk, vilket givetvis är en allvarlig brist, och dessutom torde det språkligt närmast leda tanken på ett vredesutbrott eller annat affekttillstånd, något som icke är avsett. Jag har i stället sökt förtydliga bestämmelsen i den riktning lagrådet åsyftat genom att i lagtexten införa krav på att vederbörande var »från sina sinnens bruk».

Lagrrådet har även ansett skäl tala för att i andra stycket bibehålla uttrycklig bestämmelse att strafffrihet enligt lagrummet kunde komma i fråga allenast om vederbörande utan eget vållande råkat i det sinnestillstånd, varom fråga är. Jag har, bl. a. med hänsyn till den ändrade beskrivning av sinnestillståndet som jag nyss antytt, ansett mig böra efterkomma detta önskemål.

Beträffande förslaget till ändrad lydelse av 5 kap. 6 § har lagrådet uttalat såsom sin åsikt, att en allmän regel om straffnedsättning vid förminskad tillräknelighet överhuvud vore föga rationell, enär fara föreläge för att stadgandet bleve tillämpat i en alltför vidsträckt och icke avsedd omfattning. I fråga om den av mig förordade inskränkningen, att domstolen skulle från fall till fall pröva, huruvida straffnedsättning borde äga rum, har lagrådet anfört, att den sakliga betydelsen därav icke finge överskattas, enär gällande lagstadgande i ämnet i allmänhet icke hade uppfattats såsom något åläggande att nedsätta straffet. Den föreslagna lydelsen vore förenad med risk, att stadgandet komme i tillämpning i en omfattning, som icke vore avsedd, och de betänkligheter som vore förknippade med stadgandet syntes lagrådet så stora, att lagrådet i valet mellan genomförandet av detta förslag och upphävande av gällande lagstadgande på sätt strafflagberedningen förordat vore benäget att lämna företräde åt beredningens ståndpunkt.

De av lagrådet anförda betänkligheterna i detta hänseende synas mig överdrivna. Enligt min mening innefattar det föreslagna stadgandet en tydlig anmaning till domstolarna att tillämpa straffnedsättningsregeln i allenast begränsad omfattning. Jag vill framhålla, att den tilltalade givetvis till sin sinnesbeskaffenhet måste förete en väsentlig avvikelse från det normala för att straffnedsättning överhuvud skall komma i fråga. Beträffande farliga brottslingar bör såsom jag tidigare framhållit någon straffnedsättning icke äga rum. Det må erinras, att abnorma brottslingar, som äro vådliga för annans säkerhet till person eller egendom, böra omhändertagas för förvaring och att tillämpning av nu ifrågavarande stadgande å dem redan av denna grund i regel icke kommer i fråga.

Lagrrådet har för sin del ansett, att — i viss anslutning till vad för närvarande är stadgat — straffnedsättningsmöjligheten borde begränsas att avse den som i följd av sjukdom eller ålderdomssvaghet eller av annan sär-

skild orsak till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ehuru han ej är strafflös enligt 5 §. Den sålunda föreslagna lydelsen synes dock icke lämplig, då det är självklart att varje avvikelse från det normala måste ha sin orsak; uttrycket »särskild» orsak torde i detta sammanhang icke kunna innebära någon begränsning. Såsom framgår av lagrådets uttalande har icke heller i praxis upprätthållits någon sådan begränsning som varit avsedd med den nuvarande lydelsen av 6 §.

Lagrådet har vidare förordat, att stadgandet skulle begränsas till att giva domstolen en befogenhet att vid synnerligen mildrande omständigheter underskrida straffminimum. Såsom lagrådet samtidigt uttalat förutsätter emellertid ett sådant stadgande en oskriven regel om straffnedsättning på grund av psykisk abnormitet inom de normala straffskalorna. Detta synes i lagtekniskt hänseende otillfredsställande. Att den av lagrådet föreslagna lydelsen skulle i högre grad än det remitterade förslaget verka i den riktningen, att straffnedsättning inom de normala straffskalorna icke komme att ske i vidare mån än som är avsett och påkallat, synes mig icke heller antagligt. Jag kan således icke finna anledning att i fråga om nedsättningsregelns utformning i nu nämnda hänseende avvika från övriga straffnedsättningsregler i 5 kap. strafflagen.

I fråga om andra stycket i paragrafen kan jag av skäl som nyss anförts icke godtaga lagrådets förslag om upptagande i lagtexten av föreskrift, att den rubbning av själsverksamheten varom är fråga skall vara föranledd av särskild orsak. Däremot torde, liksom i 5 § andra stycket, böra upptagas föreskrift att rubbningen skall ha uppkommit utan den brottsliges eget vållande.

Föredraganden hemställer, att ifrågavarande lagförslag, sedan förslaget till lag om ändring i 5 kap. strafflagen ändrats i enlighet med det anförda, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Leffler.